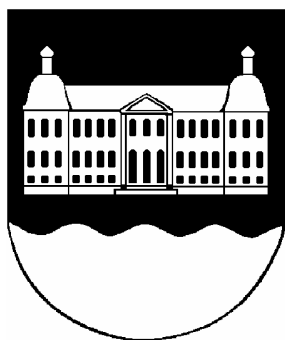

ÖVERSIKTSPLAN 2002

BORGHOLMS KOMMUN

Översiktsplan 2002 – Borgholms kommun

Ur Allmänt kartmaterial©Lantmäteriet, Gävle

Medgivande: M2002/3738, 4458, 6663.

Kartorna godkända för spridning ur sekretessynpunkt, juli 2003.

Omslagsfoto: Ann Moreau, Leo. Eriksson

Tryck: ADT digitaltryck. Borgholm 2003

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	5	3. RIKSINTRESSEN OCH RESURS- HUSHÅLLNING	58
Översiktsplanens syfte och innehåll	5	Rikssintressen	58
Bakgrund och tidigare planer	6	Sektorsvisa rikssintressen	58
Läsanvisningar	7	Rikssintressen i Borgholms kommun	58
2. ALLMÄNNA INTRESSEN	8	Rikssintresse för yrkesfisket	58
Värdefulla naturresurser	8	Rikssintresse för fyndigheter av ämnen och material	58
Borgholm och omvärlden	9	Rikssintresse för sjöfart	58
Ölands kommunalförbund	9	Rikssintresse för kulturmiljövården	59
Övrigt samarbete	9	Rikssintresse för naturvården	60
Baltic Seven Islands, B7	10	Rikssintresse för friluftslivet	63
Vänorter	10	Natura 2000	63
Befolkning	11	Resurshushållning	65
Näringsliv	12	Särskilda bestämmelser för mark och vatten	65
Tillverkningsindustri	13	4. SOCKENVISA REDOVISNINGAR	69
Småföretagande	13	Böda socken	69
Distansarbete	13	Högby socken	75
Tjänste- och servicearbete	15	Källa socken	81
Konstnärlig verksamhet	15	Persnäs socken	86
Handel	15	Föra socken	91
Turism	15	Alböke socken	96
Natur- och kulturturism	17	Löts socken	100
Jordbruk	18	Köpings socken	105
Skogsbruk	20	Egby socken	110
Fiske	22	Bredsättra socken	114
Stenindustri	22	Räpplinge socken	118
Tätort och landsbygd	23	Gärdslösa socken	124
Offentlig service	25	Högsrums socken	129
Utbildning och barnomsorg	25	Långlöts socken	135
Vård och omsorg	27	Runstens socken	140
Kultur och fritid	28	Borgolms stad	145
Vattenförsörjning	31	5. LAGAR m. m.	150
Jordbruksbevattnings	33	REFERENSER	156
Avlopp	33	Litteratur	156
Dagvatten	34	Adresser	158
Avfall	34		
Energi	35		
Kommunikationer	40		
Flyg	40		
Sjöfart	41		
Biltrafik	42		
Gång- och cykeltrafik	43		
Kollektivtrafik	43		
Tele och datakommunikation	43		
Natur och kulturmiljöer	45		
Bebyggelseutveckling	48		
Översiktsplan	48		
Detaljplan	48		
Generella bestämmelser	50		
Miljö och riskfaktorer	52		
Lagstiftning	52		
Beredskapshänsyn	52		
Miljöaspekter	53		
Räddningstjänst			
och beredskapshänsyn	55		
Kommunens strategi och organisation	56		
Totalförsvar	57		

I SÄRSKILD BILAGA

- Länsstyrelsens granskningsyttrande
- Miljö- och Byggnadsnämndens utlåtande
- Kommunstyrelsens arbetsutskotts beslut
- Kommunstyrelsens beslut
- Kommunfullmäktiges beslut om antagande samt lagakraftsbevis
- Samråtsredogörelse
- Förordnande till skydd för Ölands landskapsbild

1. INLEDNING

Översiktsplanens syfte och innehåll

Översiktsplanen är ett dokument som kommunen upprättar i samråd med statliga och andra myndigheter och med kommuninvånarna. Planen har flera funktioner. Den ska bl. a. vara ett gemensamt handlingsprogram som visar hur kommunen ser på användning av mark och vatten och på hur olika verksamheter ska bedrivas. Planen ska också ge vägledning inför beslut i plan- och byggfrågor. Dessutom utgör den en överenskommelse mellan kommunen och länsstyrelsen om hur riksintressena inom kommunen ska tillgodoses. Översiktsplanen kan ses som en katalog över vad som ska gälla för mark- och vattenanvändning och för miljöfrågor i hela kommunen. Den ska också vara en bakgrund till diskussioner om kommunens framtida utveckling, men den är inte juridiskt bindande som en detaljplan.

I 2000-talets samhällsplanering har natur- och miljöfrågorna fått en allt mer framträdande roll. Samhällsutvecklingen sker i en snabbare takt och betydelsen av att värna vår miljö blir viktig. Lagstiftningen har ändrats och förnyats, mycket för att stärka skyddet av vår livsmiljö. En stor del av lagstiftningen har sin grund i internationella överenskommelser.

Plan- och Bygglagen (PBL) säger att varje kommun ska ha en aktuell översiktsplan, som omfattar hela kommunen. Översiktsplanen ska ge vägledning för beslut om användningen av mark- och vattenområden samt om hur den byggda miljön förväntas utvecklas och bevaras. Översiktsplanen är inte bindande för myndigheter och enskilda men ska fungera som ett beslutsunderlag och vara vägledande för framtida beslut.

I 4 kap PBL finns de paragrafer som reglerar vad som skall framgå av översiktsplanen, vilka som ingår i samrådsprocessen, länsstyrelsens roll, utställningsskedet, planens innehåll, etc. Översiktsplanens innehåll är i lagen inte reglerat i detalj utom att ”i översiktsplanen skall redovisas de allmänna intressena enligt 2 kap och de miljö- och riskfaktorer som bör beaktas vid beslut om användningen av mark- och vattenområden”.

Vid redovisningen av de allmänna intressena skall riksintressen enligt miljöbalken anges särskilt. Vidare ska det av planen framgå grunddragen i fråga om den avsedda användningen av mark- och vattenområden, kommunens syn på hur den byggda miljön skall utvecklas och bevaras samt hur kommunen avser att tillgodose de redovisade riksintressena och iakttä gällande miljö kvalitetsnormer.

I planbeskrivningen skall redovisas planeringsförutsättningarna, skälen till planens utformning och de åtgärder som kommunen avser att vidta för att fullfölja planen. Vidare skall det redogöras för de konsekvenser planen medför. Översiktsplanens innebörd och konsekvenser skall utan svårighet kunna utläsas.

En mer detaljerad reglering av markens användning och av bebyggelsen inom kommunen kan ske genom fördjupad översiktsplan, områdesbestämmelser eller detaljplaner. Fastighetsplaner får antas för att underlätta genomförandet av detaljplaner.

Lagen säger också att kommunfullmäktige minst en gång under mandatperioden ska ta ställning till översiktsplanens aktualitet.

Miljöbalken (MB) trädde i kraft 1999 och ersatte då 15 lagar. MB:s mål är att främja en hållbar utveckling och på så sätt tillförsäkra nu levande och kommande generationer en god livsmiljö. Kommunen skall redovisa hur den avser att tillgodose eventuella riksintressen och iakttä gällande miljö kvalitetsnormer.

Riksdagen antog 1999 15 nationella **miljö-kvalitetsmål**. För att uppnå dessa miljö kvalitetsmål finns i MB **miljö kvalitetsnormer**.

Öland har enligt riksdagen sådana natur- och kulturvärden att hela Öland klassats som riksintresse för *det rörliga friluftslivet*. Utöver detta har särskilda delområden utsetts som riksintresse för sina natur- och kulturvärden eller för friluftslivet. Även beslut om naturreservat, naturminnen, biotopskyddsområden,

djur- och växtskyddsområden, vattenskyddsområden samt habitat och fågeldirektiv (Natura 2000) har tagits för särskilda delområden. Som den uppmärksamme läsaren uppfattar så är stora delar av Öland skyddat i någon form och detta ställer särskilda krav på den fysiska planeringen. Många gånger krävs tillstånd från någon statlig myndighet för att ändra i den befintliga markanvändningen. Trenden i dagens planering är att kunna erbjuda strandnära bostadsbebyggelse för att stimulera inflyttning. Borgholm är en långsmal ökommun med vatten på tre sidor. Det är aldrig mer än 5 km till havet! Detta gör att kommunen kan bevara kustzonerna obebyggda, så att alla kan njuta av havet, men ändå locka med havsnära boende.

Mer i samband med kommunens ställningstaganden om den framtida mark- och vattenanvändningen utifrån ovanstående förutsättningar kan läsas under respektive sockenbeskrivning. Se även kapitel 3 "Riksintressen och Resurshushållning".

Bakgrund och tidigare planer

Borgholms kommun har idag ingen gällande översiktsplan. Kommunfullmäktiges beslut 1994-03-28 § 27 vann aldrig laga kraft på grund av överklagande.

En Vision av Öland 2015, översiktsplan del 1
Borgholms kommun har tillsammans med Mörbylånga kommun genom Ölands kommunalförbund utarbetat "En Vision av Öland 2015", översiktsplan del 1.

"En Vision av Öland 2015" innehåller kommunens mål och strategi för de allmänna intressena. Dessa mål och strategier har legat som grund för överväganden och beslut i den översiktsplan som ni nu har framför er.

Arbetet med "Visionen" påbörjades 1996 med ett stort antal lokala möten med invånarna på land. Vid dessa möten fick invånarna ge sin syn på de viktigaste framtidsfrågorna och på hur utvecklingen skulle kunna drivas i en önskad riktning. Därefter påbörjades arbetet med innehåll och utformning av "Visionsdokumentet".

Den 23 oktober 2000 antog kommunfullmäktige i Borgholm "En Vision av Öland 2015".

Vill Ni ta del av denna, kontakta Borgholms kommun, Kanslifunktionen, tel. 0485-880 00. "En Vision av Öland 2015" går också att läsa på kommunens hemsida.

Översiktsplan 2002 – Borgholms kommun, översiktsplan del 2

Arbetet med ÖVERSIKTSPLAN 2002 påbörjades år 2000 av en arbetsgrupp bestående av politiker och tjänstemän inom kommunen. Man har regelbundet träffats för att bl.a. diskutera och ta ställning till den inventering som gruppen gjort av kommunens socknar. Arbetet har varit lärorikt för alla som deltagit. Även andra grupperingar inom kommunen har dragit nytta av detta. Gruppdeltagarna är överens om att jämte resultatet har processen varit en viktig del av arbetet. Gruppen har under arbetets gång träffat olika intressegrupper för att få mer faktaunderlag till ställningstaganden rörande hela kommunen. Samrådet genomfördes under våren 2002 och sågs av kommunen som en "dialog utåt" för att synpunkter från myndigheter, organisationer, föreningar och allmänheten skulle vägas in i det slutliga ställningstagandet. Det hölls två offentliga samrådsmöten, ett i Löttorp och ett i Borgholm. Deltagarantalet var lågt och för liknande arrangemang i framtiden behövs en diskussion om hur man ska arbeta för att nå ut till kommuninvånarna. Av de yttranden som kom in var 8 från privatpersoner medan 19 yttranden kom från olika verk, kommuner, organisationer etc. Samrådsredogörelsen är bilagd "Översiktsplan 2002".

"Översiktsplan 2002" har varit utställd under tiden 2002-07-15 – 09-18.

Denna översiktsplan har arbetats fram på ett för kommunen "nytt" sätt. Allt arbete har utförts av den egna personalen istället för som tidigare av konsulter. Detta innebär bland annat att arbetsmaterial och kunskap finns samlat inom kommunen vilket kommer att underlätta den föreskrivna framtida omarbetningen.

Läsanvisningar

För att binda samman "En Vision för Öland 2015" och "ÖVERSIKTSPLAN 2002" har båda dokumenten fått i huvudsak samma rubriksättning. Det är angeläget att de båda dokumenten följs åt för att tillsammans utgöra Borgholms kommuns ÖVERSIKTSPLAN. De övergripande målen som redovisas i Visionen redovisas även i denna del av översiktsplanen för att förtydliga kommunens vilja för den framtida mark- och vattenanvändningen.

I särskild "Bilaga till Översiktsplanen" redovisas Länsstyrelsens granskningsyttrande, Miljö- och Byggnadsnämndens utlåtande, Kommunstyrelsens arbetsutskotts beslut, Kommunstyrelsens beslut, Kommunfullmäktiges beslut om antagande samt lagakraftsbevis, Samrådsredogörelse och Förordnande till skydd för Ölands landskapsbild.

Kapitel 2 i planen kan ses som en redovisning av de allmänna intressen som PBL anger i 2 kap men även de "allmänintressen" som finns inom det kommunala ansvarsområdet.

Som exempel kan nämnas natur- och kulturvärden, en ändamålsenlig struktur av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder, goda miljöförhållanden, långsiktigt god hushållning med mark och vatten samt hushållning med energi och råvaror. De allmänna intressena ska beaktas vid all planering, inte bara i översiktsplanen. I det tredje kapitlet tas riksintressena upp och hur kommunen avser att

tillgodose dessa, samt resurshushållningen. Sockenbeskrivningarna med historik, redovisning av den kommunala servicen samt kommunens ställningstaganden rörande framtida mark- och vattenanvändning och den byggda miljöns utveckling och bevarande redovisas från norr till söder i kapitel 4.

Tanken är att varje sockenbeskrivning ska kunna lyftas ut och användas var för sig för att t.ex. de som flyttar till en socken ska få denna beskrivning som en välkomstinformation.

I PBL finns också ett krav på att översiktsplanens innebörd och konsekvenser ska kunna utläsas utan svårighet. I "En Vision av Öland 2015" finns en genomarbetad målkonfliktsanalys som täcker in de ställningstaganden som gjorts i denna översiktsplan. Den konsekvensanalys som beskrivits i "Visionen" gäller även för denna översiktsplanedel. På vissa ställen i texten finns, i de fall ovannämnda analys inte räcker till, konsekvenser allmänt belysta. I detta sammanhang får man inte glömma Miljöbalkens och Plan- och Bygglagens krav på miljökonsekvensbeskrivningar i olika typer av tillståndsärenden och i detaljplaneringen där förslaget anses ha en betydande påverkan på miljön.

Statistiska siffror som redovisas är hämtade från Statistiska Centralbyrån (SCB), om inget annat anges.

2. ALLMÄNNA INTRESSEN

ÖVERGRIPANDE MÅL

- Naturresurserna ska användas på ett sätt som dels främjar en långsiktig hushållning, dels möjliggör långsiktig utkomst för Ölands befolkning.
- Vid konflikt mellan olika intressen ska mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål som de är bäst lämpade för med hänsyn till beskaffenhet, läge och föreliggande behov – sett ur såväl ett lokalt, regionalt, nationellt som internationellt perspektiv.

Värdefulla naturresurser

Bruket av naturresurser medför ett ansvar för att detta sker på ett så effektivt och långsiktigt hållbart sätt som möjligt. I Borgholms kommun är det *berget, jorden, skogen, luften och vattnet* men också *solen, vinden och ljuset* som är våra stora naturresurser. Dessa naturresurser utgör var sin länk i en kedja som måste vara hel för att fungera.

Berggrunden består huvudsakligen av kalksten och detta ger i sig upphov till unika naturmiljöer. Kalkstenen är dessutom en eftertraktad råvara för cement- och kalkframställning men också som golv-, vägg- och trädgårdsmaterial. Brytningen av kalksten har pågått sedan förhistorisk tid och idag bedrivs fortfarande täktverksamhet.

Jord- och skogsbruk är viktiga näringar i kommunen och det värdefulla odlingslandskapet är ett resultat av många generationers odlarmöda och djurhållning. *Jordbruket* är den till ytan allra största näringen och här finns cirka 550 jordbruksföretag. *Skogsområden* av betydelse finner vi i kommunens norra och södra delar. I norr finns Böda Kronopark bestående av främst tallskog och i söder Mittlandsskogen som räknas som ett av norra Europas största sammanhängande lövskogsområden. Mittlandsskogen sträcker sig in i Mörbylånga kommun och utgör riksintresseområde för både natur- och kulturmiljö.

Havet är en annan av Borgholms stora resurser som bl. a. ger förutsättningar för yrkesfiske och turism i form av bad och strandnära aktiviteter

som fritidsfiske, allehanda båtsporter, jakt, naturstudier och konstnärlig utövning.

Det milda öländska klimatet med många *sol-timmar* är en förutsättning för turistnäringen men är samtidigt till förfång genom avdunstning av sötvattenresurserna som är begränsade sommartid. *Vinden* är ofta hård över det flacka öppna landskapet vilket ger en hög potential för vindkraft. Läs mer om energi och alternativa energikällor under rubriken "Energi".

Naturen på Öland är mycket speciell och uppmärksammas både nationellt och internationellt. För att slå vakt om denna resurs har stora områden status av riksintresse för det rörliga friluftslivet. Läs mer om naturmiljöer och riksintressen under rubrikerna "Natur- och kulturmiljöer" och "Riksintressen".

Naturresurserna och dess betydelse behandlas även under rubrikerna "Näringsliv", "Kommunal service" samt "Natur- och kulturmiljöer".

Borgholm och omvärlden

ÖVERGRIPANDE MÅL

- Olika former av regional samverkan ska etableras, bl. a. samarbete med Östersjöns öar. EU:s möjligheter till utvecklingsstöd ska beaktas.
- Miljön i Östersjön ska förbättras.

Öland är Sveriges minsta landskap och till ytan Östersjöns fjärde största ö. Landskapet består av två kommuner, Borgholm i norr och Mörbylånga i söder. I Kalmarsund gränsar Borgholms kommun mot Oskarshamn, Mönsterås, Mörbylånga och Kalmar kommuner. Mellan Gotlands kommun i nordost och Borgholms kommun finns internationellt vatten.

Ölands kommunalförbund

Borgholms och Mörbylånga kommuner samarbetar bland annat genom Ölands kommunalförbund vars beslutande organ består av politiker från de båda kommunerna.

Förbundet har som ändamål att samverka i frågor om översiktlig planering inom den region som omfattas av medlemskommunerna. Genom utredningar, samarbetsprojekt och på annat sätt kan förbundet verka för ett samarbete beträffande kommunala angelägenheter av gemensamt intresse för medlemskommunerna. Exempel på sådana samarbetsområden är *konsumentvägledning*, *EU-bevakning* och *internationella frågor* genom B7-samarbetet.

Förbundet svarar för samordning av *turistfrågor* och är hälftenägare i Ölands Turist AB.

Kommunalförbundet svarar för den *räddningstjänst* som enligt lag och annan författning åvilar var och en av förbundsmedlemmarna. Kommunalförbundet ska också ansvara för att åtgärder vidtas så att bränder och skador till följd av bränder förebyggs samt främja annan olycks- och skadeförebyggande verksamhet

som åvilar förbundsmedlemmarna. Vidare ska kommunalförbundet fullgöra de uppgifter inom *civilförsvaret* som åvilar medlemskommunerna.

Övrigt samarbete

Utanför Ölands kommunalförbund förekommer samarbete mellan de öländska kommunerna och då främst i frågor som inte kräver ett gemensamt politiskt beslut.

Samarbetet med grannkommunerna på fastlandet sker ofta i projektform. Det kan exempelvis röra frågor som kommunikationer (väg- och färjeförbindelser), näringsliv, gymnasieutbildning och kommunalteknik.

Två viktiga frågor för Ölandskommunerna är Ölandsbrons kapacitet och trafikföringen genom Glömminge. Läs mer om detta under rubrikerna "Kommunikationer" och "Miljö- och riskfaktorer".

Regionförbundet i Kalmar län är ett av fyra försök med regionalt självstyre i Sverige. Fram till slutet av 2002 är dess uppdrag att pröva nya vägar inom områden som tillväxt och sysselsättning, regional profilering, Östersjösamarbete, kultur och infrastruktur i Kalmar län. Med Regionförbundet i Kalmar län sker samarbete i frågor som bl.a. rör EU-finansiering, kommunikationer och regionalt utvecklingsarbete (RUPEN).

Baltic Seven Islands, B7

Baltic Seven Islands (B7) är ett samarbete mellan de sju Östersjööarna Bornholm, Dagö, Gotland, Rügen, Åland, Öland och Ösel. Samarbetet har pågått sedan 1989 och har sin grund i miljöarbete – ”Östersjön är vårt gemensamma innanhav”. Genom åren har samarbetet utvecklats till att Ölands kommunalförbund 2001 beslutade om en ”Östersjö-/Omvärldsstrategi”.

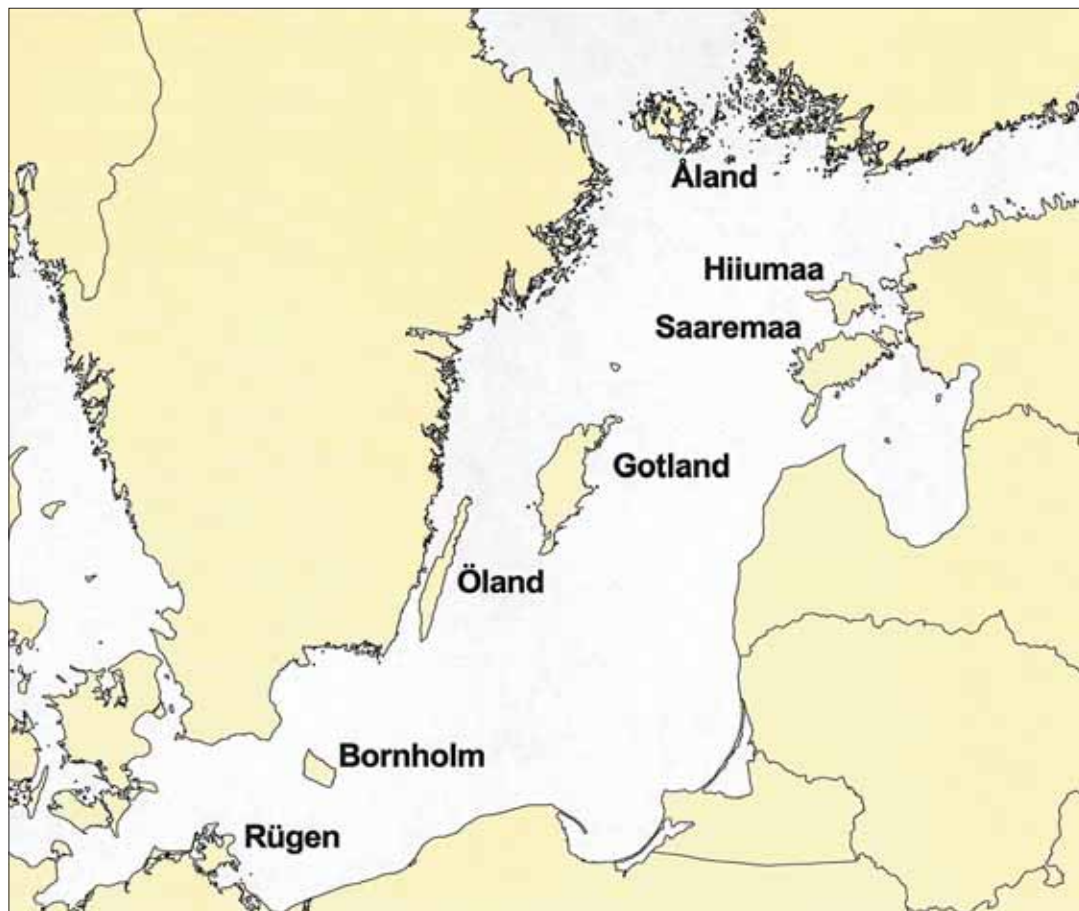
Målen i strategin är att:

- kunna utbyta erfarenheter och lära av andra länders verksamheter inom den privata och offentliga sektorn
- stimulera barn och ungdomar i kontakter med andra länder samt
- utveckla och stärka den egna organisationen.

Vänorter

Borgholms kommun har tre vänorter som ingår i det internationella omvärldsarbetet. Vänorterna är Korsnäs i Finland, Zelenogradsk i den Ryska enklaven Kaliningrad samt Léba i Polen. Under 2002 tog kommunen beslut om ytterligare en vänort, Rockford, Ill. i USA.

De snabba förändringar som sker i dagens samhälle innebär att Borgholms kommun även i framtiden kommer att arbeta lokalt, regional och internationellt för att möta förändrade förutsättningar och tillvarata nya möjligheter.

Baltic Seven Islands, B7, verkar för samarbete och erfarenhetsutbyte mellan de sju största öarna i Östersjön.

Befolkning

ÖVERGRIPANDE MÅL

- Närdemokratin ska stärkas.
- Ett ökat och öppet samarbete kommunerna emellan i gemensamma frågor ska stimuleras.

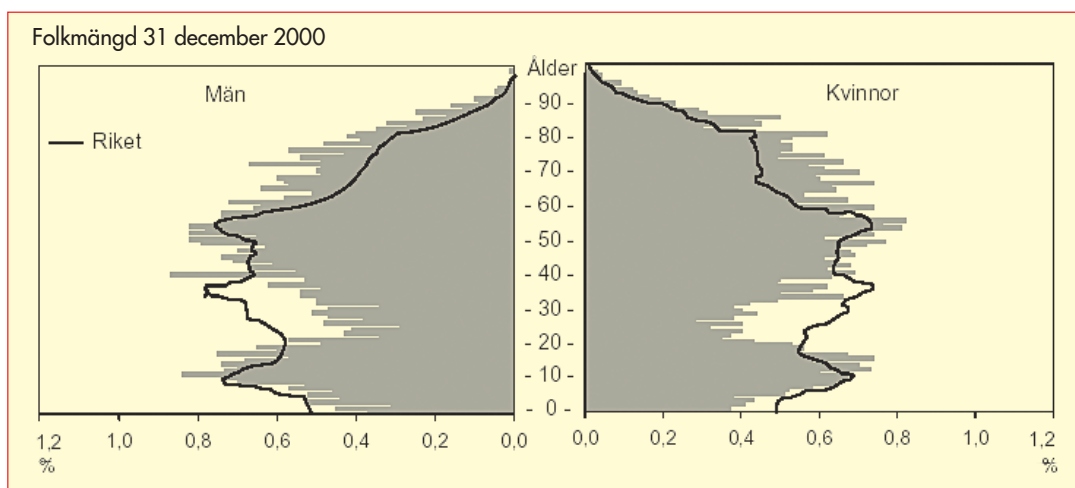
Borgholms kommun har cirka 11 300 invånare, varav 5 600 är män och 5 700 är kvinnor. Trots en nettoinflyttning under de senaste åren har befolkningen minskat. Många yngre flyttar för att t.ex. bedriva högre studier, och kommunen har ett stort födelseunderskott.

På sikt är målsättningen att öka befolkningsantalet. Exempel på långsiktiga åtgärder för att nå detta mål är den nya gymnasieskolan i Borgholm samt det näringslivsarbete som görs för att locka till mer företagande och boende i kommunen. Enligt SCB:s statistik från 1999 skedde en nettopendling på -779 personer i åldern 16 år och däröver. 457 personer pendlar in till kommunen medan 1 236 personer pendlar ut. Det är positivt för den kommunala ekonomin att fler pendlar ut än in.

Den ökade folkmängden under sommarmånaderna ställer höga krav både på den offentliga och privata servicen.

Vi ser att seniorboendet är stort i kommunen. En stor del av inflyttningen utgörs av människor som haft fritidshus på Öland under sin arbetsföra ålder och flyttar hit vid pensioneringen. Kommunen kan bl.a. genom omarbeting av äldre detaljplaner göra det möjligt att bygga ut fritidshusen så att de uppfyller dagens krav för permanentboende. I de flesta områden finns redan permanentbosättning varför ytterligare sådana endast marginellt påverkar kommunens kostnader för kommunal service.

Läs mer under rubrikerna "Näringsliv" och "Service".

Befolkningspyramiden ovan visar att kommunen har högre antal invånare i åldrarna mellan 50 och 90 år än riksgenomsnittet medan befolkningstalet i åldrarna 18 till 40 år är mycket under riksgenomsnittet. KÄLLA: SCB

Näringsliv

ÖVERGRIPANDE MÅL

- Ölands näringsliv ska utvecklas positivt, d v s befintliga branscher stärkas och nya etableras och utvecklas.
- Fler arbetstillfällen är den största och viktigaste frågan för alla på Öland.

Näringslivet består av ett stort antal småföretag och ett fåtal större företag. De större arbetsgivarna är Borgholms kommun, Kalmar läns Landsting och Arla Ost. Kommunens basnäringar är lantbruk, turism, handel och stenhantling.

Arbetsmarknaden inom kommunen är speciell och kännetecknas av stora variationer mellan sommar och vinter. Under turistsäsongen skapas ett stort antal arbetstillfällen jämfört med den övriga delen av året. Industrisysselsättningen är i förhållande till de flesta andra kommuner låg.

Det viktigaste för kommunen är att skapa goda förutsättningar för företagande, allt från goda kommunikationer till bra barnomsorg och skola.

Kommunen medverkar genom sin näringslivs-avdelning till företagssamverkan och branschutveckling för att stärka konkurrenskraften. En viktig uppgift är också att ta vara på enskilda människors affärsidéer och initiativ. Kommunen har ambitionen att erbjuda företagen lokalisering i attraktiva lägen. För närvarande finns industrimark tillgänglig i bl.a. Halltorp, Borgholm och Löttorp.

Läs mera i den sockenvisa redovisningen.

Näringsgren	% sysselsatta i kommunen	% sysselsatta i riket
Tillverkning, utvinning	9	19
Handel och kommunikation	12	18,5
Vård och omsorg	21	18,5
Finansiell verksamhet, företagstjänster	7	13
Utbildning och forskning	7	8
Personliga och kulturella tjänster	13	6,5
Byggindustrin	6	5,5
Offentlig förvaltning m.m.	3,5	5,5
Ej specificerad verksamhet	6,5	2,5
Jordbruk, skogsbruk, jakt, fiske	13,5	2
Energi vatten avfall	1,5	1
Summa	100	100

Arbetstillfällen i Borgholms kommun 1999.

KÄLLA: SCB

Kommunen arbetar med många olika projekt för att stödja företagandet. Bland annat ger Borgholms och Mörbylånga kommuner ut ett gemensamt månatligt nyhetsblad, "Företagaren på Öland".

Det praktiska arbetet sker främst inom två projekt:

- "Affärsutveckling Öland" vilket är anpassat för det befintliga näringslivets behov och
- "Immigrationskontoret" som marknadsför kommunen för att få till stånd en ökad inflyttning och nyetableringar av företag.

Tillverkningsindustri

Industrin i kommunen domineras av livsmedels- och stenförädling vilka båda vuxit fram ur en hantverksmässig hantering. En lång industriell tradition i gängse mening saknas medan de samlade kunskaperna inom småföretagandet och servicenäringarna, inte minst inom turismen, är avsevärda.

Kommunen anser att lättare tillverkningsindustri, s.k. "rena" verksamheter passar väl in i framtidsbilden. Vidare vill kommunen satsa på att företag lokaliseras forskning och utvecklingsarbeten i kommunen. En fortsatt expansion med vidareförädling av livsmedel, nödvändigtvis inte enbart utifrån lokalt producerade råvaror, är möjlig och önskvärd. Kommunen anser vidare att, med tanke på den värdefulla kultur- och naturmiljön, tyngre industrietableringar inte är eftersträfvansvärda. Med tyngre industrietableringar menas industrier som kan kräva en egen omfattande trafikförsörjning och där det kan förekomma störningar i större omfattning i form av utsläpp, lukt och buller. I *Boverkets allmänna råd 1995:5, Bättre plats för arbete* finns råd och riktlinjer om bl.a. riktvärden för skyddsavstånd. Tyngre industri kan även förändra sammansättningen av det spillvatten som ska omhändertas i reningsverken. Flera typer av industrianläggningar, exempelvis cementfabriker och vissa anläggningar för behandling av farligt avfall, får inte nyetableras på Öland enligt Miljöbalken.

De olika EU-stöd som finns tillgängliga ger inte sällan Öland och Borgholms kommun konkurrensfördelar jämfört med andra kommuner. Detta förhållande i kombination med bl.a. nutidens utvecklade transportsystem ger förutsättningar för ett starkt öländskt företagande.

Småföretagande

Småföretagandet är förhållandevis omfattande i kommunen och passar även bra in i en kommun av Borgholms storlek med en blandning av många jordbruksföretag och säsongsbetonade verksamheter. Delar av de verksamhetsområden som beskrivs under rubriken "Näringsliv" omfattar även småföretagande.

Det bör vara möjligt att i framtiden utveckla småföretagande, exempelvis olika hantverksyrken som komplement till boendet. I de detaljplanearbeten som pågår arbetar kommunen med att i planbestämmelserna inarbeta möjligheten att kombinera boende och verksamhetsutövning. Verksamhetsutövningen i dessa områden får ej generera störningar, exempelvis trafik och buller. I den framtida detaljplaneringen kommer det att planeras för industrihotell och verksamhetsområden med låg störningsgrad i några av kommunens socknar. Redan idag finns industrihotell och företagshus, som passar mindre företag. Förhoppningsvis kommer hemmaverksamheten att utvecklas till ett större företag. I dessa fall måste verksamhetsutövaren ha en lyhördhet mot omgivningen och omlokalisera innan störningar uppstår.

Läs mer om detta i sockenbeskrivningarna.

Distansarbete

Distansarbete innebär att arbete utförs på annan plats än den reguljära arbetsplatsen. Dagens IT-hjälpmiddel har praktiskt möjliggjort denna för många efterlängtade arbetsform. Detta har resulterat i att allt fler människor väljer att kombinera sitt arbete med vistelsen i fritidshuset. För Borgholms kommuns vidkommande har detta stor betydelse då andelen fritidshus är större än andelen permanentus. Förhoppningar finns att fler fritidsboende, gärna högutbildade, väljer att bo i kommunen året runt. En heltäckande bredbandsutbyggnad är därför av högsta vikt.

År 1996 påbörjades projektet Nätverk för Distansarbete (NfD) som var ett samarbete med grannkommunerna. Syftet med projektet var att skaffa fler arbetstillfällen till regionen genom att hitta lösningar för möjliggöra arbete på distans. I utvärderingen av projektet som avslutades år 2000 kan bl.a. utläsas att det finns intresse för distansarbete men att få har tagit steget fullt. Orsakerna kan vara flera vilket framkommit i ett forskningsarbete som gjorts vid Linköpings universitet. Deltagare i projektet har ansett det viktigt med ett nätverk där medlemmarna kan få främst tekniskt stöd och social kontakt.

I kommunen finns idag Företagshuset i Löttorp där distansarbetare kan, på kortare eller längre tid, hyra in sig. År 2001 fanns cirka 10 företag permanent inhyrda. Kontoret nyttjas särskilt mycket under sommarmånaderna av externa såväl privata som företagskunder. Samtidigt som ett företag kan hyra en kontorsarbetsplats med tillhörande dator finns också möjligheten att vid behov köpa administrativa tjänster. Detta kontor utvecklas till en allt viktigare resurs i den norra kommundelen. Flera av kommunens tjänstemän distansarbetar här och kommer på detta sätt närmare såväl sin bostad som sina kunder på norra Öland. Företagshuset i Löttorp driver också turistinformation och konstgalleri.

Vision Skäftekärr är en ekonomisk förening som finns i Böda, kommunens nordligaste socken. Verksamheten bedrivs i nära samarbete med myndigheter och näringsliv. Föreningen har tre verksamhetsgrenar – besöksmål, utbildning och landsbygdsutveckling. *Besöksmålet* är dels en järnåldersby med uppbyggd rekonstruktion av ett järnåldershus, och en park med ett arboretum. På besöksmålet finns också ett museum, ett kafé samt en turistbyrå som bedrivs på entreprenad åt den regionala turistorganisationen Ölands Turist AB. Skäftekärr bedriver dessutom turistinformationsverksamhet på ytterligare fyra platser på norra Öland.

Utbildningsenheten har gymnasie- och högskoleutbildningar samt kursverksamhet och rena uppdragsutbildningar. *Landsbygdsutvecklingsverksamheten* drivs i olika projekt, för att stimulera och ge förutsättningar för en konkurrenskraftig landsbygd. Projekten är lokala, men också regionala, nationella och över gränserna i östersjöområdet. Föreningen fick 1998 stora Landsbygdspriset.

Tjänste- och servicearbete

Inom tjänste- och servicearbete återfinns bl.a. samfärdsel, post, tele, bank, försäkring, kulturella tjänster, konsulter och fria yrkesutövare. Även statliga myndigheter som t.ex. arbetsförmedling, skattemyndighet och försäkringskassa är tjänste- och serviceföretag. År 1999 var, enligt SCB:s definition, cirka 500 personer sysselsatta inom denna sektor. Kommunen ser positivt på utvecklingen inom detta område och arbetar aktivt för att ytterligare förbättra förutsättningarna. Det är särskilt viktigt att staten känner ansvaret för glesbygden och låter befintliga verksamheter finnas kvar. Vid lokalisering av ny verksamhet borde landsbygdens möjligheter och behov beaktas i högre grad.

Konstnärlig verksamhet

Intresset för Öland som konstlandskap är mycket stort, inte bara bland bildkonstnärer utan även bland skulptörer, fotografer, film-skapare och författare. I kommunen finns tre konstnärsföreningar: Konstmajrundan, Åker-bokonstnärerna och Norra Ölands konstnärsgille. Det finns även verksamma konstnärer som inte är anslutna till någon förening eller organisation. Efter en enkät från 2001 har en förteckning gjorts över konstnärer verksamma inom Borgholms kommun. Förteckningen finns på kultur- och fritidsförvaltningen.

Flera högkvalitativa konsthallar finns i kommunen. Himmelsberga konsthall visar Ölands-anknuten bildkonst och VIDA vid Halltorp främst glaskonst. På Borgholms Slott anordnas varje sommar konst- eller glasutställningar av internationell klass. I Sollidenpaviljongen visas en ny utställning varje säsong och i slottsparken modern skulptur. Det finns även ett flertal privata konstgallerier, av god kvalitet och med öppet året om, såväl i tätorterna som

på lands bygden. En konstnärssammanslutning arbetar bl.a. för att göra Kronomagasinet i Borgholm till ett icke kommersiellt galleri.

Handel

Borgholm och Löttorp är kommunens två handelscentra. Cityföreningen i Borgholm och Löttorps företagareförening arbetar med att utveckla handeln genom att bl.a. finna nya säsonger. Kommunen kommer inte att tillåta några större köpcentra eller stormarknader utöver vad som redan finns utan kommunens vilja är att värna om den "småskalighet" som idag finns i kommunen.

Handeln i kommunen består av matbutiker, större och mindre, fördelade över hela kommunen samt fackbutiker som är mest koncentrerade till Borgholms och Löttorps tätorter. Möjligheterna för de olika branscherna att klara en åretruntservice till den fasta befolkningen ser olika ut i de olika kommundelarna. Se vidare i den sockenvisa redovisningen.

Under världskrigen blev Öland ett alternativ till Frankrike för många svenska konstnärer. I Himmelsberga konsthall håller en förnämlig samling Ölandskonst på att byggas upp.

FOTO: LEO. ERIKSSON

För de som är bosatta utanför tätorterna har närhet till livsmedelsbutiker, transportmöjligheter, hemsändningsmöjligheter och öppet-hållande stor betydelse. Kommunens långsträckta form och den stora andelen landsbygd medför att vi måste godta att serviceutbudet koncentreras till ett begränsat antal orter.

Antalet livsmedelsbutiker minskar successivt beroende på den ökande konkurrensen från stormarknader. Det är viktigt för kommunen att hjälpa till att bevara livsmedelshandeln som fungerar både som servicecenter och social samlingspunkt för omlandet. Många handlare fungerar idag också som ombud för bl.a. apotek, post och systembolag. En del affärer står även till tjänst med att köra hem varor. Kommunen har ansvar för att bevara och utveckla den kommunala servicen på landsbygden.

Se vidare i kapitel 4, den sockenvisa redovisningen.

Turism

Turismen har sedan 1800-talets slut varit en av Ölands viktigaste näringar. Efter Ölandsbrons färdigställande 1972 har en kraftig ökning av turistströmmen skett. Borgholms kommun erbjuder idag Sveriges bredaste utbud av rekreation med en säregen natur och kultur, milsvida badstränder, ett stort antal soltimmar, välordnade campingplatser, hotell, restauranger, många kulturaktiviteter etc. Turistnäringen är idag kommunens mest expansiva, även om det är omöjligt att med säkerhet säga exakt hur många som är verksamma inom sektorn. Näringen är arbetsintensiv och ger många säsongsarbeten till bl.a. ungdomar. En förlängning av turistsäsongen skulle ytterligare öka möjligheterna för investeringar i befintliga eller nya anläggningar. Många av företagarna i denna bransch har sin hemhörighet i andra kommuner, vilket är ett dilemma för kommunen ur skattesynpunkt. Mycket av den enskilda uthyrningen av övernattningsställen samt mindre handelsverksamheter sköts av kommuninvånare. För kommunen är det positivt om fler fast boende satsar på turistnäringen.

Stora utvecklingsmöjligheter finns inom denna näring som av många bedömare sägs vara världens snabbast växande. En av utmaningarna inom turistsektorn är att finna verksamheter och evenemang som kan skapa nya säsonger. Enligt tidigare gjorda studier har Öland nått sin "nivå för bärkraftighet". Några sätt för att bibehålla den erövrade nivån är att satsa på en hållbar utveckling med en förbättrad kvalitet på utbudet och utökning av vår- och höstturismen.

Ölands Turist AB, som kommunen genom Ölands kommunalförbund är hälftenägare i, arbetar med att utveckla och marknadsföra den öländska turismen. Sommaren 2001 genomfördes en besöksundersökning om öländska turisternas attityder och åsikter om Öland som turistmål. Utvärderingen av undersökningen visade att det är sol och bad som lockar mest men att även naturen har en stor dragningskraft.

Önskemål som framkom var:

- Ännu mer variation på aktivitetsutbudet.
- Servicen, både personlig och teknisk kan bli ännu bättre.
- Trafiksäkerheten för cyklister måste förbättras ytterligare, främst längs väg 136. Se vidare under rubriken "Kommunikationer, gång- och cykelvägar".

Enligt Sveriges Campingvärdars Riksförbund ligger Borgholms kommun främst på listan över de största campingkommunerna säsongen 2000. Statistiken för sommaren 2001 var enligt Ölands Turist AB ännu något bättre. En stor del av de pengar som turisterna spenderar läggs på mat, shopping och bensin. Turistnäringen är, som det nämnts tidigare, en av de mest expansiva näringarna i kommunen. Stora delar av kommunens verksamhet inom de olika förvaltningarna är involverade i turistnäringen genom planering, service och underhåll.

För att få den bästa och senaste informationen om sevärdheter, aktiviteter och evenemang samt mat och övernattningshänvisas besökare till någon av de lokala turistbyråerna.

Natur- och kulturturism

Medvetenheten om att Öland är "ett annorledes landskap" (*Carl von Linné*) är stor hos allmänheten och det har resulterat i att Borgholms kommun tillsammans med Mörbylånga har arbetat fram en strategi för utveckling av natur- och kulturturismen. Denna strategi vill stimulera lokalbefolkningens engagemang i sin egen historia, förmedla kunskap om kulturarvet och utveckla vandrings-, cykel- och ridleder över hela ön. Ett sätt att uppleva landsbygden är att "Bo på lantgård" eller som det kommer att heta "Upplev landet". Turismen är ett område man från kommunernas sida vill utveckla och det är natur- och kulturvärdena

som man i första hand ser som resurs i det arbetet. Det finns också en stor potential inom ekoturismen. Det som saknas och även efterfrågas är en plan för turismens utveckling i kommunen. Kommunen arbetar med turismen bl.a. genom Ölands Turist AB. En utredning om den framtida utvecklingen av turismen och turistnäringen bör ske i samarbete mellan Ölands Turist AB, näringslivet och Ölands-kommunerna. Kommunens förhoppning är att utvecklingen går mot en ökad vandrings- och cykelturism vilket passar väl in i det öländska landskapet.

Ekerums golfanläggning har en av Sveriges längsta spelsäsong tack vare det fördelaktiga klimatet och det skyddade läget. Den tidigare mönstergården Ekerum innehåller förutom golf en förnämlig bad- och campinganläggning.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Jordbruk

Jordbruket är den dominerande näringen inom Borgholms kommun som också har fler jordbruksföretag än Mörbylånga kommun. Det finns enligt SCB ungefär 550 jordbruksföretag, varav cirka 450 har djurhållning. Den odlade åkerarealen är ca 21 000 ha och betesmarken uppgår till ca 13 000 ha. Jordbruket sysselsätter ca 900 personer i kommunen. Det finns olika typer av lantbruksföretag med varierande inriktning och produktion. Från Gärdslösa och Runstens närmast fullåkersbygder är skillnaden stor till de mer småskaliga jordbruken längre norrut. Animalieproduktionen domineras av nötkreatur men även svinproduktion förekommer. I kommunen finns också en stor äggproducent. Antalet mjölkkor uppgick år 1999 till ca 9 500 fördelade på 200 företag, antalet nötkreatur till ca 29 000. Antalet mjölkkor har ökat de senaste åren och det finns idag snart fler mjölkkor än invånare i kommunen. Inom kommunen har fårhållningen minskat och uppgår för närvarande till ca 8 000 får. Under senare år har djurantalet på Öland ökat, framförallt nötkreatur. En av anledningarna till detta är kravet på ett ökat betestryck för hävden av den biologiska mångfalden. Kommunen ser positivt på denna utveckling.

Åkerbruket skiljer sig geografiskt åt inom kommunen beroende på skiftande naturförutsättningar. Gemensamt är emellertid att huvuddelen av arealen är anpassad till mjölkproduktion. I huvudsak odlas foder för den egna gårdens bruk. På en mindre del av åkermarken bedrivs en intensiv odling av specialgrödor som lök, potatis, jordgubbar, sockerbetor och bruna bönor. Även spannmålsproduktionen för avsalu är betydelsefull. Den arealersättning som idag utbetalas har stor betydelse för lönsamheten. Upphör arealersättningarna hotas i första hand spannmålsodlingen.

I grunden är lönsamheten inom djurproduktionen av avgörande betydelse för att markerna ska betas. Utmarkerna d.v.s. främst alvarmarkerna och sjömarkerna är i dagsläget helt beroende av att skötselstöd utgår. För att djuren skall finnas kvar i dessa marker krävs någon form av långsiktigt stöd. De nuvarande stöden gäller endast fem år i taget vilket är en kort planeringstid för ett lantbruksföretag.

På Öland finns rikligt med stenmurar. Av dem som ligger i åkermark är flertalet ett resultat av skiftena på 1800-talet då stenmurar lades i de nya ägo gränserna. Genom att åkern var uppdelad på många brukare kom stenmurarna att ligga tätt och gör så fortfarande på många platser. Sedan 1994 omfattas alla stenmurar av biotopskydd. I dagens effektiva och konkurrensutsatta åkerbruk utgör stenmurarna ofta odlingshinder, som gör att arbetet går långsammare och därmed blir dyrare. Att dagens redskap är stora gör också att små stenomgärdade åkrar är svåra att bruka. Samhällets önskemål att bevara stenmurar för deras biologiska och kulturhistoriska värde står ofta i konflikt med lantbrukarnas behov av rationalisering av jordbruksföretagen.

Jordbruket och djurhållningen är förutsättningen för ett variationsrikt och öppet landskap. Det är därför viktigt att det även framdeles finns möjligheter för jordbruket att utvecklas i takt med tiden. Samtidigt måste en sådan utveckling gå hand i hand med ett bevarande av de unika natur- och kulturvärden som finns inom kommunen. För att det öppna odlingslandskapet i Borgholms kommun ska bevaras och fortleva, krävs att det finns lantbrukare och en bärkraftig djurhållning. Öland är framför allt en mjölkproducerande region och mycket beroende av lönsamheten inom denna produktion. Vid en kraftig lönsamhetsförsämring skulle hela det unika odlingslandskapet hotas.

De öländska radbyarna har funnits i närmare tusen år och har överlevt ett flertal omvälvande förändringar. Förhoppningen är att dess inreboende kvaliteter och anpassningsbarhet är tillräckliga när det rationaliserade jordbruket ställer krav på än större enheter och byggnader. Det är därför oerhört betydelsefullt att de äldre byggnaderna ges ny användning för att de ska kunna bibehållas. I viss utsträckning har lador och ladugårdar återanvänts för främst fritidsboende. Olika kulturmiljöprojekt pågår som ser närmare på lämpliga sätt att återanvända lantbrukets överloppsbyggnader samt hur de nya, storskaliga ekonomibyggnaderna skall kunna anpassas till det flacka öländska landskapet.

Ekologisk odling m.m.

Det ekologiska jordbruket kommer i framtiden sannolikt att få en allt större betydelse då krav på uthålliga lösningar för att lösa kretsloppsfrågorna är att vänta. Öland har förhållandevis bra förutsättningar för ekologisk odling. Ett antal KRAV-bönder går i spetsen för denna utveckling. Som komplement till jordbruket har flera jordbrukare utvecklat sin verksamhet med till exempel "Bo på Lantgård", veckouthyrning av upprustade överloppsbyggnader, gårdshandel kräftodlingar i bevattningsdammar m.m. Maskinringen är ett exempel på både

samarbete och nyttjande av ny teknik, ett s.k. maskinsamarbete för att bl.a. öka effektiviteten.

Inom jordbrukssektorn finns även möjligheter att producera och förädla livsmedel lokalt vilket kommunen ser som positivt.

Läs mera i de sockenvisa beskrivningarna om jordbruket och hur kommunen vill ge förutsättningar för en levande landsbygd även i framtiden.

För att minska utsläppen av näringsämnen till Östersjön kommer kvävefällor i form av dämmen behöva byggas främst i sjömarkerna utefter kusten.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Skogsbruk

Större delen av Öland lär ha varit skogsklätt en gång. De första trädslagen som invandrade efter inlandsisens avsmältande var en, björk, asp, rönn, hägg och tall. I samband med värmetidens inträde för cirka 9000 år sedan kom alm, ek och hassel. Senare invandrade al, lind och ask. För bara 1000 år sedan kom granen. Under värmeperiodens slut för cirka 3 000 år sedan var troligen skogarna på Öland urskogslika. De enda avverkningar som förekom då var röjningar för boplatser, bränsle m.m.

Det största barrskogsområdet, Böda kronopark, finns i kommunens allra nordligaste del. Vidare finns ett mindre område finns sydost om Borgholm; Köpings-, Sörby- och Lindby Tallar. Ett större sammanhängande område utgör Rälla Tall nedanför landborgen i kommunens sydvästra del. De två stora lövskogsområdena är Strandskogen och Mittlandsskogen. Skogsbruket i kommunen sysselsätter ca 40 personer direkt medan det indirekt arbetar ca 80 personer till i näringen.

Skogens utnyttjande på Öland har sedan 1500-talet varit kringgärdat av förbud och restriktioner. Under den s.k. djurgårdsinrättningen (1569–1801) rådde förbud att fälla träd utom på den skogrika delen längst i norr. Allmogen var därför hänvisad att hämta ved och byggnadsvirke från fastlandet. Viss avverkning förekom dock t.ex. för nybyggnation efter 1710 års pest, salpetersjudning, kalkbränning, skogsstölder, avverkning på kronans allmänningar och för byggande av väderkvarnar. När djurgårdsinrättningen upphörde 1801 började en kraftig avverkning av grova träd som pågick fram till början av 1900-talet. Detta medförde att bristen på skog blev stor och Hushållningssällskapet drog igång en omfattande kampanj för skogsplantering runt sekelskiftet 1900. Genom denna kampanj planterades stora arealer med gran och tall. 1900-talet har karaktäriserats av igenväxning av de öppna betesmarkerna liksom de gamla ängarna som blev till lövskogar såvida de inte uppodlades till åker.

Något skogsbruk att tala om har inte funnits annat än i de barrdominerade delarna, främst då i Böda kronopark. I de privata skogarna har i stort sett bara husbehovsvirke tagits ut. Först på 1960-talet då träindustrin i södra Sverige efterfrågade massaved ökade avverkningen för

avsalu i bondeskogen. Ölandsbron på 1970-talet bidrog också till bättre lönsamhet, genom minskade transportkostnader. När efterfrågan och priset på lövträ ökade under 1980-talet, med kulmen i början på 1990-talet ledde detta till en ökad avverkning i Mittlandsskogen. Flisning av bl.a. hassel efter avverkning ökade också kraftigt vid denna tid. Idag är avverkning på hassel minimal p.g.a. låga priser och dålig efterfrågan på bränsleflis. Vid avverkning av hassel föreligger ofta stora konflikter med unika naturvärden.

Borgholm Energi AB är en av kommunens större utnyttjare av bränsleflis.

Inom kommunen finns två fröplantager, en i Övra Sandby och en i Lilla Istad.

Böda Kronopark

Ölands nordligaste del avviker markant från öns övriga delar. Böda har företrädesvis magra jordar där olika typer av flygsandsblandade jordarter har stor utbredning. Den kalkinfluens och höga bördighet som ändå finns på vissa marker med tunnare jordlager, där kalkhällen får stor påverkan, bidrar till att höja markens bördighet och pH. Även ett högt silande grundvatten har en väsentlig betydelse för växtligheten. I Grankullavik fanns en stor sågverksanläggning under 1900-talets första del. Idag finns endast smärre sågverk och snickerifabriker som använder Bödas skogsråvara.

Strandskogen

Mellan västra landborgen och Kalmarsund på mellersta Öland utbreder sig frodiga lövskogar från Borgholm i norr till Ekerum i söder. Detta område brukar benämnas "Strandskogen". Skogen har lång kontinuitet som trädbärande mark och inom denna region har vi även den lilla rest av en tidigare mera utbredd naturtyp där gammelträd stod glest i betade hagmarker och lövängar. De mest kända områdena är Halltorps hage och Borgahage som består av artrika ekskogar. I området finns några av de viktigaste ädellövsorganismerna i Nordeuropa, mest känd i sammanhanget är kanske den stora ekbocken i Halltorps hage. En betydande del av Strandskogen har gjorts till naturreservat.

Mittlandsskogen

Mittlandsskogen begränsas av Stora Alvaret i söder och västra och östra landsvägarna till i höjd med Borgholm i norr. Den totala arealen är cirka 14 000 ha, varav cirka 10 000 ha är produktiv skogsmark. Den anses vara Nord-europas största lövskogsområde nedanför fjällkedjan. Historiskt har skogen uppkommit spontant efter upphörd hävd i ängar och på tidigare betesmarker. Det kulturella arvet är mångfacetterat med lämningar alltifrån stenåldern fram till idag. Ädellövskogen har i regel sitt ursprung från de gamla ängarna som tillsammans med åkrarna låg på de bördigaste och djupaste jordarna. Det var främst ask, alm och lind, de lämpligaste hamlingsträden, som växte här tillsammans med en del ek, vilken tidigare var fredad.

Skogsvårdsstyrelsen har genomfört en inventering av de olika skogstyperna. Arbetet med att kartlägga Mittlandsskogen påbörjades redan

1993 och resultat presenterades i slutet av 2000. Inventeringen har berört drygt 8 500 ha varav nästan hälften klassats som olika typer av ädellövskog, 2 650 ha som övrig lövskog, 450 ha som hässlen samt drygt 1 300 ha barrskog. Andelen ädellövskog utgör nära hälften (48 %) av skogsarealen. Den ökande aktiviteten i Mittlandsskogen sågs som ett hot mot de höga naturvärdena under 1980-90-talen. Detta ledde till krav på att snabbt skydda skog med höga naturvärden. För närvarande pågår ett omfattande arbete med att säkerställa värdefulla skogsbiotoper i form av naturreservat, biotopskydd, naturvårdsavtal m. m. Idag är det inte tillåtet att föryngra med barr efter avverkning av ädellövskog. Syftet med denna s.k. Mittlandsinventering var att ta fram både skogliga data och uppgifter om naturvärden beståndsvis, som underlag för var skogsbruk kan bedrivas, landskapsekologisk planering och rådgivning.

Strandskogens och Mittlandets igenväxta betesmarker och ängar har på senare år rönt uppmärksamhet från naturvården.

FOTO: STINA DAHLBLOM

Fiske

Yrkesfiskare är en viktig yrkesgrupp. I Borgholm fanns i augusti 1995, 78 licensierade samt 12 icke-licensierade fiskare. 25 personer var sysselsatta inom beredningsindustrin eller annan fiskebaserad verksamhet. Fisket är nästan uteslutande inriktat på torsk och lax, men det bedrivs även ett visst fiske efter ål, strömming och skrubbskädda, samt piggvar, vars bestånd ökat kraftigt de senaste åren. På grund av nationella och internationella restriktioner avseende torsk- och laxfisket har fiskarnas utkomstmöjligheter radikalt förändrats.

I "Vision 2015" anges några strategier för att nå uppsatt mål. En av strategierna är "att arbeta för att fisken förädlas lokalt" vilket fiskförädlingsfabriken i Kårehamn som invigdes 2001 är ett exempel på. Kommunen som genom åren bl.a. har ställt ett antal fiskehamnar till förfogande har även i framtiden för avsikt att stödja den öländska fiskerinäringen. Marinbiologiska institutionen vid Kalmar högskola har med kommunens hjälp inrättat en forskningsstation i Kårehamn varifrån vattenprovtagningar och andra undersökningar av Östersjön utgår.

Byxelkroks hamn och ett trålområde runt Ölands norra udde är riksintresseområden för yrkesfisket. Läs mer under rubriken "Riksintressen och resurshushållning".

För att uppnå ett långsiktigt hållbart fiske krävs restriktioner för det storskaliga industrifisket i Östersjön. Här har staten ett ansvar. Det kustnära fisket med krok och garn som ofta bedrivs i kombination med jordbruk måste ses som det långsiktigt hållbara.

Stenindustri

En väl utvecklad stenförädlingsindustri har funnits på Öland i cirka etthundra år. Stenhantering i hantverksmässig skala har förekommit så länge människor funnits på ön. Export av bearbetad kalksten förekom redan på medeltiden. Bearbetningen av stenen har präglat landskapet på många olika sätt. Längs med kuststräckorna går att finna äldre stenbrott och i Jordhamn finns ett skurverk som vittnar om äldre tiders stenbearbetning. De tre större stenindustrier som arbetar med brytning och bearbetning av kalksten idag är; Ölandssten AB i Sandvik, Sjöströms Stenförsäljning samt Sunessons Stenförsäljnings AB, båda i Räpplinge. Många mindre företag arbetar med brytning, krossning, bearbetning och försäljning av den öländska kalkstenen. Stenen används främst som bygg- och golvmaterial men även konsthantverkare använder kalksten i sin konstutövning.

Läs mer om materialförsörjning och täktverksamhet under rubriken "Riksintressen och resurshushållning".

Stenindustrin är idag koncentrerad till ett fåtal företag. De största har en hög förädlingsgrad och sina marknader idag liksom under medeltiden, även utanför vårt lands gränser.

FOTO: LEO, ERIKSSON

Tätort och landsbygd

ÖVERGRIPANDE MÅL

- Ett väl fungerande samspel mellan tätort och landsbygd eftersom det är grundläggande för Ölands utveckling.
- Hushållning med Ölands naturresurser – jordbruksmark, lövskog, stenbrott m.m.
- Kretsloppsanpassade lösningar.
- Kretsloppsanpassade natur- och kulturvårdsinsatser.
- Den biologiska mångfalden får inte minska – den ska helst öka.

Södvik, "Årets Ölandsby 2001", var från början enbart en lantbruksby. Runt järnvägsstationen kom olika företag att etablera sig. Här finns idag bl.a. låg- och mellanstadieskola, gästgiveri, bageri, möbelfärr, mekanisk verkstad och bussbolag.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Tätort likställs med "samlad bebyggelse" enligt Statistiska Centralbyrån (SCB). Begreppet tätort är en statistisk definition för alla bebyggelsesamlingar med minst 200 invånare där avstånden mellan husen normalt inte överstiger 200 meter. Allt annat skulle då vara ren landsbygd. Det är emellertid inte alltid så lätt att dra en sådan bestämd gräns, speciellt inte på Öland med sina unika byar. Dessa byar växlar i storlek men inte ens den största, Störlinge, fyller kriterierna för tätort. Inte heller de orter vi bestämt hävdar vara tätorter som Byxelkrok, Löttorp, Köpingsvik, Borgholm och Rälla har alla vintertid 200 invånare. Sommartid har vi däremot en mängd orter med ett invånarantal som överstiger 200 personer. I handlingen "En vision av Öland 2015", som kommunfullmäktige antog i oktober 2000, nämns Byxelkrok, Löttorp, Köpingsvik, Borgholm och Rälla som de orter där det planeras en fördjupning av Översiktsplanen. Borgholms tätort har här en särskild roll som huvudort i kommunen och som den främsta mötesplatsen. Här önskas ett utbud av hög kommersiell och offentlig service, kvalificerade verksamheter och utbildningsmöjligheter. Med hänsyn till det stora avståndet mellan kommunens norra och södra delar har Löttorp en viktig roll som centrum för norra Öland.

För att stärka samarbetet och behålla balansen mellan tätort och landsbygd, "stad och land", har kommunen bl.a. till uppgift att stödja de krafter som arbetar med att utveckla byarna. I detta arbete är det viktigt att tillvarata den enskildes engagemang. I många av byarna finns de gamla traditionerna kvar med byalag, byordningsman och bystämmor. Även läsmöten eller husförhör förekommer fortfarande i

flera socknar där prästen byavis, personligen kontrollerar folkbokföringslängdens riktighet och de närvarandes bibelkunskaper. De många "vägföreningarna", studiecirkelarna och hembygdsföreningarna spelar också viktiga roller. Dessa många möjligheter att träffas och dryfta olika frågor har stor betydelse för utvecklingen av byarna och inte minst i arbetet med att aktivera inflyttningen till kommunen. Som nämnts i inledningen till kapitlet är kommunens roll begränsad till att vara stödjande och initierande i denna process. För att underlätta utvecklingen i byarna på landsbygden har kommunen en positiv syn på exempelvis ändrat användningssätt av byggnader och lokaler. Kommunen är också positiv till kompletterande bebyggelse även i byar med höga kulturvärden förutsatt att den tillkommande bebyggelsen är anpassad till den befintliga i fråga om placering, storlek och utformning.

Även när det gäller infrastrukturuppbyggnaden som optofiberkablar, radiolänkar, vägar och VA-nät vill kommunen hjälpa till så långt det är möjligt just för att få en god utveckling i byarna och uppnå en god balans mellan stad och land. En annan viktig fråga i detta sammanhang är kommunikationerna.

Många boende på landsbygden efterfrågar mindre bussar och tätare turer som ger möjlighet att uträtta ärenden i tätorten.

Läs mer i kapitlet Bebyggelseutveckling om begreppet "samlad bebyggelse" som i Plan- och Bygglagen (PBL) har en annan definition och betydelse.

Offentlig service

ÖVERGRIPANDE MÅL

- Servicen ska vara av god kvalitet för att möjliggöra utveckling på ön. Detta förutsätter en löpande diskussion om vad god kvalitet innebär.
- Vi ska ha ett brett serviceutbud för att främja inflyttning och hindra utflyttning.

Målsättningen är att ha en så god kommunal service som möjligt. Denna har en ökande betydelse i konkurrensen mellan kommunerna för att bibehålla och öka befolkningstalet. Servicen är också en viktig pusselbit för att fler företag ska etableras liksom för att behålla en levande landsbygd.

I Borgholms kommunala förvaltning utförs cirka 750 årsarbeten fördelade på cirka 1 300 personer och 6 förvaltningar som styrs av politiskt valda nämnder. Kommunens uppgift är att skapa förutsättningar för en förnyring i samhället. Detta är bl.a. viktigt inom många yrkeskategorier där man ser att medelåldern stiger för varje år.

Utbildning och barnomsorg

Inom kommunen är det Utbildningsförvaltningen med Utbildningsnämnden som har ansvaret för utbildning och barnomsorg. Förvaltningen består av 11 självständiga enheter som har eget budgetansvar. Det är skollagen och läroplanerna som styr skolan och som skall lägga grunden till en likvärdig undervisning i hela landet. Lokalt är det Utbildningsnämnden, som formulerar ambitionerna för skolan i en skolplan. Den enskilda skolenheten anger därpå i sin arbetsplan hur den ska uppnå de mål som staten och den lokale huvudmannen angivit i sina dokument.

Kommunen planerar för Ölands Gymnasium i det nya kvarteret Fåken nära Borgholms Badhus. Bilden visar den föreslagna byggnaden sedd från sydost.

BILD: MARGIT WESTERLUND

Utbildningsnämnden har i sin reviderade förskole- och skolplan antagen av Kommunfullmäktige 2001, uttalat att barnomsorgen och skolan ska ses som en pedagogisk helhet. Utbildningsnämndens verksamhet omfattar förskola, öppen förskola, familjedaghem, förskoleklass, skolbarnomsorg, kulturskola inom den obligatoriska skolan inklusive särskolan i Borgholms kommun. En tydlig profil i planen är att kopplingen mellan mål på olika nivåer kommer till uttryck i den lokala arbetsplanen och i den årliga kvalitetsredovisningen som varje förskola och skola gör. Under år 2001 fanns det cirka 1 950 barn och ungdomar i åldrarna 1–16 år varav cirka 1 850 hade plats inom förskolans och skolans verksamhetsområde. Införandet av maxtaxan innebär att det införs ett avgiftstak för förskoleverksamhet och skolbarnomsorg. Ersättningssystemet för maxtaxan införs successivt fr.o.m. 2001 under en 2-årsperiod. Den 1 januari 2003 träder reformen med en delvis avgiftsfri allmän förskola för 4–5 åringar i kraft. Kommunen har svårt att beräkna dess ekonomiska konsekvenser eftersom det inte går att bedöma hur stort intresset kommer att bli.

Verksamheter för barnomsorg och skola finns spridda över hela kommunen och anses täcka dagens behov. Som alternativ finns Solstrålen

i Borgholm som är en Montessoriförskola och Näktergalen i Runsten som är ett föräldra-kooperativt daghem. Läs mer om vilka verksamheter som finns i sockenbeskrivningarna.

Ölands Gymnasium startade höstterminen 2001 med tre alternativa program; Hotell- och Restaurangprogrammet, Samhällsvetenskapsprogrammet och Individuella programmet. Hotell- och Restaurangprogrammet samarbetar med Krögarföreningen på Öland vilket visat sig lyckosamt. Ölands Gymnasium kommer att byggas ut successivt och redan 2003–2004 planeras starten för Livsmedelsprogrammet och 2004–2005 för Naturvetenskapsprogrammet.

En utredning om hur lokalfrågan ska lösas pågår. Gymnasiet kommer få en profilering med inslag från öländsk kultur och näringsliv. Östersjöländernas historia och miljö kommer att få en självklar plats i den nya skolan. Ölands Gymnasieskola är en del i Kalmarsunds Gymnasieförbund.

Inom kommunen erbjuds även komvuxstudier. Dessa genomförs dels i vanlig skolform i Borgholms tätort, dels som lärarstödd distansutbildning.

Elevutvecklingen i Borgholms kommun från läsåret 1996-97 till läsåret 2007-08											
Årsk. Läsår	Försk	1	2	3	4	5	6	7	8	9	S:a
96-97	143	157	165	165	162	157	147	155	133	153	1537
97-98	148	151	157	162	164	155	158	143	154	132	1524
98-99	122	150	152	150	165	159	150	152	143	152	1495
99-00	121	125	154	159	155	166	158	148	153	139	1478
00-01	112	125	128	155	163	157	168	163	149	150	1470
01-02	123	116	125	127	155	159	160	166	164	149	1444
02-03	94	123	116	125	127	155	159	160	166	164	1389
03-04	108	94	123	116	125	127	155	159	160	166	1333
04-05	85	108	94	123	116	125	127	155	159	160	1252
05-06	91	85	108	94	123	116	125	127	155	159	1183
06-07	90	91	85	108	94	123	116	125	127	155	1114
07-08	110	90	91	85	108	94	123	116	125	127	1069

Vård och omsorg

Socialförvaltningen har som sin uppgift att sköta vård och omsorg i kommunen. Detta innefattar individ- och familjeomsorg, äldre- och handikappomsorg, omsorg om de psykiskt utvecklingsstörda och verksamhet för de psykiskt handikappade.

De lagar som direkt berör äldre- och handikappomsorgen och som reglerar de övergripande skyldigheter kommunen har gentemot de äldre och funktionshindrade är Socialtjänstlagen, Hälso- och Sjukvårdslagen, Lagen om färdtjänst, Lagen om riksferietjänst samt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade. Gemensamt för dessa lagar är att de föreskriver självbestämmande, integritet, normalisering, valfrihet och trygghet. Socialnämnden gjorde under 1998–1999 en genomgång och en analys av sina verksamhetsområden vilket ledde till beslut om mål och inriktning. Verksamhetens förhållningssätt eller grundsyn ska bl.a. präglas av öppenhet, tillgänglighet och serviceanda. Nämnden har också satt upp såväl kvalitetsmål som konkreta mål för varje enhet. Ansvaret för genomförande och utvärdering vilar på enhetsledarna för respektive verksamhetsområde.

Socialförvaltningen ansvarar för följande fyra verksamheter:

Hemtjänsten innefattar all den omsorg, vård och service som ges till den enskilde i hans eller hennes egen bostad. Kommunen är indelad i tre hemtjänstområden; norr, väster och öster. Läs mera i respektive sockenredovisning.

Särskilt boende för äldre och funktionshindrade är till för dem som är i behov av en anpassad boendeform. Det finns fem enheter för särskilt boende; Strömgården, Soldalen, Åkerbohemmet, Borgholms sjukhem samt Ekbacken. Läs mera i respektive sockenredovisning.

Dagverksamheten innefattar rehabiliteringsverksamhet med tillgång till arbetsterapeut- och sjukgymnastkompetens. Dag- och rehabiliteringsverksamhet finns på sjukhemmet i Borgholm, på Åkerbohemmet i Löttorp samt i form av stödinsatser i det särskilda boendet. Rehabiliteringen är viktigt för den enskildes

livskvalité och täcker behov av både psykisk och fysisk art.

Demensverksamheten är en dagverksamhet för de dementa och bedrivs i Klockaregården i Löt. Åkerbohemmet, Strömgården, Soldalen och Ekbacken har sammanlagt 44 platser i särskilt boende för de dementa. En prognos fram till 2005 över antalet dementa i Borgholm visar en ökning från 218 år 1998 till 244 år 2005. Detta innebär att behovet av särskilda boendeformer ökar. Kommunens vilja är att nya bostäder för dementa ska planeras så att den enskilde ges möjlighet att vistas och verka i en för honom eller henne välkänd miljö.

Lagen om Stöd och Service till vissa funktionshindrade (Omsorgs- eller LSS-verksamheten)

Insatser enligt LSS kan sökas hos kommunen av personer med följande handikapp:

- Psykiskt utvecklingsstörda personer och personer med autism
- Personer som efter sjukdom eller skada fått en allvarlig hjärnskada
- Personer med andra stora och varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder
- Även anhöriga till en person som omfattas av LSS har rätt att begära råd och stöd för att underlätta det dagliga livet med den funktionshindrade.

Förutom insatser hemma hos den enskilde finns dagligverksamhet och gruppboendestäder. Läs mera i den sockenvisa redovisningen.

Den kommunala öppenpsykiatrin har som målsättning att utveckla människan till att få ett socialt självständigt liv och att få en högre livskvalité, social samvaro och en meningsfull sysselsättning. Verksamheten överensstämmer i stort med målen.

Den enskilde kan få hjälp med:

- en meningsfull sysselsättning på sin arbetsplats
- boendestöd i form av enskilt stöd och uppsökande verksamhet
- social samvaro i en lokal i Borgholm där medlemmar och personal driver verksamheten gemensamt.

Socialförvaltningen arbetar även med *persontransporter* i form av färdtjänst och riksferd-tjänst samt *matdistribution* till de äldre i ordi-närt boende. Kommunstyrelsen ansvarar för *servicelinjen* som ursprungligen syftade till att upprätthålla kommunikationerna inom kom-munen efter det att KLT drog in en del buss-turer. I dagsläget körs två linjer, en linje i norra delen som kör en gång i veckan samt en linje i södra delen som körs två gånger i veckan.

Individ- och familjeomsorgen arbetar med stöd, hjälp och rådgivning i både ekonomiska och sociala frågor till enskilda och familjer.

Bostadsanpassning, som regleras av Bostads-anpassningslagen, är till för att personer med olika funktionshinder ska kunna ha ett eget boende. Beslut om och utförande av bostads-anpassningsåtgärder hanteras av Tekniska nämnden och Tekniska förvaltningen i kom-munen.

Landstinget ansvarar för:

Landstinget i Kalmar län omfattar hela länet och ansvarar för hälso- och sjukvård, tandvård, samt viss utbildning. I Kalmar ligger ett av länets tre akutsjukhus.

Inom kommunen har Landstinget två distrikts-läkarmottagningar, en i Löttorp och en i Borg-holm.

Förutom ordinarie läkare finns även diabetes-sköterska, hjärtsviktssköterska och astmaskö-terska. Här erbjuds också laboratorium för provtagning och ljusbehandling för psoriasis-patienter.

Distriktsköterskorna arbetar inom geogra-fiska områden och är bland annat samordnare av hemsjukvård och arbete som sker med andra vårdgivare. Mottagningar finns i Löttorp, Köpingsvik, Borgholm, Rälla och Långlöt.

Landstinget har också ambulansverksamhet stationerad vid vårdcentralen i Borgholm samt vid brandstationen i Löttorp.

Kultur och fritid

Kultur- och fritidsnämnden ansvarar för kul-turverksamheten, biblioteksverksamheten, fri-tidsverksamheten, fritidsgårdsverksamheten samt verksamheten på Borgholms Slott.

De av Kommunfullmäktige och Kultur- och Fritidsnämnden antagna kultur- och fritidsspo-litiska målen innebär att:

Borgholms kommuns grundsyn utgår från alla människors lika rättigheter och lika värde. Under hela året skall så många kommuninvå-nare och besökare som möjligt beredas tillfälle att uppleva och aktivt delta i kultur- och fritidsverksamhet präglad av mångfald och kva-lité.

Den föreningsdrivna och kommunala kultur- och fritidsverksamheten skall ses som viktiga angelägenheter inom kommunens alla områ-den.

Det kulturhistoriska arvet skall vårdas, bevaras och levandegöras. I all samhällsplanering skall hänsyn tas till kultur- och naturmiljövärden.

Borgholms kommun skall arbeta för att utveckla och bredda samarbetet inom kultur- och fritidsområdet såväl i regionen som i Östersjöområdet.

Det ideella föreningslivet skall ses som en vik-tig resurs och en värdefull samarbetspartner.

Kulturverksamheten

Kultur- och Fritidsnämnden arbetar för att bidra till en rik och kreativ samhällsmiljö som tillvaratar kultur- och naturhistoriska traditio-ner och värden. För att främja kulturutveck-lingen, både inom föreningslivet och hos dem som arbetar med olika former av kultur, efter-strävar nämnden nytänkande, nyskapande och utbyte av erfarenheter. Över hela kommunen ska det erbjudas möjligheter att möta kultur i skilda former. Kultur- och Fritidsnämnden för-söker bl.a. genom ekonomiska bidrag stödja och stimulera den verksamhet som bedrivs av kulturföreningar och studieförbund.

För att skapa ett grundläggande intresse för kultur erbjuder kultur- och fritidsförvaltningen kommunens barn och ungdomar möjlighet att uppleva och delta i olika former av kulturarrangemang.

Förvaltningen arrangerar, ofta tillsammans med någon förening eller annan organisation, kulturprogram av olika slag t.ex. författarsök, stadsvandringar, utställningar och föreläsningar. På kommunens hemsida finns mer information om kommunens kulturföreningar och studieförbund.

I kommunen finns ett flertal yrkesverksamma konstnärer/konstnärstverkare som presenteras på hemsidan under rubriken kultur och fritid. Kultur- och fritidsförvaltningen ansvarar för kommunens konstsamling samt inköp av konst.

Biblioteksverksamheten

Biblioteksverksamhet ska bedrivas i enlighet med Bibliotekslagen samt kommunens egna mål. Kultur- och Fritidsförvaltningen ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten. Biblioteken ska vara tillgängliga för alla kommunmedborgare och erbjuda information och kunskap, kultur och förströelse. Folkbiblioteken är viktiga för kommuninvånarna ur en demokratiaspekt.

Folkbibliotek, som även fungerar som skolbibliotek, finns i Borgholm, Löttorp, Rälla och Runsten. Skolbibliotek finns på Viktoriasolan i Borgholm, på Köpings skola, Bredsättra skola och Gärdslösa skola.

Nämnden har satt som mål att biblioteken ska fungera som "samhällets vardagsrum" och värna om de demokratiska värdena och medborgarna ska ges möjlighet att ta del av och få tillgång till media av olika slag. Detta innebär att biblioteken ska ges möjligheter att ligga långt fram i medieutvecklingen. Mediabeståndet, böcker, dagstidningar, tidskrifter, cd-skivor, talböcker etc., finns i en katalog på kommunens hemsida under Kultur och Fritid. Biblioteken kan också erbjuda hjälp med fjärrlån, databaser, studieplatser och "boken kommer" som är en uppsökande biblioteksverksamhet.

Inom en snar framtid, i takt med gymnasiesko-

lans utbyggnad, behöver en översyn av biblioteksverksamheten inom Borgholms tätort göras.

Fritidsverksamheten

Det ska finnas möjligheter till ett aktivt fritidsliv i hela kommunen. Fritidsverksamheten ska prioritera barn- och ungdomsverksamheten samt verksamhet för grupper med särskilda behov. Det är Kultur- och Fritidsförvaltningen som ansvarar för bokningar av kommunens sporthallar, gymnastiksalor och bygdegårdar. Inom kommunen finns tre sporthallar, sju gymnastiksalor och två kommunägda bygdegårdar; Löt och Bredsättra. Övriga bygdegårdar är föreningsägda. Åkerbobadet i Löttorp med både inomhus- och utomhusbassäng finns också inom förvaltningens ansvarsområde.

På kommunens hemsida finns information om de flesta föreningar med respektive kontaktpersoner. Kultur- och fritidsförvaltningen ansvarar för bidragen till föreningarna och står även till tjänst med viss föreningservice.

Fritidsgårdsverksamheten

I kommunen finns tre fritidsgårdar, 11:an i Löttorp, Krongården i Borgholm samt Blå gården i Rälla. Målet är att fritidsgårdarna ska fungera som mötesplatser där verksamheten ska vara av god kvalitet i nära samverkan med organisationer och föreningar ute i samhället. Verksamheten är en viktig del i det förebyggande arbetet mot våld, rasism och droger och ska uppmuntra ungdomarnas förmåga till kreativitet och nytänkande.

Borgholms Slott

Statens Fastighetsverk har genom avtal upplåtit nyttjanderätten av Borgholms Slott till Borgholms kommun. Detta gör att verksamheten fått en speciell roll i den kommunala organisationen då den inte finansieras med skatteintäkter. Verksamheten bär helt sina egna kostnader vilka täcks genom entréer, upplåtelseavgifter och försäljningsintäkter och utgör en särskild resultatenhet som lyder under kultur- och fritidsnämnden.

Slottet med omgivande mark är ett statligt byggnadsminne och kommunen svarar för att det hålls tillgängligt för allmänheten.

Målen för verksamheten och evenemangen är bl.a. att hålla en hög konstnärlig och kulturell kvalitet med inriktning mot många målgrupper.

Försäljningen och entréfunktionen samt några evenemang drivs och arrangeras i egen regi medan utställningar, konserter och något enstaka evenemang arrangeras tillsammans med organisation/förening. Konstutställningar och rockkonserter arrangeras, i hög grad i privat regi.

Slottets historia började som försvarsborg under medeltiden, renässanslott på 1500-talet, barockpalats på 1600-talet och sedan branden i början på 1800-talet en ruin. Borgholms Slott är idag ett av regionens främsta besöksmål. Läs mer om slottet, dess historia, besökstider, evenemang etc. på kommunens hemsida. Information kan även fås genom turistbyrån.

Byggnadsminnet Kronomagasinet uppfördes i samband med stadens tillblivelse i början av 1800-talet. Idag används en del av byggnaden som kommunal fritidsgård och utställningslokal. De två ej ianspråkta övre våningarna är en stor resurs för framtida kulturverksamhet.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Vattenförsörjningen

Länsstyrelsen eller kommunen kan med stöd av Miljöbalken (7 kap 21–22 §§) förklara ett mark- eller vattenområde som utnyttjas eller kan antas komma att utnyttjas som vattentäkt som vattenskyddsområde. Vattenskyddsområdet kan vara avsevärt mycket större än själva vattentäkten på grund av att råvattnet efter ett normalt reningsförfarande ska kunna användas för sitt ändamål. För ett vattenskyddsområde ska det finnas särskilda skyddsföreskrifter för att vattentillgången inte ska förstöras. Skyddsföreskrifterna medför inskränkningar i rätten att förfoga över fastigheter inom området och kan exempelvis reglera hanteringen av petroleumprodukter och andra kemiska produkter, industriell verksamhet, jord- och skogsbruk, väghållning och täktverksamhet.

Vattnet i våra kranar kommer antingen från ytvatten eller grundvatten, som båda kan ge mycket bra dricksvatten. Dricksvattnet är ett av våra viktiga livsmedel som utgör en begränsad mängd av det totala vattnet. Livsmedelsverket är den myndighet som utfärdar regler för dricksvattenförsörjningen och sätter gränsvärden för olika ämnen i vattnet. Nya dricksvattenföreskrifter har trätt i kraft men ska tillämpas från och med den 25 december 2003, då nuvarande föreskrifter om dricksvatten upphör att gälla. Både allmänna och privata yt- och grundvattentäkter måste skyddas så att de inte förorenas av skadliga ämnen t.ex. bensin, gödsel eller bekämpningsmedel. Se vidare under rubriken ”Miljö- och riskfaktorer, föroreningar i mark och vatten”.

Den mikrobiologiska och kemiska kvalitén på dricksvattnet kontrolleras regelbundet i alla kommunala vattenverk. Kommunens dricksvatten visar förhållandevis bra värden i dessa kontroller. Klorering som i många kommuner sker regelmässigt, används i Borgholms kommun endast någon enstaka gång per år.

Borgholms kommun är huvudman för det allmänna vattenledningsnätet och för att klara vattenförsörjningen så har Borgholm tre vattentäkter i bruk.

En stor täkt i Köpingsvik som förstärks genom infiltration tillgodoser 75 % av vattenbehovet i kommunen. I Löttorp, vars vattentäkt förstärks genom infiltration från Hornsjön, hämtas 20 % och resterande 5 % hämtas ur Byxelkroks vattentäkt. Under vinterhalvåret produceras cirka 4 000 m³ vatten per dygn mot sommarens 10 000 m³ vatten per dygn.

Arbete pågår med att undersöka möjligheten att utöka vattentäkten i Köpingsvik med Lindbyområdet, söder därom. Kommunen tittar även på Skedemosse för att se om detta område kan användas som ”vattenmagasin” till vattentäkten i Köpingsvik.

De äldre vattentäkterna i Böda och Rälla Tall fungerar som reservvattentäkter och används under sommarhalvåret då efterfrågan på vatten ökar kraftigt.

I kommunen finns också ett antal privata vattentäkter, s.k. förordnandeanläggningar, med vattenverk som försörjer en större krets människor. Dessa anläggningar regleras också av Livsmedelsverkets dricksvattenföreskrifter och vattenkvalitén kontrolleras enligt fastställda kontrollprogram.

Ca 40 % av hushållen har eget vatten (enskild brunn), d.v.s. de är i dagsläget inte anslutna till det allmänna renvattennätet. Av dessa är knappt hälften visstidsboende. Ägaren ansvarar själv för kontroll av vattenkvalitén i den egna brunnen. Ca 30 % av dem som analyserat sitt vatten, har problem med vattenkvalitén som t.ex. förhöjda halter av bakterier, järn, mangan, kalk, svavelväte eller salt.

Kommunens ambition är att den allmänna vattenanläggningen skall kunna tillgodose abonnenternas krav på tillförlitlighet under de varierande förhållanden som kan uppstå i en turistkommun som Borgholm.

När det gäller Hornsjöns ytvattenskyddsområde så har kommunens Miljö- och Byggnadsnämnd tagit beslut om "Policy – avloppsanläggningar inom Hornsjöns vattenskyddsområde", (se vidare under rubriken "Avlopp").

Under arbetet med Översiktsplanen har det diskuterats möjligheter att återskapa Vedbyträsk och Vedbormsträsk så att de kan fungera som "vattenmagasin" till Hornsjön. Är detta möjligt, kommer grundvattennivån att höjas i området vilket kan komma att påverka en del av de befintliga avloppsanläggningarna i området. Det är också en komplicerad process att dämma och åstadkomma vattenspeglar i de områden som torrlagts men resultatet skulle troligen bli mycket positivt för framtiden och för hela norra Öland som är beroende av vattentäkten.

Borgholms och Mörbylånga kommuner samarbetar och har tillsammans gjort en utred-

ning/sammanställning av Ölands samlade vattenproduktion i kommunala anläggningar samt tittat på framtida expansionsmöjligheter. I denna utredning från 1996 finns förslag på åtgärder vilka delvis är påbörjade eller genomförda.

Ett led för att nå uppsatta mål är att se över skyddsområdena med tillhörande föreskrifter samt att på sikt arbeta med alternativa lösningar genom exempelvis samfälliga anläggningar. En översyn av skyddsområdet för Lindby-Sörby pågår genom undersökningar och provpumpning för att skaffa underlag till ansökan om vattendom.

Därefter skall skyddsområdet för vattentäkten i Byxelkrok ses över. I den framtida planeringen är det också viktigt att inte tillåta verksamheter eller åtgärder som kan skada våra vattentäkter med tillhörande skyddsområden eller tänkbara utvecklingsområden.

Hornsjön utgör en viktig del i norra Ölands färskvattenförsörjning. Bilden visar den fördämningsanordning vid utloppet i Kalmarsund som reglerar sjöns vattennivå.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Jordbruksbevattning

Miljöbalkens kap 11 innehåller bestämmelser om vattenverksamhet och vattenanläggningar. Lagen definierar och reglerar mycket väl vilken typ av verksamhet eller anläggning som ska anmälas till och tillståndsprövas av Länsstyrelsen. Utöver detta har Länsstyrelsen i Kalmar län en fastställd policy som slår fast att uttag som påverkar grundvattenuttag alltid ska ses som tillståndspliktig vattenverksamhet. Den som ska bedriva en verksamhet eller utföra en åtgärd som väsentligt kan komma att ändra naturmiljön ska göra en anmälan om samråd hos Länsstyrelsen eller Skogsvårdsstyrelsen. Det kan t.ex. gälla rensning av diken, anläggning av dammar eller viltvatten.

Många jordbrukare är beroende av att både kunna samla upp och dika ut vatten för att nyttja åkerarealen till fullo vilket också är ett måste med den konkurrens som finns. Har ett dike upphört att fungera p.g.a. att det inte underhållits under en längre tid anses det att ett nytt naturtillstånd har inträtt och alla former av rensningar efter denna tidpunkt är att betrakta som förbjuden markavvattning. Våtmarkerna har en stor vattenbehållande funktion i landskapet vilket är viktigt både för jordbruket och för ekologin. Att bevara och återskapa våtmarkerna längs med kusterna minskar utsläppen av kväve och fosfor till Östersjön. Det finns ett behov av just denna typ av våtmarker längs med den östra kuststräckan. Det kan även vara positivt för fiskens föryngring med fler våtmarksområden.

Ett av de nationella miljömålen "Myllrande våtmarker" handlar bland annat om att återställa eller anlägga våtmarker och småvatten i odlingslandskapet.

I Böda används avloppsvattnet från det biologiska reningsverket till jordbruksbevattning. Sommartid är belastningen på avloppet ca sju gånger större än vintertid, vilket gör att systemet med bevattning under sommarhalvåret passar utmärkt och har fungerat bra hittills.

I dagsläget finns ingen konkurrens mellan jordbruket och den allmänna vattenförsörjningen men problem kan uppstå vid en eventuell utökning av vattenskyddsområdet i Köpingsvik. Se vidare i sockenredovisningen, Köpings och Gärdslösa socknar.

Avlopp

Lag om allmänna vatten- och avloppsanläggningar samt Miljöbalken är de lagar som reglerar avloppsanläggningar, ledningar, anslutningar m.m.

Kommunens ambition är att den allmänna avloppsanläggningen skall kunna tillgodose abonnenternas krav på tillförlitlighet under de varierande förhållanden som kan uppstå i en turistkommun som Borgholms. Läs även under rubriken "Service" i den sockenvisa redovisningen.

Allmänt avlopp

Inom kommunen finns fyra avloppsreningsverk, som behandlar ca 90 % av spillvattnet. Resten, ca 10 % behandlas i 8 st. mindre biologiska dammar och infiltrationsanläggningar. I sydvästra delen av kommunen tas spillvattnet om hand av reningsverket i Färjestaden, Mörbylånga kommun. Borgholms reningsverk har försetts med röt-kammare som alstrar gas för att driva en gasmotor som i sin tur producerar el och värme till anläggningen.

Det renade avloppsvattnet i Böda reningsverk används för bevattning av åkermark (vall) efter det att avloppsvattnet passerat sex dammar. För kommunen har det inneburit en kvävereduktion på cirka 50–60 %, räknat som årsmedelvärde och för lantbrukarna har det inneburit säkra vallskördar även vid torrår.

Rester från avloppsreningsverken – slammet, som är en resurs – håller hög kvalitet och innehållet av tungmetaller m.m. ligger under de gränsvärden och rekommendationer som finns uppställda. Slammet transporteras till avfallsanläggningar samt i begränsad omfattning till golfbanor och skogsavverkningsplatser för spridning.

Slammet är en resurs vars användning i det naturliga kretsloppet måste studeras ytterligare. På grund av de stora variationerna i produktionen mellan sommar och vinter har kommunen valt olika lösningar för att på bästa sätt kunna säkerställa driften.

Enskilt avlopp

Cirka 4 400 av kommunens cirka 9 500 fastigheter är anslutna till det allmänna spillvattennätet. Många av de som inte är anslutna till det allmänna spillvattennätet har löst avloppsfrågan lokalt med bl.a. biologiska toaletter, septiktankar eller trekammarbrunn med infiltration. Ett problem när det gäller enskilda avlopps-anläggningar är de dåliga förutsättningarna för markinfiltration i stora delar av kommunen. Kontakta alltid kommunens Miljö- och Byggnadsförvaltning innan avloppsanordning eller torrtoalett installeras för att få de tillstånd som krävs.

Hornsjöns vattenskyddsområde

Våra vattenskyddsområden är mycket känsliga och därför är det viktigt att spillvattnet i områdena omhändertas på bästa sätt. Hornsjöns vattenskyddsområde är särskilt känsligt och därför har Miljö- och Byggnadsnämnden tagit ett policybeslut avseende avloppsanläggningar inom Hornsjöns vattenskyddsområde samt ett beslut i Miljö- och Byggnadsnämnden angående slutna tankar.

Policy – avloppsanläggningar inom Hornsjöns vattenskyddsområde

Ur alla aspekter skulle omhändertagandet av spillvattnet i området med ett allmänt spillvattennät vara bäst. Reningsverket i Böda har redan idag nått upp till sin kapacitet och detta visar på att det inte är helt problemfritt när det gäller avloppsfrågan inom Hornsjöns vattenskyddsområde. Inom en inte allt för avlägsen framtid kommer det troligen att bli nödvändigt att bygga ut det allmänna avloppsnätet i området och då krävs även en utbyggnad av reningsverket i Böda.

Kraven för att anlägga enskilt avlopp inom Hornsjöns vattenskyddsområde är högre än inom övriga kommunen.

Slutna tankar

Miljö- och Byggnadsnämnden beslutade 1997-06-26, § 144 att:

”sluten tank fortsättningsvis endast kommer att beviljas för fastigheter där andra lösningar befunnits olämpliga.” Regeln tillämpas mycket strikt. Anledningen till detta är att det medför stora problem att köra spillvattnet till reningsverket för behandling.

Dagvatten

Dagvatten är bl.a. det vatten som rinner av från tak och vägar. Inom Borgholms kommun finns allmänt omhändertagande inom Borgholms tätort och i delar av Löttorps tätort. Tekniska förvaltningen har ansvaret för dagvattenledningarna inom Borgholms och Löttorps tätorter. En utbyggnad planeras inom Borgholms tätort där skötsel och underhåll inom vissa områden kommer att lösas genom bildande av gemensamhetsanläggningar. I övriga kommunen sker omhändertagandet av dagvattnet med lokala lösningar. Avvattning inom detaljplanlagda områden och mindre tätorter behöver utredas ytterligare. Lämplig, som reglerar denna fråga där allmänna anläggningar inte kan tillkomma, saknas.

Avfall

Miljöbalken 15 kap (Avfall och producentansvar) och Avfallsförordningen reglerar detta. Enligt avfallsförordningen får deponien av utsorterat brännbart avfall inte ske efter 2002-01-01 och av organiskt avfall ej ske efter 2005-01-01. Syftet med de gjorda ändringarna i Renhållningsförordningen är bl.a. att förebygga och minska de effekter deponering av avfall kan orsaka på människors hälsa och på miljön. Negativa effekter på miljön kan vara föroreningar av ytvatten, grundvatten, mark och luft, och påverkan på den globala miljön under en deponis hela livscykel.

Kommunen har som övergripande mål att största möjliga sorteringsgrad ska eftersträvas och att avfallets innehåll av resurser för återbruk eller av återvinningsbara material eller energi ska tillvaratas.

Borgholms kommun deltar i en utredning tillsammans med närliggande kommuner om att eventuellt bygga en förbränningsanläggning för energiutvinning ur avfall. Till nästa revidering av översiktsplanen kommer tänkbara åtgärder att vara mer konkreta.

Återvinningsstationer finns i Byxelkrok, Böda, Löttorp, Källa, Södvik, Föra, Löt, Kalleguta, Köpingsvik, Borgholm, Bredsättra, Rälla och Runsten. Vid dessa återvinningsstationer kan lämnas glasförpackningar (ofärgat och färgat), mjuka plastförpackningar, hårda plastförpackningar, metallförpackningar, wellpapp, pappersförpackningar, tidningar och på de flesta ställena även batterier.

Återvinningscentral där man kan lämna alla sorters grovsopor finns vid Kalleguta i Köpingsvik. Vid reningsverket i Böda finns en s.k. utvidgad återvinningscentral där bl.a. vitvaror, elektronik och skrot kan lämnas.

Förorenade markmassor och riskavfall omhändertas av miljötransportör som fraktar massorna till Moskogen i Kalmar där de mellanlagras.

Mer information om avfallshanteringen i kommunen kan fås på kommunens hemsida eller genom kontakt med Tekniska förvaltningen.

Agenda 21-almanackan som skickats ut till alla hushåll i kommunen innehåller bra information.

Energi

Med **energi** menas här både elenergi och annan energi för uppvärmning. Borgholms kommun erbjuder kostnadsfri energirådgivning till hushåll, lokala företag, föreningar och organisationer. Verksamheten är statligt understödd vilket gör att man inte vet hur länge denna service finns i kommunen, beslut tas årsvis. Sverige som land arbetar för att skapa ett ekologiskt och ekonomiskt hållbart energisystem. Den kommunala energirådgivningen är en del i denna satsning och syftar till att förbättra hushållningen med energi och att öka användningen av förnyelsebara energikällor.

Kommunen har också som mål att öka andelen lokalt producerad energi och att minska beroendet av fossila bränslen, bland annat genom användning av lokalt producerat biobränsle, solenergi och vindkraft. Förnybar energi är energislag som har korta omloppstider och

som ej ger tillskott till växthuseffekten. Till de förnybara energislagen räknas biobränsle, d.v.s. ved och halm samt vattenkraft, solenergi, vindkraft, biogas och energigrödor. Icke förnybara energikällor är olja, kol, naturgas, uran och torv. En minskad energianvändning med energikällor som ingår i naturens kretslopp ger oss en friskare miljö. Olika energiprojekt pågår och ett exempel är samarbetet med Energikontor Sydost, som utmynnat i förstudien "Gör Öland självförsörjande på förnyelsebar energi".

Vindenergi

Vindkraften är en energikälla som är ren och flödande men som kräver utrymme vid lokalisering av större anläggningar. Vindkraften är samtidigt påtaglig och förändrar ett landskap, även på stora avstånd. Utbyggnaden av vindkraft behöver därför styrning precis som all annan infrastruktur. Detta är en förutsättning för att vi även i fortsättningsvis ska kunna trivas med vår miljö och njuta av vårt landskap.

Vindkraften går generellt väl ihop med flera av de uppsatta nationella miljökvalitetsmålen i sin egenskap av förnybar energikälla. Lokaliseringen och utformningen måste dock ske med stor omsorg eftersom vissa miljökvalitetsmål kan påverkas i en negativ riktning. Detta beroende på hur verken lokaliseras och utformas med avseende på fysiskt intrång, visuell och audiell påverkan. De positiva effekterna måste betraktas i ett större perspektiv med en minskad användning av fossila energikällor till förmån för de förnybara som resultat. Här ska vindkraften ses som en av många samverkande åtgärder för att uppnå de nationella och globala miljömålen.

En av restriktionerna som begränsar vindkraftsutbyggnaden är de särskilda hushållningsbestämmelser enligt Miljöbalken som idag ej tillåter vindkraftanläggningar större än 10 MW till lands. Hela Öland omfattas av bestämmelsen.

Borgholms kommun är till ytan ca 3 675 km² stor varav ca 675 km² är land. Kommungränsen sträcker sig ca 2,5 km ut i vattnet på den östra sidan och ungefär ut i halva Kalmarsund på den västra sidan. Om man gör en enbart ytmässig betraktelse finns stora förutsättningar liksom vad det gäller vindens energiinnehåll. I Energimyndighetens rapport rörande "Vindkraften i Sverige" utgör därför Öland- och Kalmarområdet en icke oväsentlig del när Sverige ska nå Klimatkommitténs föreslagna elproduktion från vindkraft. I rapporten föreslås att elproduktionen ökas med 3–5 TWh till år 2010 utöver det löpande energipolitiska programmet.

Kommunen väljer att inte peka ut lämpliga områden för vindkraft utan redovisar istället de krav man ställer för etablering av vindkraftverk. Är de grundläggande kraven uppfylla provas varje ärende var för sig av Miljö- och Byggnadsnämnden vid en bygglovansökan. Även tillståndsprövning enligt Miljöbalken måste ske innan en etablering får göras.

Kommunen anser att enstaka större anläggningar, då främst havsbaserade, kan vara rimliga om de lokaliseras med stort avstånd från varandra.

Vilka områden kan inte samexistera med vindkraftanläggningar?

Den markyta som ett vindkraftverk tar i anspråk är helt beroende av de säkerhetsavstånd respektive den "bullerzon" som måste tillämpas på aktuell plats. Säkerhetsavståndet till större vägar och t.ex. industriebyggnader rekommenderas vara navhöjden + tre gånger rotordiametern, d.v.s. 200–300 m. I ett område med en radie på 300–500 m kring ett verk kan med nuvarande teknik oftast inte gällande riktvärden uppnås. Kvar blir ett begränsat antal områden där vindkraft kan etableras förutsatt att vindenergin bedöms tillräcklig.

Hur hanterar man riksintressena vid etablering av vindkraft?

Stora delar av kommunen är utpekade som riksintresseområden mot bakgrund av flera olika sektorsintressen. Områden av riksintresse enligt tredje och fjärde kapitlet i Miljöbalken är inte formellt skyddade. Samma geografiska

område kan vara intressant ur flera aspekter som strider mot varandra. En sammanställning av de olika riksintresseområdena och hur kommunen avser att tillgodose dessa finns under rubriken "Riksintressen". Vad det gäller bevarandehänsynen är det relativt lätt att undvika påverkan på de vetenskapliga värdena. Där emot påverkas upplevelsevärde i regel stort.

Här är det viktigt att kommunen själv tänker igenom vilka värden som ska prioriteras högt. Är det en ostörd, rogivande upplevelse vi vill ge våra innevånare och besökare? Detta är en trovärdighetsfråga i hur kommunen lanserar sig som boendemiljö och besöksmål.

Vilka förutsättningar finns i landskapet att integrera vindkraftverk?

Landskapsbilden måste analyseras för att belysa lämpliga exploateringsplatser. Som grund ligger landskapets originalitet och karaktär. Landskapsbildsanalysen utmynnar i en bedömning av platsens visuella tålighet mot tillkommande objekt. Förståelsen för landskapet är av stor betydelse för en lyckad lokalisering av vindkraftanläggningar sett ur både teknisk och estetisk synpunkt.

Ett grundläggande krav är att hålla samman grupper av större vindkraftverk till fattbara enheter samt att ha erforderligt avstånd som bör vara minst 5 km, helst betydligt mer, till nästa grupp. Däremellan bör landskapet vara fritt från enstaka vindkraftverk. I vissa fall är det motiverat att ställa krav på en exploatör att uppföra vindkraftverken något tätare än vad som rekommenderas för optimalt vindutnyttjande. Detta för att erhålla ett estetiskt fungerande mönster eller en markant linje i en grupp av verk.

Vindkraftetableringar bör uppföras i landskapet enligt principen en höjd – en vindkraftgrupp, även om markhöjderna ibland varierar för att principen ska kunna gälla i alla lägen. Inom en grupp av vindkraftverk bör ingående verk vara av samma fabrikat, mått och färg. Turbinerna bör ligga på ungefär samma nivå över havet.

På Öland är det viktigt att vindkraftverken grupperas i uppställningar som blir regelbundna och ordnade i linjer som är väl studerade utifrån det omgivande landskapets riktningar.

Utmed kommunens västra kuststräcka, både till havs och på land, skall inga vindkraftetableringar ske.

Havet utanför den östra kuststräckan i Borgholms kommun kan rymma endast ett fåtal större vindkraftetableringar för att inte påtagligt skada orördheten inom området för de särskilda hushållningsbestämmelserna.

Stora havsbaserade verk i regelbundna mönster är eftersträvänsvärt även om bottenförhållandena inte kan medge fullständig regelbundenhet.

Tidigare ställningstagande

De mål för energiproduktion som anges i "En vision för Öland 2015" är:

"andelen lokalt producerad energi ska öka och beroendet av fossila bränslen ska minska."

Energien i vinden och vattnet har tidigt tagits till vara av våra sjöfarare. Skurverket i Jordhamn placerades i ett ypperligt vindläge nära utskeppningshamnen och stenråvaran. Verkets konstruktion och ringa storlek gör det fattbart för ögat.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Bland strategierna för att uppnå dessa mål skrivs i ovan nämnda dokument att:

"Vi ska stimulera till energilösningar där lokala ickeändliga resurser tas till vara."

I "En vision för Öland 2015" omnämns vindkraft i positiva ordalag, speciellt till havs. Jordbruksmark ska kunna användas, och lokaliseringen bör främst ske i grupper. Naturresurslagens begränsning av gruppstorleken till 10 MW på Öland omnämns som föråldrad och i behov av förändring.

I "Avstamp för Agenda 21" som antogs av kommunfullmäktige 2000 anges som framtidsbild:

"Det mesta av energin som används i kommunen är producerat i närområdet. Vi använder inhemska energikällor som flis, ved, pellets, energigrödor, biogas, vindkraft, solenergi och luft-, berg-, vatten- eller jordvärme."

Landbaserade vindkraftverk

Borgholms kommun har en positiv syn till landbaserad vindenergiproduktion. De många konkurrerande intressena gör det dock svårt att finna nya, acceptabelt konfliktfria, etableringslokaler. Innan nya etableringar tillåts ska dels redan tillståndsgivna anläggningar först uppföras dels ska befintliga anläggningar utökas där detta är möjligt. På detta sätt får man en möjlighet att först bedöma de ytterst svårförutsedda effekterna av tidigare beslut. Först med utgångspunkt från dessa erfarenheter kan en ny anläggning provas.

Verkens storlek, antal och placering ska i varje enskild prövning relateras till det omgivande landskapets egenskaper och dess bebyggelse. Det är inte självklart att verken med tiden kommer att öka i storlek vid placering på land. En övre gräns för landbaserade verk uttryckt i navhöjd bör vara 80 meter. Även här ska erfarenheter inhämtas från tidigare etableringar varför 80 meter kan visa sig vara för högt och ej tas för givet.

Idag finns vindkraftsverk enskilt eller i grupp uppförda på fyra platser i kommunen, fem verk i Böda, ett verk i Jämjö, ett verk i Greby och

ett i norra delen av Långlöts socken. Läs mer under sockenredovisningarna.

Platser som redan är ianspråktaga av höga eller skrymmande anläggningar bör kunna prövas även för vindenergiproduktion. Följande landområden anser kommunen i första hand vara möjliga att pröva för vindenergiproduktion:

- Området kring den befintliga gruppen i Böda kan prövas för ytterligare en eller två grupper.
- Området mellan Persnäs och söderut mot Vannborga-Valsnäs kan rymma upp till tre grupper, där redan lovgivna verk i Vannborga utgör början av en grupp.
- I den södra kommundelen kan det befintliga verket på Greby alvar prövas för en utökning till en smärre grupp.
- Ytterligare en grupp kan prövas i den sydvästra kommundelen.

Med grupp avses i 3–5 verk sammankopplade till en gruppstation. Utöver detta kan enstaka mindre verk av gårdskaraktär prövas, dock under beaktande av vikten av att behålla stora sammanhängande områden fria från vindkraftverk.

Havsbaserade vindkraftverk

Kommunen ser också positivt på havsbaserad vindenergiproduktion. De ökade möjligheterna att etablera stora anläggningar till havs har gjort att kommunens syn på nya landetableringar blivit mer restriktiv än tidigare. Den snabba utvecklingen på vindenergiområdet har också manat till eftertanke. Det bör dock betonas att lokalisering till havs ingalunda är konfliktfri. Forskning, framför allt kring påverkan på växt- och djurliv måste intensifieras, såväl innan nya anläggningar kommer till stånd som när de är i drift. Denna forskning kan med fördel bedrivas från Öland. Marinbiologiska institutionen vid Kalmar Högskola har förutseende nog redan anlagt en forskningsstation i Kårehamn. Förutsättningarna att i anslutning till denna kunna forska inom andra områden är goda. Vid lokalisering till havs kan också finnas behov av samråd med angränsande kommuner. Det havsområde kommunen i första

hand anser vara möjligt att pröva för vindkraftproduktion är ett område nordost om Kårehamn.

Kommunen anser att Kalmarsund ska vara fritt från vindkraftverk.

Det finns intresse från olika exploatörer för nyetableringar av vindkraftverk på land och till havs. En större vindkraftutbyggnad är inte möjlig med anledning av det befintliga elnätets begränsade kapacitet. Enligt Sydkraft som innehar nät- och linjekoncessioner inom stora delar av kommunen, kommer inte någon utbyggnad av det befintliga 50 kv.-nätet att ske inom den närmaste framtiden. Skulle ett större projekt bli aktuellt måste anslutningen ske direkt till fastlandets elnät.

Bioenergi

Bioenergi används för både uppvärmning och elproduktion och utvecklingsförutsättningarna är mycket stora. I dagsläget tas inte det lokalt producerade biobränslet tillvara i den utsträckning som borde vara möjligt.

Borgholm Energi har en fjärrvärmeanläggning inom Borgholms tätort som är under utbyggnad. Borgholm Energi avser att satsa på en utbyggnad av fjärrvärme i Löttorp och Köpingsvik. Det finns inget hinder för privata aktörer när det gäller en fjärrvärmeutbyggnad som även kan ske i en mindre skala. Användning av pellets i mindre anläggningar och vilor ser kommunen också positivt på. Miljövinster som kan göras med användande av lokalt producerat bränsle och minskade bränsletransporter är en samhällsvinst som inte bara nuvarande generation kommer att få nytta av.

Biobränsle = pellets, flis, ved och halm bl.a.

Biogas

Biogas bildas vid nedbrytning av organiskt material, utan närvaro av syre. Huvudbeståndsdelarna i biogas är metan och koldioxid. Gasen utvinns främst vid avfallsanläggningar, d.v.s. soptippar och från rötslammet vid avloppsreningsanläggningar. Vid förbränning av gasen utvinns energi som sedan blir värme eller el, men gasen kan även användas som fordonsbränsle.

En biogasanläggning finns vid Borgholms avloppsreningsverk för det slam som erhålls vid reningsverket.

Det finns stora förutsättningar att öka produktionen av biogas på gårdar med stora kreatursbesättningar. Teknikutveckling pågår som kan skapa förutsättningar för en betydligt större volym än idag där gasen produceras lokalt på gården. Gasen hämtas för central rening och komprimering för att sedan användas, som fordonsbränsle allmänt, men den kan även återföras till gården. Alternativt kan den renade och komprimerade gasen användas i en gasturbin för el och värmeproduktion.

Solenergi

Solenergi kommer från de kärnreaktioner som ständigt pågår inne i solen och som också är en förutsättning för allt liv på jorden. En solcell omvandlar direkt energin i solens strålar till elektricitet. I en solfångaranläggning däremot värms vatten av energin i solens strålar. Denna typ av anläggning kan t.ex. användas för uppvärmning av tappvarmvatten men också för uppvärmning av vatten som i sin tur värmer byggnader.

Enskilda solfångaranläggningar finns men kommunen har inga närmare uppgifter om i vilken omfattning det förekommer. Inte heller har kommunen några närmare uppgifter om hur många som har solceller. Öland har goda förutsättningar för solenergianläggningar för värme- och vattenproduktion tack vare många soltimmar under sommarperioden. Solvärme är ett mycket bra energialternativ för turistanläggningar och sommarstugor.

Solen anses, i ett längre perspektiv, vara ett bra komplement i det europeiska elnätet. En storskalig försöksanläggning med solfångare inom kommunen är ett av flera idéprojekt som Borgholm Energi arbetar med. Ett sådant projekt skulle kunna föra vetenskapen och teknikutvecklingen framåt samt ge positiva signaler både inom och utom kommunen. Kommunen ser mycket positivt på att dessa möjligheter tas tillvara.

Kommunikationer

ÖVERGRIPANDE MÅL

- Vägar, sjöfart och telekommunikationer ska utvecklas så att invånarnas och näringslivets behov av goda kommunikationer tillgodoses.
- Transporterna ska vara väl samordnade.
Fordonen ska vara anpassade för funktionshinder och energieffektiva samt drivas med de bränslen som är minst miljö- och hälsoskadliga.
Vi ska i framtiden stimulera möjligheterna att cykla, samåka och åka kollektivt.
Vi ska utveckla och främja distansarbete och handel med lokalt tillverkade varor.

En väl fungerande kommun är beroende av goda kommunikationer. Det finns ett regionalt samarbete för att tillgodose de krav som bl.a. ökad välfärd, sysselsättning och konkurrenskraft ställer. För att aktivt kunna ta till vara natur- och kulturvärden är transportsystemet viktigt. Användandet av miljövänliga alternativ bör underlättas i så stor utsträckning som möjligt.

Inom kommunen fanns det årsskiftet 1998/99 488 personbilar i trafik per 1000 invånare att jämföras med 428 för riket. Detta visar att kommunens invånare är mer beroende av bil än den genomsnittlige svensken. Kommunens utsträckta form, läget på en ö och den begränsade kollektivtrafiken kan vara några orsaker till siffrorna. Kommunens geografiska egenskaper kan vi inte göra något åt men vi kan arbeta för att minska beroendet av bil. Detta kan göras på flera sätt och ett sätt kan vara att förbättra kollektivtrafiken. Tankningsmöjligheter saknas inom Borgholms kommun för den som vill köra med bilar anpassade till miljövänliga bränslen som exempelvis etanol och biogas.

Flyg

Behovet av persontransporter med mindre flygplan väntas öka i framtiden. Små flygplan kan utgöra ett alternativ till vägtransporter för medellånga resor. Närheten till mindre flygplats kan vara ett avgörande argument vid val av bosättningsort och etablering av företag och verksamheter. Från Borglanda till Kalmar flygplats tar det 15–20 minuter att jämföra med timplånga köbildningar i sommartrafiken på

Öland. Fortfarande gäller BCL, Bestämmelser för Civil Luftfart, men en övergång till de europeiska gemensamma bestämmelserna JAR, Joint Aviation Requirements, håller på att ske. BCL och senare JAR innehåller bl.a. administrativa bestämmelser, certifikatbestämmelser, driftbestämmelser, flygplatser, materialbestämmelser, meteorologisk tjänst samt trafikregler för luftfart.

Kalmar flygplats är den närmast belägna flygplatsens med reguljär- och chartertrafik. Härifrån finns direktförbindelser till Stockholm och Köpenhamn. Under våren 2002 kommer även flygförbindelser med Gdansk i Polen att starta. Borgholms kommun stödjer regionens strävan att utveckla Kalmar flygplats. Som ett komplement finns lokala flygfält för privatflyg sydost om Borgholm, vid Sandvik och öster om Byxelkrok. Se vidare i respektive sockenbeskrivning. Borgholms kommun är angelägen om att i sin planering inte förhindra en framtida utveckling av de lokala flygplatserna som finns. Flygplatsen Borglanda sydost om Borgholm samt Ölanda vid Byxelkrok behöver utöka sina landningsfält. Se Räpplinge och Böda socknar angående markreservationer.

Sjöfart

I Borgholms kommun finns ett flertal hamnar av betydelse. Främst nyttjas nuvarande hamnar av fiske- och fritidsbåtar och Borgholms hamn fungerar även som handelshamn och färjehamn. Kårehamn är den hamn som är mest livaktig som fiskehamn. Hamnen i Byxelkrok är av riksintresse som landningshamn för fisk.

Flera hamnar har och kan fungera som färjehamn, dessa är Stora Rör, Borgholm och Byxelkrok. Färjetrafik mellan Borgholm och Mönsterås fanns sommaren 2001 och kommer att finnas även under sommarsäsongen 2002.

NR	HAMN	GÄSTPLATSER	NYTTJANDE
1	Stora Rör	10-15	Gästhamn Fritidshamn Fiskehamn Möjlig för färjetrafik
2	Ekerum	cirka 25	Gästhamn Fritidshamn
3	Borgholm	300	Fritidshamn Fiskehamn Färjetrafik Handelshamn Gästhamn (privat)
4	Sandvik	40	Gästhamn Fritidshamn Fiskehamn
5	Byxelkrok	70	Gästhamn Fritidshamn Fiskehamn Möjlig för färjetrafik
6	Nabbelund (Grankullavik)	25	Gästhamn Fiskehamn Möjlig för färjetrafik
7	Böda	30	Gästhamn Fritidshamn Fiskehamn Möjlig för färjetrafik Sjöräddningsstation
8	Kårehamn	cirka 3	Gästhamn Fritidshamn Fiskehamn

I tabellen redovisas de hamnar kommunen ansvarar för eller där kommunen arrenderar ut densamma.

I Kårehamn, som oftast är isfri, finns en utvecklingspotential. Detta passar väl in på de båda Ölandskommunernas gemensamma Vision Öland 2015. Förberedelser av vattendom för utbyggnad pågår.

Färjetrafiken är också en angelägen fråga för kommunen men den är beroende av flera aktörer och kapital. Ett återupptagande av färjetrafiken med Oskarshamn och Gotland kommande somrar är ett mål som kommunen satt i Vision Öland 2015. För att i framtiden kunna nå uppsatta mål är det viktigt att kommunens hamnar hålls i gott skick. En konsekvens för en ökad färjetrafik är en ökad bil och GC-trafik på det öländska trafiknätet. Trafiksäkerhetsfrågorna är en viktig del i planeringen och kommer att finnas med när diskussionerna om en ev. framtida färjetrafik blir mer konkreta. Det finns en efterfrågan på att anlägga en typ av marinor där avlägset boende kan förvara sina båtar under vinterhalvåret och att få dem omskötta. En utredning bör ske där förbättringarna för sådan eller sådana anläggningar, främst befintliga småbåtshamnar.

Ur beredskapssynpunkt är det viktigt att ha minst en fungerande färjehamn. Utredningsarbete om vilken eller vilka hamnar som kan komma ifråga pågår och resultatet bör finnas med i nästa mandatperiods aktualitetsförklaring.

Biltrafik

Enligt 47 § Väglagen (VL) gäller ett generellt förbud mot att utan tillstånd från Länsstyrelsen uppföra byggnader, göra tillbyggnader eller utföra andra anläggningar samt vidta andra sådana åtgärder som kan inverka menligt på trafiksäkerheten inom ett avstånd av 12 m från ett vägområde. Länsstyrelsen har vidare föreskrivit med stöd av samma paragraf i VL att utöka området från 12 m till 30 m avseende väg 136 om inte frågan är reglerad i detaljplan. När enskild väg skall anslutas till allmän väg, eller när befintlig anslutning skall ändras, krävs tillstånd av väghållningsmyndigheten (Vägverket).

Skymd sikt särskilt vid kvartershörn är ofta en medverkande faktor till trafikolyckor. Reglerna om sikt i gathörn finns i Plan- och Bygglagen (PBL), 3 kap, 15 och 17 §§.

Utomhusreklam och vägvisning regleras enligt Vägmärkesförordningen (VMF), VL, PBL samt i Lag med särskilda bestämmelser om gatuhållning och skyltning (SFS 1998:814). Länsstyrelsen prövar frågan om tillstånd till reklamskyltar m.m. utanför område med detaljplan och Miljö- och Byggnadsnämnden prövar frågan om bygglov inom område med detaljplan. Vägverket ansvarar för och lämnar upplysningar om vägvisning m.m. utmed de allmänna vägarna.

Ansaret för att söka de tillstånd som behövs vilar på den enskilde. Därför är det nödvändigt att känna till vilka tillstånd som krävs.

Tekniska förvaltningen kan lämna information om vägnätet i kommunen. Ett flertal lokala trafikföreskrifter finns, dessa frågor hanteras av Trafiknämnden som är Tekniska nämndens arbetsutskott.

LITEN ORDLISTA

Till väg räknas körbana samt det område intill som stadigvarande behövs för vägens bestånd och underhåll samt de anordningar som därtill hör.

Allmän väg

Större väg som är av allmänt intresse.
Väghållare är staten genom Vägverket.

Enskild väg

Väg som är till nytta för en eller flera fastigheter.
Annan än staten eller kommunen är väghållare.

Gator

Gator och vägar inom detaljplanelagt område med kommunen som huvudman.
Även inom äldre stadsplaner är kommunen väghållare.

Väghållare

Den som ansvarar för vägens skötsel och underhåll. Väghållare kan vara staten (Vägverket), kommunen eller någon annan gemensamhetsanläggning, vägförening, (vägsamfällighet).

Ett av kommunens mål är att förbättra befintligt vägnät så att det blir så trafiksäkert som möjligt. Kommunen ska även arbeta för att minska antalet utfarter, främst i södra delen av väg 136. Fördelarna med detta är att antalet konfliktpunkter minskar vilket i sin tur ger möjlighet att bibehålla eller öka den tillåtna hastigheten vilket ger fördelar för dem som ska till och från norra Öland. För att nå målen om säkra och bättre kommunikationsleder har kommunen till uppgift att påverka regionförbund, privata entreprenörer och väghållare för enskilda och allmänna vägar. Ställningstaganden rörande vägnätet, se kapitel 4, den sockenvisa redovisningen.

Gång- och cykeltrafik

Vid ny detaljplaneläggning ska enligt Plan- och Bygglagen kap 2, § 2 en ändamålsenlig struktur av bl.a. kommunikationsleder främjas. Inom tätorterna är gång- och cykelvägarna till stora

delar planerade och utbyggda. Beskrivning av nuläget och ställningstaganden, se respektive socken.

Vägverket ansvarar för trafiksäkerheten längs med de allmänna vägarna. Kommunen har däremot ansvaret att i sin planering framföra önskemål till regionala organ, privata entreprenörer, enskilda och allmänna vägar samt att se till att hänsyn till trafiksäkerheten tas i den detaljplanering som sker. Ölands Turist AB genomförde en enkätundersökning sommaren 2001. Då framkom att cykelturisterna efterfrågade en trafiksäker och "snabb" gång- och cykelväg mellan brofästet och Borgholm. Kommunen ser positivt på en utveckling mot en ökad cykelturism.

Bussarna har ersatt tågen vid Borgholms f.d. järnvägsstation som blivit "Resecentrum". Till vänster skimtar det forna järnvägshotellet.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Tele- och datakommunikation

Det finns i dagsläget bara ett nät för fast tele- och datakommunikation i kommunen. Det ortssammanbindande optonätet finns från Rälla i söder till Löttorp i norr. Kommunens östra och nordliga delar saknar optonät. Samtliga mobiltelefonoperatörer har godtagbar täckning i kommunen. En god IT-struktur möjliggör kommunens önskan att människor kommer att bosätta sig permanent inom kommunen samtidigt som det ger möjlighet till att arbeta på distans. Det är inte bara företag utan även organisationer och hushåll som tjänar på en god infrastruktur. En nackdel är den höga andelen sommarbostäder som i IT-företagens utbyggnadsåtgärder prioriteras lågt jämfört med åtgärder i storstadsregionerna.

Kommunen har utarbetat ett förslag till program gällande "översiktlig infrastruktur" som är tänkt att tjäna som vägledning för olika aktörer som önskar anlägga infrastruktur inom kommunen. Programmet har använts i ansökan om statliga medel genom Regionförbundet som också tillsammans med kommunerna i länet sköter den regionala upphandlingar inom området.

Det övergripande målet för kommunen är att ge kommunens företag, organisationer och hushåll tillgång till ett öppet nät för bredbandskommunikation. Nätet ska vara så beskaffat att dess tillgänglighet, kapacitet samt prisnivå hävdar sig väl i förhållande till utbudet i övriga Sverige. Informationstekniken utvecklas snabbt inom detta område och UMTS (tredje generationens mobilnät) är det nät som är under uppbyggnad i Sverige idag. Post- och Telestyrelsen (PTS) har meddelat fyra företag tillstånd att driva UMTS-nät men genom olika samarbetskonstellationer så har antalet företag för utbyggnaden minskat.

Utbyggnaden av master i Borgholms kommun kommer inte att bli av den omfattning som befarats i ett tidigare skede. Samlokalisering av sändare bör eftersträvas, helst till befintliga master, för att ta tillräcklig hänsyn till det öppna landskapet. Kommunen har ett krav på att bolagen/operatörerna samarbetar med varandra. Sändarna som inte är bygglovpliktiga, kan placeras på befintliga byggnader, torn eller master. Miljö- och Byggnadsnämnden som bl.a. ansvarar för bygglovprövningar har antagit en policy för hur bedömning av master och torn skall ske vid bygglovprövningar i framtiden. Oron eller problematiken kring radiofrekventa fält behandlas närmre under rubriken "Hälsa och säkerhet". Innan bygglov för hög byggnad (mast, skorsten eller motsvarande) beviljas ska hos Försvarsmakten en flyghinder- och telekonfliktprövning genomföras. Underlag för prövning insänds av ägaren och beslutet bifogas bygglovsansökan till kommunen.

Natur- och kulturmiljöer

ÖVERGRIPANDE MÅL

- De natur- och kulturvärden som gjort Öland till ett av Sveriges skönaste landskap ska värnas. Vid nyetableringar och utveckling av jordbruksföretag måste hänsyn tas till dessa värden.
- Ölands stora natur- och kulturvärden ska långsiktigt bevaras och utvecklas så långt detta kan ske med rimlig hänsyn till utvecklingen av andra näringar som jordbruk, turism och energiproduktion.
- Ölands unika natur- och kulturarv ska levandegöras och göras tillgängligt för alla.
- Ingrepp som hotar natur- och kulturvärden bör noga övervägas.
- Ölands öppna odlingslandskap ska bevaras, den traditionella markanvändningen bibehållas och den biologiska mångfalden säkras.

Natur- och kulturmiljöerna i kommunen har ett stort värde såväl lokalt, regionalt som globalt. Till naturvärden räknas allt från botanik och zoologi till det rörliga friluftslivet och landskapsbilden. Det som gör Öland så rikt på naturvärden är dess speciella geologi med kalkstensberggrund och kalkrika jordar. Till kulturvärdena hör t.ex. fornlämningar, odlingslandskapet och radbyarna. Värdefulla natur- och kulturmiljöer är till stor del skyddade genom lagstiftning.

Ett gemensamt natur- och kulturmiljöprogram för Öland har upprättats av länsstyrelsen och givits ut i bokform. Förutom en redovisning av natur- och kulturvärden kommer en åtgärdsplan för bevarande att ingå. Arbete med åtgärdsplaner pågår.

Naturresevat har till syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer och tillgodose behov av områden för friluftslivet. I Borgholms kommun har 25 naturresevat avsatts.

Mer information om naturresevaterna går att få hos Länsstyrelsen i Kalmar .

Naturresevat inom Borgholms kommun

Borga hage
Byrum
Bödakustens västra
Bödakustens östra
Djurstad träsk
Dyestad
Getterum
Hagelstad
Halltorps hage
Hjälmsstad sjömarker
Horns kungsgård
Högenäs orde
Idegransresevatet
Knisa mosse
Lilla Horns löväng
Marsjö sjömarker
Neptuni åkrar
Petgårdeträsk
Rönnerum
Sjöstorp
Skeppersäng
Södra Greda löväng
Trollskogen
Västra Äng
Östra Vässby sjömarker

I början på 1960-talet bedömde länsmyndigheterna att det fanns behov av reglering av ny bebyggelse och andra arbetsföretag inom de ur miljösynpunkt känsligaste områdena på Öland. Efter en omfattande utredning beslöts 1966 om förordnande till skydd för landskapsbilden. Exempel på arbetsföretag som är tillståndspliktiga är uppförande av byggnad, torrläggning, anläggning av väg och inrättande av upplag. Undantagna från tillståndsplikt är ekonomibyggnader för jord- och skogsbruk samt yrkesmässigt fiske.

Om det behövs särskilt skydd för en djurart inom ett visst område avsätts djurskyddsområden. Sju stycken djurskyddsområden finns inom Borgholms kommun.

Mindre mark- eller vattenområden som är sär-

skilt viktiga för hotade arter eller skyddsvärda i övrigt kan avsättas som biotopskyddsområde. Många av dessa småbiotoper har generellt ansetts ha sådana värden att alla sådana biotoper ska omfattas av biotopskyddet, andra biotoper kan skyddas genom särskilda beslut av länsstyrelsen eller skogsvårdsstyrelsen.

Följande typer av mark- och vattenområden omfattas av generellt biotopskydd:

- alléer
- källor med omgivande våtmark i jordbruksmark
- odlingsrösen i jordbruksmark
- våtmarker
- pilevallar
- småvatten och våtmarker i jordbruksmark
- stenmurar i jordbruksmark
- åkerholmar

Fisket var ett komplement till jordbruket. Bruddestads sjöbodplan visar hur detta uråldriga bruk kunde gestalta sig. Garnhagarna skulle skydda fångst och redskap från betande kreatur. Pålkranen till vänster i bilden är ett gästnande minne av bottengarnsfisket som under 1900-talet var vanligt längs kusterna. FOTO: LEO. ERIKSSON

I enskilda fall har länsstyrelsen möjlighet att förklara rik- och kalkkärr i jordbruksmark, ängar eller naturbetesmarker samt naturliga bäckfåror och ras- eller bergbranter som biotopskyddsområden. Skogsvårdsstyrelsen kan förklara en lång rad olika biotoper som biotopskyddsområde, t.ex. brandfält, örtrika allundar, äldre skogsbeten, alkärr och gamla hassellundar.

I ett utpekade område får ingen verksamhet som skadar naturmiljön bedrivas.

Våtmarkskonventionen (Convention of Wetlands) eller Ramsarkonventionen är en internationell överenskommelse med ursprunglig målsättning att säkra biotoper för våtmarksfåglar som varit speciellt utsatta för förföljelse genom jakt och biotopexploatering. Sverige, som undertecknade konventionen 1974, har avsatt 30 områden. Två av dessa ligger på Öland och utgörs av stora delar av östra sidans stränder mellan Ottenby och Egby samt Södviken.

Ett fridlyst djur får inte skadas, fångas eller dödas och för fridlysta växter gäller att de inte får skadas eller tas bort och inga delar från växten får samlas in. Länsstyrelsen beslutar om vilka arter som ska fridlysas. Exempel på fridlysta arter i Kalmar län är våradonis, gulkronill och samtliga orkidéarter.

EU:s LIFE-fond är en fond som har till syfte att samfinansiera miljö- och naturvårdsprojekt som medlemsländerna vill genomföra. Framförallt är medlen tänkta att gå till praktisk och resultatutvärderad miljö- och naturvård.

Värdefulla byggnader, byggnader som ingår i ett värdefullt bebyggelseområde, trädgårdar, parker eller andra anläggningar kan bevaras som byggnadsminne och därmed skyddas från olämpliga förändringar föranledda till exempel av kortsiktiga behov. Byggnadsminnen regleras i Kulturminneslagens tredje kapitel och omfattar skyddet för den del av vårt kulturarv som utgörs av särskilt värdefulla byggnader, som inte ägs av staten. Det är länsstyrelsen som utfärdar byggnadsminnen. Byggnader som ägs av staten skyddas genom en särskild förordning och kallas statliga byggnadsminnen.

Byggnadsminnena i Borgholms kommun

- 1) Fyren Långe Erik, Mellby 1:4
- 2) Högby stenkvärn, Högby 7:1
- 3) Högby fyrvaktarbostad, Hagaby 1:8
- 4) Högby fyr, Hagaby 1:55
- 5) Kvarnstad 2:3, traditionell slutna Ölandsgård
- 6) Sandviks kvarn, Stenninge 2:8
- 7) Persnäs gamla fattighus, Lundeby 2:5
- 8) Bruddestad sjöbod, Bruddestad 1:1
- 9) Per Ekströms ateljé, Villakvarteret 4
- 10) Lilla Nyborg, f.d. handelsbod, Blåklinten 12
- 11) Kronomagasinet, Engelen 1
- 12) Badortsvilla, Villakvarteret 1
- 13) Borgholms stadsmuseum, Norge 5-6
- 14) Wollinska villan, Stranden 3-4
- 15) Rektorsboställe, Amfion 7
- 16) Del av Lilla Nyborg, Blåklinten 9
- 17) Sjöbergsska gården, Våren 6
- 18) Vasahuset, Borgholm 8:63
- 19) Borgholms Bio, Kamelen 1
- 20) Borgholms Slott, Borgholm 8:16
- 21) Kapelluddens fyr, Kläppinge 1:6

Kommunen kan också skydda värdefull bebyggelse genom bevarandebestämmelser i detaljplaner eller områdesbestämmelser. Vid nybyggnad kan också detaljplanen reglera att vissa fasader i ett område ska vara i trä, ha en viss färg eller att taken ska vara belagda med traditionella material.

K-märkning är ett allmänt uttryck för en bevarandevärd eller redan skyddad byggnad eller miljö. Uttrycket i sig saknar stöd i lagen men har med tiden blivit ett vedertaget begrepp. Skydd mot förvanskning av byggnader finns även i PBL som bl.a. säger "Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara".

Länsstyrelsens fornvårdsprogram har till syfte att vårda ett antal fornlämningar så att de blir tillgängliga, begripliga och intressanta för allmänheten. I Borgholms kommun ingår ett flertal lokaler i programmet, bl.a. fornborgar, gravfält och husgrunder. Ansvaret har Länsstyrelsen medan skötseln utförs av entreprenörer.

Bebyggelseutveckling

ÖVERGRIPANDE MÅL

- När det byggs ska det så långt som möjligt göras på ett ekologiskt hållbart sätt. Byggnaderna ska vara konstruerade för ett miljövänligt boende och ett effektivt resursutnyttjande. Byggnadsmaterialen bör kunna återanvändas eller återvinnas vid rivning.
- Förutsättningar ska skapas så att människor ska vilja och kunna bo kvar.
- Traditionell öländsk byggnadstradition ska vägas in vid all ny-, till- och ombyggnad.

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar markanvändningen och utformningen av byggnader och anläggningar.

Kommunen ska se till att behovet av ny bebyggelse och möjligheterna till förändringar och utvecklingen av den befintliga bebyggelsen kan tillgodoses inom ramarna för vår gällande lagstiftning.

Inom Borgholms kommun är efterfrågan på tomtmark störst i tätorterna. En utredning av Borgholms utvecklingsområden har gjorts under år 2000, se översiktlig kartbild.

I dagsläget pågår detaljplanering för tätortsnära bostadsbebyggelse i Borgholm och Sandvik. Det finns inget hinder för nybyggnationer inom övriga delar av kommunen. Idag finns på flera ställen detaljplaner som inte är helt utbyggda. Mer information finns i den sockenvisa redovisningen, kapitel 4.

Översiktsplan

I PBL kap 1, § 3, föreskrivs att, ”varje kommun skall ha en aktuell översiktsplan, som omfattar hela kommunen”. Översiktsplanen skall ge vägledning för beslut om användning av mark- och vattenområden samt om hur den byggda miljön skall utvecklas och bevaras. Översiktsplanen är inte bindande för myndigheter och enskilda. I kap 1, § 6 föreskrivs att, för att mark skall få användas för bebyggelse skall den vara från allmän synpunkt lämplig för ändamålet. Lämplighetsbedömningen sker vid planläggning eller i ärenden om bygglov eller förhandsbesked”.

I PBL kap 4 § 1 föreskrivs att, ”i översiktsplanen skall redovisas de allmänna intressen enligt 2 kap och de miljö- och riskfaktorer som bör beaktas vid beslut om användningen av mark- och vattenområden. Vid redovisningen av de allmänna intressena skall riksintressen enligt 3 eller 4 kap miljöbalken anges särskilt”.

Av planen skall framgå:

- Grunddragen i fråga om den avsedda användningen av mark- och vattenområden,
- Kommunens syn på hur den byggda miljön skall utvecklas och bevaras,
- Hur kommunen avser att tillgodose de redovisade riksintressena och iaktta gällande miljö kvalitetsnormer.

Detaljplan

Detaljplan krävs enligt PBL för att lämplighetsbedöma vissa bygglovpliktiga åtgärder som ny sammanhållen bebyggelse, industrier eller andra byggnader och anläggningar som får stor påverkan på omgivningen och ligger inom områden med uttalade motstående intressen. Bygglovplikten inom detaljplan är generell med få undantag.

För att bygglov ska kunna beviljas ska åtgärden, för vilken bygglov söks, överensstämma med planens syfte och bestämmelser. Genom att det finns detaljplan är åtgärden lämplighetsbedömd vad gäller markens användning (ändamål) och byggnadens utformning i huvudsak. Mindre avvikelser från planens bestämmelser kan godtas om de överensstämmer med planens syfte (mål och ändamål). Vid prövning av mindre avvikelse ska bl.a. berörda grannar underrättas och ges möjlighet till yttrande innan ärendet avgörs.

En detaljplan ska grundas på ett program som anger utgångspunkter och mål för planen, om det inte är onödigt. En miljökonsekvensbe-

skrivning (MKB) ska alltid upprättas om planen innebär en betydande påverkan på miljön, hälsan eller hushållningen med mark och vatten och andra resurser. En MKB ska möjliggöra en samlad bedömning av en planerad anläggnings, verksamhets eller åtgärds inverkan på miljön, hälsan och hushållningen med mark och vatten och andra resurser.

Inom Borgholms kommun finns över 200 äldre detaljplaner som genom sin ålder och med tidigare bebyggelse gjorda avsteg från planbestämmelserna, har förlorat sin aktualitet. Vid bygglovprövning inom dessa planer måste, av praktiska skäl, en avvikelse som är ”större” än vad som kan tillåtas i en ny aktuell detaljplan

Villa Holmberg vid Vi alvar är ett bra exempel på hur en byggnad kan anpassas till det öländska landskapet. Arkitektoniskt är fritidshuset ett av de bästa, från 1900-talets mitt, i vårt land.

FOTO: LEO. ERIKSSON

(tillkommen enligt PBL:s bestämmelser), kunna tolereras om berörda grannar godkänner detta. Vid en ansökan om bygglov där avvikelsen är så stor att begreppet mindre avvikelse inte är tillämpligt kan Miljö- och Byggnadsnämnden besluta om anstånd i högst 2 år för att pröva frågan om att ändra eller upphäva gällande detaljplan.

Inom Borgholms kommun finns idag ca 300 obebyggda tomter inom detaljplan.

Inom samlad bebyggelse

Inom samlad bebyggelse gäller i princip samma lovplikt som inom detaljplan förutom vid marklov, rivningslov, samt bygglov för skyltar, byggnader för jord- och skogsbrukets behov samt utvändiga ändringar av byggnader.

Vid bygglovprövningen ska bedömningen även omfatta markens lämplighet (ändamål) samt anpassning och utformning av åtgärden. Om åtgärden inte är en kompletteringsåtgärd skall bl.a. berörda grannar underrättas och ges möjlighet till yttrande innan ärendet avgörs.

Utanför samlad bebyggelse

Inom en och tvåbostadsfastigheter utanför samlad bebyggelse är, utöver de åtgärder som är befriade från bygglovplikt inom detaljplan och i områden med samlad bebyggelse, t.ex. "friggebod", uppförande av komplementbyggnader som placeras i omedelbar närhet av bostadshuset samt mindre tillbyggnader undantagna bygglovplikten. Komplementbyggnader är byggnader som utgör komplement till boendet (garage, förråd, mindre gäststuga m.m.). En mindre tillbyggnad är enligt kommunens tolkning mindre än hälften av befintlig byggnad. För både tillbyggnader och komplementbyggnader gäller att de inte får dominera över befintlig bebyggelse och att de inte får placeras närmare fastighetsgränsen än 4,5 m om inte berörd granne ger sitt medgivande.

För bygglovpliktiga åtgärder utanför samlad bebyggelse, i princip samtliga ärenden, ska bl.a. berörda grannar underrättas och ges möjlighet till yttrande innan ärendet avgörs.

Oavsett var en nybyggnad eller tillbyggnad uppförs, och om den är bygglovpliktig eller

inte, gäller generella bestämmelser i PBL vad avser krav på utförande. Miljö- och Byggnadsnämnden kan ingripa i efterhand om en åtgärd kan anses strida mot dessa bestämmelser.

Samlad bebyggelse

Begreppet samlad bebyggelse är otydligt definierat i PBL men har av bostadsutskottet i samband med tillkomsten av lagen definierats som bebyggelsegrupper om 10–20 hus om de bebyggda tomterna gränsar till varandra eller åtskiljs endast av väg, parkmark o.d. Med hus avses inte bara bostadshus utan även andra byggnader som inte utgör komplementbyggnader till bostadshus, t.ex. butiker och industribyggnader.

Med ledning av ovanstående kan följande tolkning vara vägledande vid bedömningen om ett område utgör samlad bebyggelse eller inte.

Bebyggelsegrupp med färre hus än 10 är aldrig samlad bebyggelse.

Bebyggelsegrupp med fler än 20 hus är alltid samlad bebyggelse.

Bebyggelsegrupp med 10–20 hus kan vara samlad bebyggelse om bebyggelsegruppen ligger inom område med högt bebyggelsetryck nära en tätort eller om det finns stora kultur- miljöintressen för bebyggelsegruppen.

Lokalisering av ny bebyggelse

Vid lokalisering av ny bebyggelse där lämpligheten tidigare inte är prövad genom detaljplan eller förhandsbesked gäller att åtgärden måste uppfylla bestämmelserna i PBL 2 kap. Den får inte heller strida mot Miljöbalkens kap 3 och 4.

Vi ny sammanhållen bebyggelse eller enstaka byggnad inom eller i nära anslutning till de mest attraktiva områdena inom kommunen där det råder stor efterfrågan på tomtmark och där motstående intressen är uttalade bör lämplighetsbedömning ske genom detaljplan, som eventuellt föregås av fördjupad översiktsplan. Utanför dessa områden kan frågan om bygglov eller förhandsbesked oftast avgöras utan detaljplan.

För att undvika olämplig spridning av ytterligare bebyggelse ska nya tomplatser ha anslutning till befintlig bebyggelse eller lokaliseras på sådant sätt att den ansluter till den lokala traditionen t.ex. malmbebyggelse.

Sammanhållna obebyggda områden ska så långt det är möjligt bevaras obebyggda såvida annat inte redovisas i översiktsplanen. Denna målsättning överensstämmer med riktlinjerna i miljöbalken och i redovisade riksintressen för naturvård, kulturminnesvård och rörligt friluftsliv. Vid lokalisering av nya tomplatser skall VA-frågan ges stor vikt och vara väl utredd om byggnaden ska förses med vatten-toalett.

Generella bestämmelser

Vid all bygglovprövning och även för de åtgärder som får utföras utan bygglov gäller att byggnader och anläggningar ska utformas och anpassas på lämpligt sätt till omgivningen och att tekniska krav, som lagstiftningen ställer, uppfylls. Det är byggherren (oftast ägaren) som är ansvarig för att gällande bestämmelser följs.

Utöver krav på bygglov gäller numer att den som bygger (byggherren) ska göra en bygganmälan. Detta gäller i de flesta typer av ärenden. Beslutet om kontrollplan, kvalitetsansvarig samt byggsamråd som följer av bygganmälan reglerar den tekniska delen av åtgärden. Bygganmälan behöver inte göras för de åtgärder som är undantagna bygglovplikt om dessa inte omfattar installation eller väsentlig ändring av hiss, eldstad och skorsten eller VA- och ventilationsarbeten.

Permanent boende kontra fritidsboende.

Kommunen saknar möjlighet att styra boendeformen. Permanentus omvandlas fortlöpande till fritidshus och vice versa. På grund av att denna process fortgått under många år är blandningen av fritidsboende och permanentboende redan påtaglig, såväl inom tätorter som utanför samlad bebyggelse. I kommunen finns det ca 5 000 bebyggda fritidstomter. Kommunen är positiv till att fritidshus omvandlas till permanentus i de flesta områden. Den kommunala servicen påverkas endast i begränsad omfattning då permanentboendet redan är ut-

spritt över kommunen. Kommunen har under lång tid haft som mål ”att hela kommunen skall leva”, varför såväl vattenledningsnät, vägnät och elnät är väl utbyggda i hela kommunen. Ett ökat permanentboende är en av kommunens viktigaste målsättningar.

Människan har satt sin prägel på det öländska landskapet under flera tusen år. Samspelet mellan ölänningen, hennes boskap och naturen har gett det landskap vi idag uppskattar i så hög grad. Ända sedan medeltiden har ölänningen levt i de täta radbyarna med sin närhet mellan boendet och djurhållningen. I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter på omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Traditionell utformning kontra modern

Den öländska byggnadstraditionen är inte helt lätt att karaktärisera. Varje hus för sig är oftast inte så märkvärdigt. Det är sättet byggnaderna är grupperade på som är det mest karaktäristiska. Husens mått är viktiga, liksom byggnadstekniken och materialvalet. Kalksten i väggar och som markbeläggning, grova lig-gande plankor sammanfogade i skiftesverks-teknik, vass- eller halmtak.

Ett nytt hus med alla traditionella attribut är inget givet framgångsrecept där det ligger utslängt i landskapet. I ett sådant läge kan en omsorgsfullt utformad byggnad i ett modernt formspråk ha större förutsättningar att samverka med den omgivande naturen. Ett par exempel av högsta arkitektonisk klass där traditionellt och modernt ingått en fruktbar för-ening finns på norra Öland; Fiskarens Hus i Mellböda ritat av Jan Gezelius och den Holm-bergska sommarvillan på Vialvret med Klas Anshelm som arkitekt.

Miljö- och riskfaktorer

ÖVERGRIPANDE MÅL

- Nyttjandet av mark- och vattenområden ska ske så att miljön och människors hälsa och säkerhet inte äventyras.

Lagstiftning

Hälsa och säkerhet är centrala begrepp både i Plan- och Bygglagen (PBL) samt Miljöbalken (MB). Miljö- och riskfaktorer kan påverka människors hälsa och säkerhet liksom miljön, direkt eller indirekt, direkt genom en olycka eller indirekt genom miljöskador på längre sikt. Detta påverkar också människors livskvalité.

Enligt PBL ska översiktsplanen redovisa de miljö- och riskfaktorer som bör beaktas i beslut om användning av mark- och vattenområden d.v.s. faktorer som negativt motverkar:

- Goda miljöförhållanden och en långsiktig god hushållning med mark- och vattenområden, energi och råvaror ska främjas.
- En från social synpunkt god livsmiljö ska främjas.

MB inleder i det första kapitlet 1 § andra stycket med hur balken ska tillämpas:

- Människors hälsa och miljö ska skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan.
- Värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas.
- Den biologiska mångfalden ska bevaras.
- Mark, vatten och fysisk miljö används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktig god hushållning ska tryggas.
- Återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi ska främjas så att ett kretslopp uppnås.

För att nå lagens syften med att bedöma ev. miljöpåverkan och få en helhetssyn ska en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) ingå i en

ansökan om tillstånd eller tillåtlighetsprövning enligt MB 6 kap. Även vid andra ärenden enligt MB kan det krävas en MKB. Även i PBL finns krav på MKB vid detaljplanering där syftet med planläggningen kan ha en betydande påverkan på miljön, hälsan och säkerheten.

Kommunens övergripande mål är att nyttjandet av mark- och vattenområden sak ske så att miljön och människors hälsa och säkerhet inte äventyras. Mer om de specifika målen och strategin för att nå målen finns att läsa i "En vision av Öland 2015".

Miljökvalitetsnormer är styrmedel som regleras i Miljöbalkens 5 kapitel. Normer meddelas normalt av regeringen för att miljömål ska uppnås, för att åtgärda miljöproblem i Sverige eller för att vissa EU-direktiv ska kunna genomföras. Idag finns miljökvalitetsnormer antagna för kvävedioxid, svaveldioxid, bly och partiklar i utomhusluft.

Beredskapshänsyn

Beredskapshänsyn i samhällsutveckling och planering (BIS) är ett begrepp som syftar till att uppnå ett robustare och mindre sårbart samhälle. Kommunernas sårbarhet uppmärksammas alltmer. Stora olyckor och katastroftillbud har visat på brister i kommunernas handlingsberedskap.

Utgångspunkten är att ha en god beredskap för extraordinära händelser såsom kriser, olyckor, brister i den tekniska försörjningen etc. En koppling mellan kommunens samhällsplanering och beredskapsplanläggningen är viktigt eftersom förmågan att möta störningar i fredstid är grundläggande för möjligheten att verka under höjd beredskap. Att planera för minskad sårbarhet kan bl. a. innebära alternativa lösningar för olika typer av försörjning, leder för farligt gods och lokalisering av nya bostäder - detta innebär att ta "riskhänsyn" i den fysiska planeringen.

Räddningstjänsten på Öland ansvarar för att det finns en Räddningstjänstplan som visar Räddningstjänstens organisation i fred och vid höjd beredskap. Kommunallagen ändrades i slutet av 90-talet så att Kommunalförbundet som förbund kvarstår i ofred eller vid katastrof. Detta innebär att Räddningstjänsten fortsätter att lyda under kommunalförbundet. Ledningscentral finns i Mörbylånga med en undercentral i Borgholm vilken även kan fungera självständigt om kontakten bryts söderut. Vid höjd beredskap är det kommunstyrelsen som är högsta civila totalförsvarsmyndighet på lokal nivå.

Länsstyrelserna är högsta civila totalförsvarsmyndighet inom länet och leder och samordnar det civila försvaret vid höjd beredskap.

Miljöaspekter

Buller

Med buller och vibrationer menas olika former av oönskade ljud. Buller kan störa människor direkt i boendemiljön eller indirekt genom negativa störningar i natur- och friluftsområden. Biltrafiken är en av de större bullerkällorna men även industriverksamhet och jordbruk kan vara störande. För boende intill de mer trafikerade vägarna kan även avgaser och vibrationer upplevas som en olägenhet. Bullerstörningar kan undvikas genom lämplig placering av vägar, bebyggelse och verksamheter. Störningar från befintliga bullerkällor kan minskas genom åtgärder som exempelvis bullerplank, vallar, fönsterbyten eller reglering av trafik och verksamhetsutövning.

Det ökande antalet turister sommartid innebär att antalet evenemang med höga ljudnivåer kan öka, främst inom Borgholms tätort. Miljö- och Byggnadsnämnden har med stöd av Socialstyrelsens riktlinjer (Allmänna råd 1996:7), tagit ett policybeslut 1998-05-26 om vilka gränsvärden för bullernivåer som ska gälla inom kommunen.

I februari 2001 beslutade nämnden om en "handlingsplan för buller i Borgholms tätort". I beslutet uppmanades bl.a. konsertarrangörer att dela ut hörselproppar vid samtliga konserter där angivna riktvärden för buller överskreds. Buller visar sig vara ett allt större problem i dagens samhälle och nämnda handlingsplan kommer att följas upp kommande år bl.a. för omtanken om konsertpublikens hörsel.

Bullerproblematiken är främst aktuell i diskussionerna vid etablering av vindkraftverk. Läs mer under rubrikerna "Energi", "Vindkraft" och rapport 6241, Ljud från vindkraftverk, utgiven av Naturvårdsverket 2001.

Regler angående byggförbud i en zon kring allmänna vägar. Läs mer under rubriken "Kommunikationer", "Biltrafik". "Bättre plats för arbete", Boverkets allmänna råd 1995:5, är vägledande vid planering av arbetsområden med hänsyn till miljö, hälsa och säkerhet där buller är en del i miljöhoten mot vår hälsa.

Markradon

I Borgholms kommun är förekomsten av radon i marken inte så stor och de områden som finns är kartlagda. Risk för förhöjda radonhalter i marken finns utmed västra landborgskanten beroende på den alunskiffer som finns där. Även ett fåtal områden med förhöjda markradonhalter har konstaterats på östra Öland. Vid nybebyggelse inom områden med förhöjd radonförekomst erfordras kompletterande mätningar samt att man vid nybyggnation vidtar erforderliga åtgärder. Gränsvärden och riktvärden för radon vid arbeten, för bostäder, för byggmaterial samt gränsvärden för dricksvatten finns och har tagits fram av Statens strålskyddsinstitut tillsammans med andra verk och myndigheter. Läs mer om radon och gällande gränsvärden på Statens strålningsinstituts hemsida.

Föroreningar i mark och vatten

Kommunen är relativt förskonad från förorenade mark- och vattenområden. Markområden som kan tänkas vara skadade är bl.a. äldre deponier som idag inte är i bruk, befintliga och nedlagda bensinstationer, industriområden med verksamheter som hanterat miljöfarliga produkter i sin verksamhet etc. Vissa områden finns inventerade och kartlagda. Ett förorenat område skadar inte bara flora och fauna i det aktuella området utan det kan även bli läckage till grundvattnet vid riklig nederbörd. Jordtäcket är på många ställen tunt och har därför stor genomsläpplighet. Detta innebär även en stor risk för grundvattenföroreningar vid olyckshändelser. Ett av de övergripande målen i Vision Öland 2015 var att "nyttjandet av mark- och vattenområden ska ske så att miljön och människors hälsa och säkerhet inte äventyras". Läs mer under rubrikerna "Vattenförsörjning", "Avlopp" och "Avfall".

Kväve och fosfor till kustvattnen i Kalmar län kommer från jordbruk, skogsbruk, industrier, vägtrafik, reningsverk, enskilda avlopp m. m. Ungefär tre fjärdedelar av det kväve och fosfor som når Östersjön, kommer genom markläckage från jordbruket. Därefter kommer nedfall från luften, vilket ju i sin tur härstammar från trafik, industrier och andra källor.

Genom att optimera gödselhanteringen genom hela kedjan kan mycket göras för att minska läckaget. Vi kan också minska utsläppen genom att återskapa våtmarker som kväve- och fosfor faller för dräneringsvatten från såväl jordbruk som andra marker. Kommunen ser det som mycket angeläget att med högsta prioritet ta sig an problemet med näringsläckage till Östersjön.

Länsstyrelsen i Kalmar län arbetar med ett projekt som berör naturvård i våt- och sjömarker. Dessa kommer att röjas och förses med betesdjur. Vidare kommer öppet vatten att återskapas i en del av våtmarkerna.

Olyckor till havs, med både person och miljöskador som följd är en realitet för en kustkommun som Borgholms. Det övergripande målet är alltid att förebygga så att inga olyckor sker. Vid olyckor i och kring havet har Räddnings-

tjänsten ansvar och beredskap närmast kusten medan staten har ansvaret i havet utanför.

Miljö- och Byggnadsnämnden har antagit en policy – Hantering och förvaring av kemiska produkter (Cisterner) MBN § 34, 2001-02-14 – för att underlätta behandlingen av den typen av ärenden inom förvaltningen.

Luftföroreningar

Luftföroreningar är ett globalt problem, men också ett lokalt problem. Den globala miljöproblematiken handlar mycket om ständigt ökande utsläpp av föroreningar i luften. Utsläppen är nästan uteslutande orsakade av mänsklig aktivitet och visar sig i försurning, skogsdöd, försämrad hälsa, klimatförändringar m.m. Den största orsaken till utsläppen av kväveoxider i länet är arbetsmaskiner och vägtrafik. Vägtrafiken är också en stor källa till koldioxidutsläpp och av flyktiga organiska ämnen. Lokalt kan exempelvis eldning i äldre villapannor orsaka betydande luftföroreningar. Kommunen har möjlighet att reglera sådan verksamhet genom kommunala hälsoföreskrifter. Inom kommunen sker även utsläpp av ammoniak till luft och jordbruket är den största källan till detta.

Trots att många typer av luftföroreningar förekommer i mycket låga koncentrationer påverkar de oss och vår miljö. Så trots att det inom Borgholms kommun inte finns stora industrier med utsläpp av föroreningar till luften är det viktigt att vara uppmärksam. Regeringen har antagit miljö kvalitetsnormer för kvävedioxid, svaveldioxid, bly och partiklar i utomhusluft.

Elektromagnetiska fält och radiofrekvent strålning

Riskerna med att bo eller vistas i närheten av större kraftledningar, ställverk, transformatorstationer, mobiltelefon-, radio- och TV-master eller andra källor som alstrar elektromagnetiska fält eller radiofrekvent strålning diskuteras mycket för närvarande.

Den största oron rör den påbörjade utbyggnaden av den tredje generationens mobiltelefonnät. Sambandet mellan hälsorisker och exponering är ännu inte klarlagd och forskning pågår.

Kommuninvånarnas välbefinnande är en kommunal angelägenhet, därför ska försiktighetsprincipen gälla så länge forskningen inom området inte är enig.

Kommunen förutsätter att operatörerna inom mobiltelebranschen samarbetar med varandra, kommunen, privata markägare och närboende om lämpliga mastplaceringar och i största möjliga mån utnyttjar befintliga master och byggnader.

Räddningstjänst och beredskapshänsyn

Räddningstjänsten på Öland

Räddningstjänsten på Öland lyder under Ölands Kommunalförbund som är ett samarbete mellan Borgholms och Mörbylånga kommuner. När den enskildes resurser och möjligheter är otillräckliga tar samhället ansvar för att Räddningstjänsten ska kunna förebygga och begränsa skador. Detta ansvar regleras i Räddningstjänstlagen och Räddningstjänstförordningen. För Öland finns en "Räddningstjänstplan i fred och vid höjd beredskap för Ölands kommunalförbund", antagen 1997. Planen ingår också i det arbetsunderlag som ligger till grund för denna översiktsplan. Räddningstjänstplanen har till syfte att redovisa Räddningstjänstens organisation i fred och vid höjd beredskap.

En riskanalys från 1996 finns också upprättad. Denna har som mål att ge kommunalförbundets, kommunernas förtroendevalda och tjänstemännen ett bra beslutsunderlag i frågor som rör räddningstjänst, fysisk planering, beredskapsplanering, miljöärenden, vägvalsstyrning av farligt gods och skydd för befolkningen i fred och under höjd beredskap. En bra planering ska minska riskerna för olyckor och olyckstillbud. De största riskområdena anses vara transporter av farligt gods samt lokaliseringen av verksamheter som hanterar kemiska produkter.

En sammanfattning av riskanalysen visar att:

- Industriområdena är i huvudsak bra lokaliserade. De olyckstyper som inventeringen antagit kan inträffa bedöms bli begränsade inom industriområdenas gränser.

- Utanför industriområdena förekommer risker som brandfarliga varor, tryckkärl, giftiga ämnen, vilka kan förorsaka allvarliga olyckor. Förekomsten är dock begränsad till en omfattning som får anses rimlig i ett modernt samhälle.
- Transporter av farligt gods genom en del tätorters centrala delar ökar riskbilden. En olycka med farligt gods i tätbebyggt område kan få svåra konsekvenser. Olyckor av sådant slag är svåra att förebygga samtidigt som detaljerade insatsplaner inte kan tas fram. Vägvalsstyrning kan vara en metod för att minska riskerna. Inom Borgholms kommun sker de flesta transporter med farligt gods på väg 136.
- Riskerna för kommunens vattentäkter vid transportolyckor bedöms som måttliga. Några av vattentäkterna är dock särskilt känsliga för föroreningar.
- Svåra konsekvenser för civilbefolkningen kan påräknas om Öland utsätts för ett långvarigt elavbrott.

Riskanalysen kommer att ses över under år 2003 och kommer att finnas med som under nästa mandatperiod när kommunen ska ta ställning till planens aktualitet.

Räddningstjänsten ingår i Länsstyrelsens beredskapsorganisation för en kärnkraftsolycka vid OKG i Oskarshamn. Norra Öland utgör den yttre beredskapszonen för kärnkraftverket. I räddningstjänstplanen redovisas även de större hamnområden där Räddningstjänsten bl.a. ansvarar för miljöräddningstjänsten.

I Räddningstjänstplanen redovisas också insattider och avstånd som är godtagbara för att nå fram till olika byggnads- och bebyggelsetyper samt mobiliseringstider vid höjd beredskap. Brandstationer finns i Runsten, Borgholm och Löttorp. En sommarinsatsstyrka finns i Böda.

Bebyggelsens karaktär utgör en väsentlig grund för valet av ambitionsnivån på insattider. Bebyggelsebeståndet kan indelas i tre grupper. I bebyggelse hänförlig till grupp I bör man eftersträva insattider under 10 minuter, i grupp II 20 minuter och i grupp III 30 minuter.

Övning är en viktig del i Räddningstjänstens organisation och förslag på lämplig mark för övningsområde i Borgholms kommun beskrivs i texten för Högsrum och Råpplinge socknar.

Inom Räddningstjänsten finns också en oljeskyddsplan för hela Öland. Planen behandlar hur Räddningstjänsten hanterar olyckor med olja som driver in från havet. Kuststräckorna finns klassade efter känslighet, ett arbete som gjorts i samarbete med länsstyrelsen. Länsstyrelsen har gjort en sammanställning av alla kustkommuners oljeskyddsplaner.

Ölandsbron finns med som riskobjekt i Räddningstjänstens riskanalys. Vid den bedömningen rör det sig om trafikolycksbilden. Länsstyrelsen har initierat en utredning rörande beredskapen för ett större och långvarigare brott på bron, då trafiken från och till Öland helt bryts. Beredskapen gäller då tillgången till båtar/färjor samt hamnar för dessa. Utredningsarbetet pågår och kommunens förhoppning är att resultatet av denna ska finnas med i nästa mandatperiods aktualitetsförklaring och eventuella omarbeting av översiktsplanen. Resultat bör också finnas med i den planerade översynen av Räddningstjänstens riskanalys, under 2003.

Kommunens strategi och organisation

Ledningsplan

I kommunens ledningsplan, som antogs av Kommunstyrelsen 2000, behandlas hur den kommunala beredskapen och delar av totalförsvaret är tänkt att fungera vid förhöjd beredskap samt vid allvarliga påfrestningar och störningar i samhället. Exempel på sådana händelser är större snöoväder, långvarigt el-, dricksvatten- och värmeavbrott.

Andra exempel är stora olyckshändelser där många personer drabbas eller hotar att drabbas genom exempelvis utsläpp av farliga ämnen. Räddningsinsatserna innefattas i sådana fall i Räddningstjänstlagen. Räddningstjänsten har huvudansvaret för de operativa räddningsinsatserna samtidigt som hela eller delar av den kommunala förvaltningen kan komma att kallas in. De kommunala förvaltningarnas ansvar är att ge stöd till de människor som drabbats, för att klara den uppkomna situationen. När en händelse når en sådan omfattning att extraordinära insatser måste sättas in, kallas hela eller

delar av den kommunala ledningsgruppen samman för att leda och samordna kommunens insatser. Ledningsplanen är då ett redskap för den kommunala ledningsgruppen i arbetet med att leda verksamheten.

Utgångsläge och förutsättning för ledningsplanen är, att det man gör och handhar i normala fall ska man ansvara för även vid kriser och krig (ansvarsprincipen). Detta förutsätter att förvaltningar och bolag i den kommunala beredskapen har en planläggning och är förberedda inom sitt ansvarsområde så att ledningsgruppen kan leda och fördela arbetet vid katastrofer, kriser och störningar.

Ledningsplanen omfattar och redogör mer detaljerat för:

- Ledningsgruppens organisation
- Kommunstyrelsens delegation
- Åtgärdskalender för ledningsgruppen
- Åtgärdskalender och detaljplan för informationsverksamhet
- Åtgärdskalender vid långvariga elavbrott
- Åtgärdskalender vid svårare större snöoväder
- Åtgärdskalender vid flyktingmottagning
- Åtgärdskalender vid kärnenergiolycka

1999 gjordes en riskanalys för kommunalteknisk försörjning vid kriser med långvarigt elavbrott inom Borgholms kommun. Analysen omfattade verksamheter och byggnader med hög prioritet som borde förberedas så att elektrisk kraft kan levereras genom reservanordningar vid elavbrott.

De verksamheter och byggnader analysen omfattade var:

- Värmestugsverksamhet för allmänheten
- Servicehus med äldreomsorg
- Kök/kosthåll
- Skol- och barnomsorgslokaler
- Vatten- och avloppsanläggningar
- Räddningstjänsten

Resultatet av riskanalysen blev att Borgholms kommun har anskaffat reservkraftverk för ca 1,5 milj. kr vilket gör att kommunen är självförsörjande på el när det gäller nyckelfunktionerna i samhället, vid en krissituation. 50 % av summan erhöll kommunen i stadsbidrag från Överstyrelsen för Civil Beredskap.

Informationsplan

Informationsplanen gäller vid kriser och katastrofer i fredstid samt vid höjd beredskap, krigsfara och krig. Planen togs i kommunstyrelsen samtidigt som Ledningsplanen år 2000.

Alla människor i Sverige har rätt att få korrekt och allsidig information om sådant som gäller deras liv, miljö och den egendom de värdesätter. Detta gäller även de som inte förstår svenska, är hörselskadade eller av annan anledning har svårt att tillgodogöra sig information.

En grundförutsättning för att information ska vara trovärdig, uppfattas och förstås av så många som möjligt är:

- att den utgår från människors behov
- att den är öppen och sann
- att den lämnas snabbt och upprepas ofta
- att den är enkel och lättillgänglig
- att den är entydig, vilket underlättas av att den samordnas mellan olika myndigheter och andra samverkande organ

Ansvarsfördelningen i informationsarbetet mellan kommunen och Länsstyrelsen är fördelad enligt följande:

Kommunen ansvarar för:

- Information till allmänheten inom kommunen
- Komplettering av central och regional information för att orientera om förhållanden och åtgärder inom den egna kommunen

Länsstyrelsen ansvarar för:

- Information till allmänheten i frågor som gäller hela länet
- Komplettering och anpassning av central myndighetsinformation
- Samordning av information inom länet

Informationsplanen innehåller även en informationskalender för informationsfunktionen. Om hur kontakten med massmedia sköts, vilka upplysningscentralens uppgifter är, hur den interna informationen sköts, hur allmänna riktlinjer vid informationsplanering ser ut samt en förteckning över vilka som är informationsansvariga.

Totalförsvar

Inom Borgholms kommun finns områden av riksintressen för totalförsvaret vilka av sekretesskäl ej kan redovisas i översiktsplanen.

Försvarsmaktens intressen är i sådana områden inriktade på att följa olika förändringar i markanvändningen. I de fall försvarsmaktens intressen berörs i plan och lovärenden sker en särskild prövning. I vissa fall kan försvarsmaktens intressen leda till att lovplikt måste införas med särskilda områdesbestämmelser.

Kännedom om berörda områdens belägenhet och utsträckning finns hos kommunen och hos Länsstyrelsen.

3. RIKSINTRESSEN OCH RESURSHUSHÅLLNING

Riksintressen

Miljöbalken (MB) innehåller bestämmelser om hushållning med våra resurser; mark- och vattenområden. Syftet med att avgränsa ett riksintresse är att säkerställa en användning eller bevara något för framtiden. I tredje kapitlet behandlas områden som är av riksintresse ur olika sektorsperspektiv, medan det fjärde handlar om helhetsvärden i miljön. Stora delar av Borgholms kommun är utpekade som riksintresseområden mot bakgrund av flera olika sektorsintressen. Utbredningen av riksintressanta områden finns redovisade på sammanställningskartan. Dessutom finns riksintresseområden för naturmiljö, kulturmiljö och det rörliga friluftslivet redovisade i de sockenvisa beskrivningarna.

Länsstyrelsen bevakar att kommunen i sin planering tillgodoser riksintressena. Någon detaljgranskning av riksintresseområdenas avgränsning har inte skett. Kommunens grundattityd är att se de många riksintressena som uttryck för de höga kvaliteter vårt landskap äger. För de utvecklingsområden som redovisas i denna översiktsplan anser kommunen att de inte står i konflikt med riksintressenas syfte. Vid handläggning av ärenden som berör utpekade riksintresseområden kommer syftet med riksintresset att beaktas innan beslut tas.

Sektorsvisa riksintressen

Med stöd av MB tredje kapitel kan betydelsefulla mark- och vattenområden ges status av riksintresse – d.v.s. de är intressanta ur ett Sverigeperspektiv. Här blandas riksintressen med två olika ändamål; dels i syfte att skydda *bevarandet av miljövärden*, dels i syfte att säkerställa möjligheten att *exploatera naturresurser*. Områden av riksintresse utarbetas av ett antal centrala förvaltningsmyndigheter, var och en med ansvar för sin sektor.

Det är helt i lagens mening att flera riksintressaspekter samtidigt täcker samma geografiska område. Riksintressena kan ofta tillgodoses ”sida vid sida”, men är intressena helt oförenliga och bedöms att påtagligt skada varandra, måste en avvägning ske. I dessa fall

ska företräde ges det intresse ”som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt” (3 kap 10 § MB).

Områden av riksintresse enligt tredje och fjärde kapitlet MB är inte formellt skyddade. Kommunen har möjlighet att ta ställning till vilken användning av marken som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig resurshushållning, d.v.s. vilket riksintressant värde som ska få stå tillbaka för ett annat. Bedömningen av ett exploateringsföretags påverkan på riksintressanta värden sker även vid själva tillståndsgivningen. Man har då att bedöma om exploateringen *påtagligt skadar* värdena eller *påtagligt försvårar* nyttjandet av resurserna.

Riksintressen i Borgholms kommun

Riksintresse för yrkesfisket

Fiskeriverket har angivit att ett trålområde runt Ölands norra udde (Y2) är av riksintresse för yrkesfisket. Byxelkrok är Ölands enda landningshamn av riksintresse.

Riksintresse för fyndigheter av ämnen och material

Sveriges Geologiska Undersökning har i beslut 1996-12-13, angivit kalkstensbrottet i Gillberga (H6) som riksintresse för fyndigheter av ämnen och material.

Riksintresse för sjöfart

Sjöfartsverket redovisar farledsförträngningen i Kalmarsund som riksintresse för sjöfart. Sjöfarten omfattar handels-, fiske- och fritidsbåtssjöfart.

Riksintresse för kulturmiljövård

Riksantikvarieämbetet beslutade 1987-11-05 att följande områden inom kommunen är av riksintresse för kulturmiljövården:

K18 Vanserums malm–Norra Bäck

Vanserums malm är en av Ölands bäst bevarade malmmiljöer. Norra Bäckes välbevarade radby med intressant mangårdsbebyggelse. Äldre vägsträckning genom malmen.

K19 Gärdslösa–Runsten

Öppet odlingslandskap med välbevarade radbyar och fornlämningsmiljöer. Ismanstorps fornborg. Ölands bäst bevarade medeltidskyrkor och prästgård från 1700-talet i Gärdslösa socken. Skalden E. J. Stagnelius födelseplats. Långlöt är en av landskapets längsta radbyar medan Störlinge by har en av Ölands bäst bevarade kvarnradar.

K20 Rönnerums fornby

Fornlämningsmiljö med spår av järnålderns bondesamhälle. Husgrunder med anslutande stensträngssystem i form av hägnader och fågator.

K21 Karums alvar

Fornlämningsmiljö. Gravfält från äldre järnålder med ett 70-tal synliga lämningar, bl. a. en 26 m lång skeppssättning.

K23 Borgholm–Räpplinge

Borgholms slottsruin och kungsladugården samt 1800-talsstaden Borgholm med brunns- och bostadsbebyggelse från sekelskiftet. Radbyar och bebyggelsemiljöer. Borgholms slott och Solliden med drottning Victorias villa och omgivande park. Sjöfarts-, handels- och sommarstaden Borgholm med välbevarad stadsplan från 1817, centralstråk med torg och offentliga byggnader, låg tidstypisk träbebyggelse i centrum, stora trädgårdar och sommarvillor. Räpplinge socken med kyrkby, fornlämningar och stentäktar samt radbyar med gården runt Räpplinge alvar. Stenmurar, diken och trädridåer gör att man lätt avläser resultatet av 1800-talets skiften och utmarksdelning. Tydlig gräns mellan gården och alvar.

K24 Kapelludden

Hamnmiljö med kontinuitet från medeltiden. Kapellruin från 1200-talet med kyrkogård och husgrunder efter den medeltida hamnplatsen Sikavarp. Fyren uppförd 1871, är en av de första järnfyrorna i landet.

K25 Hörninge

Radby på höjdsträckning med flera välbevarade gårdsanläggningar och bygata. Bygatan är en del av den medeltida vägsträckningen Sikavarp–Köpingsvik. Ladulängorna i skiftesverk delvis sammanbyggda mot bygatan. Fornlämningsområde med gravar och en husgrund av kämpagravstyp.

K26 Hjärpestad–Långöre

Öppet, småskaligt odlingslandskap med välbevarade bybebyggelser och fornlämningsmiljöer. Radbyarna Mellösa, Långöre och Hjärpestad. Bebyggelsen i byarna Egby, Sandby och Ytterby. Ett större, fortfarande hävdad ängsområde väster om Egby. Fornlämningsområden med gravar, husgrunder och stensträngar. Vagnät.

K27 Löt

Öppet odlingslandskap med välbevarade bybebyggelser och fornlämningsmiljöer. Stenmursinhägnade åkrar och vägar, fornborgen Trindborgen, samt ett av landets största och bäst bevarade områden med husgrunder från järnåldern. Sockencentrum med sockenskola uppförd i kalksten, två äldre handelsbodar samt stugbebyggelse av malmtyp. Valsnäs by har klungbyform, en för Öland ovanlig bystruktur, Arbelunda välbevarad radby med kvarnbacke. Området omfattar också byarnas sjömarker mot Östersjön och fiskelägena Boudden och Nynäs.

K28 Södra Greda–Djurstad

Två väl sammanhållna bymiljöer med enskilda gårdsanläggningar. Radbyn Södra Greda. Hävdade slättermarker. I området ingår också husgrunder och stensträngar från järnåldern.

K29 Äleklinta–Grönslanda

Nordöländskt odlingslandskap präglat av fiske och jordbruk. Gullehamn har bevarad äldre hamnanläggning och sjöbodbebyggelse. Mycket välbevarad sjöbodbebyggelse i Bruddesta fiskeläge. Här finns också spår av kalkstenshanteringen. Fornlämningsmiljöer med stenmursomgårdade åkerlotter och betesmarker.

K30 Föra kyrkby

Dubbel radby med sammanhållen och sluten bygata. Bebyggelsen kring kyrkan från 1828 med en småskola från 1880. Kyrka med medeltida försvarstorn och intill kyrkan ett minneskors rest 1431.

K31 Sandvik–Horn

Sandvik centrum för den gamla stenindustrin. Odlingslandskap präglat av jordbruk och fiske. Radbyarna Hjälmsstad, Gillberga, Hagelstad och Nyby. Bevarade industribyggnader och bostadsbebyggelse från stenindustriperioden i Sandvik. Inom området finns också gravfält samt husgrundsområden och omfattande system av hägnader och stensträngar från järnåldern.

K32 Källa–Högenäs

Källa gamla kyrka. Högenäs by med gårdar i ålderdomliga lägen. Källa gamla kyrka är en mäktig, exteriört välbevarad försvarskyrka från tidig medeltid, omgiven av en ålderdomlig kyrkogård. Högenäs by har löst grupperade gårdar i sannolikt mycket ålderdomliga lägen. Potatis- och spannmålsodling i gårderna. Betade sjömarker. Sjöbodarna ute på orden används av den fiskande ortsbefolkningen. Allmänt fiskeläge.

K33 Rosendal

Fornlämningsmiljö med spår av järnålderns bondesamhälle. Husgrunder med anslutande stensträngssystem i form av hägnader och fågator.

K34 Bogate

Fornlämningsmiljö med spår av järnålderns bondesamhälle. Husgrundsområde från järnåldern med stensträngar, hägnader och fågator.

K35 Torp

Fornlämningsmiljö med spår av järnålderns bondesamhälle. Husgrunder, stensträngssystem, gravfält och ensamliggande gravar från järnåldern. Husgrunderna är samlade i komplex om i regel en till två grunder där de olika grupperna alltid är sammankopplade med varandra genom stensträngar.

K37 Neptuni åkrar

Åskådligt vikingatida gravfält på översta strandvallen med vid utsikt över Kalmarsund. Klapperstenfält och ”Höga flisan”, en rest sten av ovanlig form.

K38 Ölands norra udde

Fyrplats med en av Ölands äldsta fyranläggningar. Fyrtornet uppfördes i sten under åren 1844–45. År 1906 ombyggdes den övre delen.

Riksintressen för naturvård

Naturvårdsverket tog beslut om riksintressen för naturvård 2000-02-07. Nedanstående områden berör Borgholms kommun:

N52 Vattenområdet utanför Ölands norra udde

Värdeomdöme: Kust- och vattenområde av geovetenskapligt och marinekologiskt intresse. Variationsrika bottenområden med blockbottnar och pallkomplex. Intressant artsammansättning i växt- och djursamhällen. Det utgör lek- och uppväxtområde för viktiga fiskarter samt har betydelse som fiskeribiologiskt referensområde. Internationellt viktiga rast- och övervintringsplatser för flera fågelarter.

N53 Ölands norra udde–Bödabukten

Värdeomdöme: Mycket variationsrikt område med ett flertal sällsynta och artrika naturtyper. Området är geovetenskapligt intressant med klapperstenskust och väl utvecklade dynområden och flygsandfält. Barrskogarna är ofta ängsartade och här finns en i landet mycket ovanlig skogstyp, kalktallskog med förekomst av bl.a. flera sällsynta lundgräsarter. Områden med naturskogskaraktär förekommer. På de fossila dynerna och flygsandfälten växer glesa sandtallskogar ofta med hög ålder. Inom området finns artrika slätterängar, våtmarker, löv-

skogar, alvar och naturbetesmarker. Området runt Grankullaviken utgörs av strandängar, fuktängar och kalkkärr och är ställvis nästan marskartat. Utmed östra kusten har en stor strandlagun bildats. Området tillhör de ornitologiskt sett värdefullaste områdena på Öland. Hela området är rikt på insekter, kärlväxter och kryptogamer med ett stort antal rödlistade arter. Långbensgroda förekommer på flera lokaler och har här sin nordligaste utbredning i landet.

N55 Hornsjöområdet och kuststräckan Byrum–Byxelkrok

Området är mycket variationsrikt med flera naturtyper som är representativ för norra Öland. Invid Hornsjön, Ölands enda egentliga sjö, finns rikligt med ekskogar och hagmarker samt en hävdad löväng. Fågellivet är art- och individrikt med bl.a. rik förekomst av halsbandsflugsnappare. Goda lokaler för långbensgroda. Vid Hornsvikens nordvästra strand finns värdefull limnogen strandsumpskog och vegetationsrikt vatten. Utmed kuststräckan är abrasionsklinten och raukar och dynfälten vid Byrum av stort geologiskt värde. Höga entomologiska värden finns knutna till den äldre sandtallskogen öster om Byrum. Norr om Byrum upptas stora arealer av tallskogar av ljung-kräkbärsris-typ, en vegetationstyp som annars är mycket ovanlig på Öland. Mensalvaret med omgivningar är ett mycket varierande och artrikt område med flera olika skogstyper, alvar, fuktängar och våtmarker. I anslutning till alvaret växer kalktallskogar, en för Sverige mycket ovanlig skogstyp. Hela området är rikt på insekter, kärlväxter och kryptogamer med ett stort antal rödlistade arter. Enerums alvar har en rik alvarflora.

N57 Västra alvaret–Hagelstad

Representativt och artrikt odlingslandskap med hagmarker och stora strandnära betesmarker med torrängar, fuktängar, våtar och alvarmarker. Omfattande strandvallsbildningar som i storlek och utformning saknar motsvarighet på Öland. De högre ryggarna är i huvudsak parallella med stranden men det finns även ett stort antal tvärgående ryggar. Alvarliknande torrängsflora på strandvallarna kontrasterar mot fuktängar och våtar i sänkorna. Området har stora skönhetsvärden.

N58 Jordhamn

Avbrott i västra sidans klintkust. I den grytformade erosionsbildningen finns tydligt markerade koncentriska strandvallar och klapperfält. Vid klinten finns antydan till raukbildningar. Norr om Jordhamn ligger Gillberga raukar, landets enda fossila raukområde i ordovicisk kalksten. Området har mycket höga skönhetsvärden.

N59 Lilla Horns löväng

En av Ölands fåtaliga lövängar i kontinuerlig hävd. Ek- och Hasseladominerad, men även stort inslag av ask med spår av tidigare hamling. Artrik fältflora med stort örtinslag. Förekomst av en slättergynnad och sällsynt variant av ögontröst. Häckning av halsbandsflugsnappare.

N61 Knisa mosse

Mycket omväxlande våtmarkskomplex med bl.a. stora agfält, gungfly och starrkärr. Området är helt opåverkad av dikningar. Höga ornitologiska och botaniska värden. och ängshök. Stor variationsrikedom Omväxlande flora med en blandning av oligotrofa och eurotrofa arter.

N64 Petgårde och Djurstad träsk

Djurstads och Petgårde träsk är representativa för Ölands våtmarker och har höga botaniska och framförallt ornitologiskt värden. Båda träsken har restaurerats under senare år vilket gjort att många fågelarter har börjat komma tillbaka. Mångformigheten vad gäller naturtyper är stor. Djurstad träsk är en av de större sammanhängande agmyrarna på Öland.

N65 Alböke alvar–Äleklinta

Hög klintkust omgivet av ett representativt och välbevarade odlingslandskap med alvar, öppna utmarker och havsstrandängar. Skarp abrasionsklint med en av de få blottningar av berggrund från mellankambrium. Ovanför klinten finns en serie av strandvallar. Alvaret är välbetat och domineras av en gräsrik ängs- och alvarvegetation. Våtarna och alvarmarken är närings- och häckplats för vadare som rödspov, storspov och sydlig kärrsnäppa. Det öppna beteslandskapet har mycket höga skönhetsvärden.

N66 Östra Ölands strandängar

En 12 mil lång kuststräcka med representativa, breda, betespräglade och välbevarade strandängar (sjömarker). Vid bl. a. Stora Ören och Södviken finns våtmarker av internationellt värde. Den flacka kusten, de öppna betesmarkerna och de sedan sekler bildade radbyarna sätter sin prägel på hela landskapet. Innanför strandängarna ligger öppna eller buskbevuxna utmarker. Markanta terrängformationer saknas nästan helt. Flera av områdets växtsamhällen har en mycket begränsad utbredning i övriga landet, t.ex. kalkfuktängar, stäppartade torrängar och alvar. På de låga strandvallarna växer stäppartade torrängar med rikligt örtinslag. Strandängarna och våtmarkerna hyser ett mycket rikt fågelliv och är av stor betydelse både för häckande och rastande fågel. Utmed kusten finns stora arealer med grunda ler- och sandbottnar som är viktiga lek- och uppväxtområden för fisk. Åby bäcken och Frösslundabäcken hyser mycket värdefulla öringbestånd. På ett par ställen finns blottningar av berggrunden med en värdefull fossilfauna.

N67 Hörninge mosse

Större agmyr med betydande inslag av videbuskage och mindre torvgravar. Variationsrik vegetation med bl.a. ett av öns största agbestånd. Artrik flora med stor orkidérikedom. Häckningsplats för våtmarksbundna fåglar, bl.a. ängshök. Förekomst av långbensgroda.

N68 Köpings klint

Fossil klint med ovanför liggande hållmarker och torrängar. Skarp abrasionsklint i kalkstenslager från underordovicium som är föremål för forskning. På klinten finns ett alvar med hållmarks- och stäppartad flora och förekomst av sällsynta skalbaggar i vattensamlingar ovanpå klinten.

N 69 Kustädellövsog

Värdeomdöme: Lövsogsområde mellan landborgen och kusten. Största kvarvarande området av ännu på 1800-talet långt mer utbredda lövängar/ädellövsogar nedanför västra landborgen. Mycket välutvecklad ädellövsog med stor ekologisk variation. Delvis åldrig skog med mycket rikt träd- och buskskikt, dominerat av ek och hassel. Almskog rik på hassel och avenbok förekommer på mindre arealer. Hall-

torp är en internationellt värdefull lokal för skalbaggar, lavar och svampar. Mycket värdefull kärlväxtflora med ett flertal sällsynta arter. Art- och individrikt småfågelliv. God förekomst av långbensgroda.

N70 Alvarmarker söder om Borgholm

Värdeomdöme: Representativt odlingslandskap med betade alvarmarker med lång kontinuitet. Slottsalvaret utgörs av framförallt av örtrika torrängar. Inslag av karstvegetation förekommer. Sydost om alvaret finns en tydligt avsatt dalgång i kalkberget, en s.k. torrdal. I botten på dalgången finns ett rikt källkärr. Kärrret hyser ett artrikt fågelliv. Greby-Räpplinge alvar är ett av de största alvarerna utanför Stora Alvaret. Det innehåller en väl differentierad vegetationsmosaik av tuvmarker, gräshedar, torrängar och hållmarker. Gestadsåsen är en dominant höjdsträckning i det flacka landskapet mellan alvarerna. Gestadsåsen är troligen en berggrundsskålla som överlagrats av svallgrus.

N72 Ancylusvallen

Värdefulla del av ancylusvallen. Vid Bredsättra är den fortfarande till större delen intakt. Den är till viss del planterad med tall, men öppna avsnitt med sandstappsvegetation förekommer. Vid Gårdby är ancylusvallen inte lika framträdande. Här ligger Ölands största sandstapp med mycket begränsad utbredning i Europa. Sandstappen har mycket höga botanisk och entomologiskt värden.

N 73 Mittlandsområdet

Värdeomdöme: Norra Europas största sammanhängande lövsogsområde. Mosaikartat och mångformigt med hasselrika björkskogar, ekhasselskogar, hässlen, ek-, alm- och askskogar, avenbokskog, rikkärr, alvar och odlingslandskap med lundar, hagmarker, lövängar och stäppartade torrängar. Flera av naturtyperna har en begränsad utbredning i landet. Stora arealer med ädellövsog med naturskogskvalitéer. Större delen av landets hässlen finns i området. Flera representativa odlingslandskap och våtmarker ingår. Mycket värdefull flora och fauna med ett mycket stort antal rödlistade arter. Svampfloran är unik med flera globalt sett hotade arter.

N122 Områdesnamn: Vedbormeträsk

Värdeomdöme: Igenväxande våtmark med värdefulla lövsumpskogar och videkärr. Botaniska och ornitologiska värden.

N123 Områdesnamn: Unnestad ochGillsby mosse

Värdeomdöme: Representativa och välbevarade naturbetesmarker med stora arealer öppen och buskrik utmark. Växtsamhällena är artrika med ett flertal hävdgynnade arter. Gillsby mosse är representativ för Ölands våtmarker med flera av de vanligaste vegetationstyperna välutbildade. Kärret har höga ornitologiska värden och tillhör Ölands mest värdefulla våtmarker.

Riksintresse för friluftsliv

Naturvårdsverket beslutade 1988-10-03 att följande tre områden är av riksintresse för friluftslivet:

F6 Norra Ölands kuster

Attraktiv kuststräcka med många olika kusttyper. Västra sidans klintkust har mycket höga skönhetsvärden och lämpar sig för naturstudier. Kuststräckan är även av intresse för fritidsfisket. Bödabuktens sandstränder är mycket lämpliga för bad och besöks årligen av en stor mängd turister. Östra kusten är flikig med utskjutande uddar oftast bevuxna med låg enbuskvegetation. På flera ställen finns synnerligen goda och välbesökta sandstränder. Strandängarna är lämpliga för strövande. Hornsjöområdet innehåller lättillgängliga och mycket omväxlande strövområden med iordningställda stigar, fågeltorn m. m. Goda förutsättningar för fiske.

F8 Borgehage–Slottsalvaret

Ädellövskogsområde och alvarmarker i anslutning till Borgholms slottsruin. I skogen finns ett flertal strövtigar som erbjuder besökaren positiva natur- och kulturupplevelser. Slottsalvaret är fortfarande relativt välbetat och av intresse för naturstudier och lämpligt för strövande. Goda parkeringsmöjligheter.

F9 Halltorps skog

Med sin intressanta växt- och djurvärld, det omväxlande skogsområdet med olika typer av ädellövskog samt kärr, strandängar och strän-

der utgör hela Halltorps skog ett område med särskilt goda förutsättningar för positiva naturupplevelser och naturstudier. Det har i hög besöksfrekvens framför allt inom den del som hyser stora ekbocken. Genom området går flera stigar, särskilt känsliga delar är spångade. Sandstränderna vid Ekerumsbadet är mycket lämpliga för bad och windsurfing. Goda parkeringsmöjligheter i anslutning till badplatsen.

Natura 2000

Sedan 2001-07-01 är samtliga Natura 2000-områden klassade som riksintressen. Natura 2000 är EU:s nätverk av värdefulla naturområden som är av särskilt intresse ur naturvårdssynpunkt och har tillkommit med stöd av EU:s habitat och fågeldirektiv. Habitat och fågeldirektiven är EU-ländernas gemensamma lagstiftning inom naturvårdsområdet. Direktiven skapar en gemensam ram för skydd av djur, växter och naturtyper och föreskriver att det inrättas ett nätverk av skyddade områden, kallat **Natura 2000**. Områdena ska bevaras med syfte att ”upprätthålla eller restaurera en gynnsam bevarandestatus hos naturtyper och vilda växt- och djurarter av gemenskapsintresse”. Sveriges regering kan förklara ett område som särskilt skyddsområde enligt fågeldirektivet (28–29 §§). På samma sätt har särskilda bevarandeområden pekats ut enligt habitatdirektivet. EU-kommissionen fastställer vilka dessa områden ska vara utifrån en lista med kandidater som Sveriges regering upprättar.

Sedan 2001-07-01 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att bedriva verksamhet eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område. Tillstånd behövs inte för verksamheter som påbörjats före detta datum eller för åtgärder som behövs för skötsel och förvaltningen av området i fråga. Alla berörda myndigheter är ansvariga för att en gynnsam bevarandestatus upprätthålls för de livsmiljöer och arter som behöver skyddas i ett Natura 2000-område.

Bestämmelser som berör Natura 2000 återfinns i 7 kap 27-29 b §§ miljöbalken samt i förordning om områdesskydd enligt miljöbalken.

Nedan följer en redovisning av vilka Natura 2000-områden som finns enligt de båda direktiven inom Borgholms kommun. Se även den sockenvisa redovisningen, kapitel 4.

Natura 2000-områden enligt habitatdirektivet					
Socken	Område	Id	Socken	Område	Id
Böda	Böda backar	SE0330120	Föra	Södra Greda löväng	SE0330117
	Bödakustens västra	SE0330119		Husvalla sjömarker	SE0330146
	Bödakustens östra	SE0330121	Alböke	Gillsby mosse	SE0330198
	Böda prästgård	SE0330101	Löt	Petgärde träsk	SE0330059
	Idegransreservatet	SE0330165	Köping	Skedemosse	SE0330104
	Lindreservatet	SE0330152		Björnsbodan	SE0330195
	Nabbelund	SE0330154	Egby	Egby sjömarker	SE0330266
	Skeppersång	SE0330151	Bredsättra	Kapelludden	SE0330265
	Stora Mossen biotopkyddsområde	SE0330204	Räpplinge	Slottsalvaret	SE0330203
	Svartvikskärret	SE0330197		Strandskogen	SE0330205
	Sjöstorp	SE0330153		Borga hage	SE03300116
	Trollskogen	SE0330122		Strandtorp	SE0330206
	Högbys Horns Kungsgård	SE0330063	Gärdslösa	Störlinge sjömarker	SE0330143
	Högbys hamn	SE0330196		Tjusby sjömarker	SE0330144
	Högbys kyrkoreservat	SE0330200		Västra äng	SE0330114
Källa	Högenäs orde	SE0330166	Högsrum	Karås	SE0330115
	Jordhamn - Gillberga	SE0330201		Halltorp	SE0330024
	Hagelstad	SE0330199		Karum	SE0330023
Persnäs	Lilla Horns löväng	SE0330118		Rönnerum Abbantorp	SE0330022
	Sandvik	SE0330202	Långlöt	Ismantorp	SE0330194
	Knisa mosse	SE0330062		Åkerby-Runsten sjömarker	SE0330264
Persnäs/ Föra	Södviken	SE0330084		Dyestad	SE0330142

Natura 2000-områden enligt fågeldirektivet					
Socken	Område	Id	Socken	Område	Id
Högbys Horns Kungsgård	SE0330063	Alböke	Djurstadsträsk	SE0330060	
Högbys hamn	SE0330196	Löt	Petgärde träsk	SE0330059	
Persnäs Knisa mosse	SE0330062	Egby	Egby sjömarker	SE0330266	
Persnäs/Föra Södviken	SE0330084	Bredsättra	Kapelludden	SE0330265	
Föra Husvalla sjömarker	SE0330146	Runsten	Åkerby-Runsten sjömarker	SE0330264	

Byxelkrok har en av tre hamnar i Kalmar län som är landningshamn av riksintresse. Färjelinjen till fastlandet har lagts ned medan sommartrafiken till Blå Jungfrun består.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Stenbrottet i Gillberga i Persnäs socken, är ett riksintresse för att säkra tillgången på byggnads- och monumentsten.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Resurshushållning

Särskilda bestämmelser för hushållning med mark och vatten

I det fjärde kapitlet i MB behandlas helhetsvärden. Här pekas större geografiska områden i Sverige ut redan i lagtexten. Bestämmelserna kom till i arbetet med den fysiska riksplaneringen under 1960- och 70-talen. Man såg hot mot vissa känsliga områden i Sverige framför allt i form av etableringar av tung industri samt i trycket från fritidsbebyggelse.

Enligt Miljöbalken 4 kapitlet, 1–3 §§ är Öland med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i sin helhet av riksintresse. Turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen skall särskilt beaktas vid bedömning av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön. Det är dessutom förbud mot att etablera stora miljöstörande anläggningar.

Sand- och grustäkter

Under 1900-talet var täktverksamheten betydelsefull i kommunen. Stora sand- och grusvolymerna har utvunnits i exempelvis Böda kronopark, Lindbyområdet, Rällaområdet och i öns strandvallar. Naturgrus är en ändlig resurs som håller på att ta slut. Gruset bildades under istiden och det kommer inte att bildas nytt grus förrän vid nästa istid. Grustillgångarna i kommunen är förhållandevis goda men ligger i stor utsträckning inom områden med stora naturvärden. Med tanke på vad som beskrivits ovan så bör ersättningsmaterial för grus användas i stor utsträckning.

Vid efterbehandlingsarbetet av bergtäkter för prydadssten är det rekommenderas att restmaterial krossas och används som uppfyllnad. Kommunen ser positivt på återställande av täkter och utnyttjande av s.k. ”skrotsten”.

Husbehovstäkter

Täkt av berg, sten, grus, sand, lera, torv eller andra jordarter för markägarens husbehov kräver normalt inte tillstånd för täkt enligt 12 kapitlet, 6 §. Inom område som omfattas av landskapsbildsskydd gäller i allmänhet krav på tillstånd även för husbehovstäkter.

Jord- och skogsbruk

Jordbruket är inte av riksintresse men anges i MB vara av nationell betydelse. Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk. Detta är särskilt viktigt i Borgholms kommun eftersom jordbruksnäringen är en av kommunens viktigaste näringsgrenar.

Jordbruksmarken inom kommunen har ett bevarandevärde ur flera synpunkter. Den är främst underlag för livsmedelsproduktion men har även sitt värde i att bevara ett öppet odlingslandskap och den biologiska mångfalden som är knuten härtill. Ett varierat och öppet odlingslandskap har också stor betydelse för kommunen som turistmål. De hot som finns mot jordbruksmarken är nedläggning och exploatering. Det öländska jordbruket är många gånger en förutsättning för att värdena i flera av riksintressena ska bevaras.

Även skogsbruket är av nationell betydelse och skogsmark som har betydelse för skogsnäringen skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra ett rationellt skogsbruk.

Skogsmarken är också en värdefull resurs sett ur allmänhetens synvinkel. Den har stor betydelse för människors rekreation och välbefinnande och bör av detta skäl bevaras.

4. SOCKENVISA REDOVISNINGAR

Böda socken

Kort historik

Böda är Ölands nordligaste och till ytan största socken. I söder gränsar den till Högby socken. Socknen upptas till största delen av Böda kronopark. Skogsbruket är därför större än jordbruket, en unik situation för Öland. Böda låg tidigare långt från allfarvägar hade därför mera kontakt med främst Oskarshamn än t.ex. Borgholm. Byxelnök och Böda är små tätorter.

Av de 18 byar som finns här är bara två radbyar, Alvara och Bocketorp. I de övriga byarna har bebyggelsen en oregelbunden form. Skäftekärr är en ensamgård. Även radbyarna Alvara och Bocketorp har en förhållandevis spridd bebyggelse. Alvara är delad i en östlig och en västlig del och har sina sjöbodar vid Boudden. Den stora byn Torp har trots att den inte är en radby delar av gårdarna samlade nära utmed bygatan. I Sjöstorp finns en ovanligt välbevarad gård. Socknens övriga byar, Grankulla, Getterum, Mellby, Enerum, Hunderum, Fagerum, Kyrketorp, Norrböda, Mellböda, Strandtorp, Byrum, Bränsle och Binnerbäck har en spridd bebyggelse av olika åldrar. Skäftekärr, en gammal jägmästarbostad från 1860-talet, har en park med 150 olika träd och buskar. "Fiskarens hus" i Mellböda är ett privat hus som arkitekten Jan Gezelius ritade i början av 1960-talet och som nationellt räknas till de bästa som byggts under denna period.

Vägen mellan Byxelnök och Hagskog slingrar sig fram i ett mycket omväxlande odlingslandskap med betade alvarmarker och lövskog. I den södra delen löper vägen längs den höga klippbranten där man har en imponerande utsikt över Kalmarsund och Blå Jungfrun.

Böda kyrka var ursprungligen en tornlös kyrka som byggdes i etapper under 1100-talet och 1200-talet. Kyrkan ombyggdes radikalt 1801–1803. Kyrkogården som är en av Ölands finaste byggdes ut på 1990-talet. Prästgård, skola och affärsbyggnad ligger omedelbart norr om kyrkan.

Böda hamn har funnits sedan medeltiden. Under 1800-talet är hamnen mest känd som anhalt för postjakten till Gotland, medan den under senare tid enbart fungerat som fiskeläge. Hamnen är fortfarande levande med fiskförsäljning och rökeri i anslutning till moderna kajer och sjöbodar. Under 1900-talet har Byxelnök vuxit fram runt den hamn som används både för yrkesfiske och för färjetrafik. Under sommarmånaderna byter Byxelnök skepnad och blir en hektisk bad- och turistort.

På Ölands nordspets står fyren Långe Erik, ett 32 meter högt vitputsat kalkstenstorn som uppfördes 1844–45. På den södra sidan av holmen finns ett mindre fiskeläge med en modern pir och ett par träbryggor. Fyren är rest på en liten holme, Stora grundet, i inloppet till Grankullaviken. Ölands norra udde har alltid utgjort en viktig ankerpunkt för handelsflottan i norra Kalmar sund och en mycket stor del av den äldre sjöfarten mot Gotland har passerat här. Under modern tid har Grankullaviken varit av stor betydelse för utskeppning av virke och har även haft en ångsåg. Arbetarbostäderna och en skogsjärnväg finns ännu kvar. Den nordöstra udden med den välkända Trollskogen, utgör ett av öns mer välbesökta turistmål. På uddens norra del låg en örlogsbas på 1400-talet.

Neptuni åkrar norr om Byxelkrok är ett vidsträckt klapperstensfält med äldre strandvallar och ett vikingatida gravfält. Namnet Neptuni åkrar har platsen fått av Carl von Linné under hans Ölandsresa 1741. I Böda socken finns lämningar efter flera järnåldersbyar. Exempel är Ebberskog, Åker, Bogate, Rosendals och Skäftekärr. I Skäftekärr pågår ett forskningsprojekt där en del av verksamheten går ut på att rekonstruera det undersökta långhuset och återskapa det landskap som funnits här.

Ett museum med temat ”Järnåldern i Skäftekärr”, vill ge en bild av hur byn kan ha sett ut för 1500 år sedan.

Natur- och kulturmiljöer

Sjömarkerna längs den östra kuststräckan har ett högt naturvärde. De är vidsträckta och öppna marker med mycket lång kontinuitet som betes eller slåttermark. Böda gamla hamn är en del av kuststräckan med en artrik flora och ett rikt fågelliv. Längs med kusten här finns en referenslokal för en av de få blottningarna av berggrund från mellanordovicium med rik fossilfauna. Östra Bökusten är ett stort grus- och sandområde och här finns också Ölands längsta sandstrand. Området har en mycket intressant geologi med sanddyner och flygsandfält. På den nordöstra udden finns Trollskogen som är en gammal, betespräglad barrskog. Vattenområdet utanför norra udden är av stort biologiskt intresse och är en viktig rast- och övervintringsplats för fågel samt lek- och uppväxtområde för flera fiskarter. Kuststräckan mellan Norra udden och Byxelkrok präglas av karga och mycket steniga förhållanden. Mot Grankullaviken finns flacka gräsmarker och Vargeslätt som innehåller stora arealer av kalktallskog. Västerälvalet, är ett av småälven som finns i Böda. Området är öppet och domineras av torra och örtrika gräsmarker. Västra Bökusten är en omväxlande kuststräcka med rik variation av naturtyper, klintkust med strandvallar, flygsandfält, lövskogar och artrika betesmarker. Längst söderut

på denna kuststräcka i Böda finns Byerums raukar, Ölands enda riktiga raukfält med drygt ett hundratal raukar. Stora delar av naturen i den norra delen av Böda har höga värden och är av riksintresse för bland annat naturvärden och det rörliga friluftslivet.

Följande områden inom Böda socken är Natura 2000-område: Böda backar, Böda-kustens västra, Nabbelund, Böda prästgård, Bökustens östra, Idegransreservatet, Sjöstorp, Trollskogen, Lindreservatet, Skeppersäng, Stora Mossen biotopskyddsområde och Svartvikskärret.

Den norra uddens fyrplats och hamnområde har haft stor betydelse för handel, sjöfart och örlog sedan medeltiden. Fynden av en grupp monumentala järnåldersgravar visar att udden var attraktiv redan under förhistorisk tid. Vikingatida gravar samt lämningar av husgrunder och gravar från järnåldern finns på flera ställen i Böda socken.

Böda hamn med anor från medeltiden har,

öster om hamnområdet på en låg sandrygg Ölands största koncentration av kalkugnar.

Mellan Byxelkrok och Hagskog finns en kustväg, likt den mellan Äleklinta och Byerum, med kontinuitet från förhistorisk tid.

Befolkning

I Böda socken fanns 773 invånare år 2000. Den flesta permanentbebyggelsen ligger i Böda och Byxelkrok. Fritidsbebyggelsen är koncentrerad till Byerums Sandvik och Byxelkrok och är i övrigt relativt jämt fördelad över socknen.

Näringsliv

Turismen är den viktigaste näringen i Böda socken med flera hotell, pensionat, sex stycken campingplatser, vandrarhem, stug- och rumsuthyrning samt restauranger och caféer. Här erbjuds också kringaktiviteter som square-dance, museijärnväg, båtturer till Blå Jungfrun, gäddfiske, cykeluthyrning m.m. Under högsäsong kan den största campingplatsen ha 5 000 gäster samtidigt.

Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från söder till norr på Öland kommer från Vedborm till Skäftekärr där anslutning sker till väg 990. Därifrån går leden runt norra udden och för att knytas samman i Skäftekärr. Från Byrum går leden ett stycke från Kalmarsund genom Böda

Kronopark för att åter ansluta till kustvägen mellan Hagskog och Byxelkrok. Utmärkta badmöjligheter finns både längs de östra och västra kusterna, bl. a. vid Bødabukten och Byrum. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter liksom den folder Ölands norra intresseförening givit ut.

I Böda finns ett 40-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 52 km² utgör 1 180 ha åker, 600 ha betesmark och 300 ha skogsmark. Cirka 35 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 1 600 nötkreatur, 850 svin och 800 får.

Böda Squaredance Centrum är ett bra exempel på hur turistsäsongen på ett fantasifullt sätt kan förlängas och hur utbudet lockar långväga gäster.

FOTO: LENNART BOHLIN

Det finns tre livsmedelsaffärer med öppethållande året runt. En finns i Byxelkrok och två i Böda. Under sommarsäsongen finns också flera servicebutiker och bagerier i anslutning till turistanläggningarna liksom ett skiftande antal sommarbutiker. Verksamheter av olika slag som byggnadsfirmor, snickerifabrik, betonggjuteri, mekanisk verkstad och VVS-butik finns främst i och runt Byxelkrok och Böda. Småskalig livsmedelsproduktion som charkuteri, osttillverkning och fiskrökerier finns också representerade. En grupp företagare utvecklar förädlade träprodukter, t.ex. grillkol av hög kvalitet.

Flera konstnärer är verksamma inom socknen.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralorter är Löttorp och Borgholm.

Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Böda skola finns förskoleklass samt årskurs 1–6. Årskurs 7–9 finns på Åkerboskolan i Löttorp. Närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar. I anslutning till Böda skola finns också en gymnastiksal. Elevutvecklingen för Böda skola har varit vikande. Läsåret 1996–1997 fanns här 64 elever för att läsåret 2001–2002 vara nere i 49.

Böda tillhör det norra hemtjänstområdet. Distriktssköterska och vårdcentral finns i Löttorp.

Till den allmänna servicen hör också den brandstation som finns i Löttorp samt en sommarstyrka i Böda vilka båda lyder under Räddningstjänsten på Öland. En ambulans är stationerad i Löttorp.

I Byxelkrok finns ett allmänt spill- och renvattennät med vattenverk och reningsverk. Den södra delen av socknen får sitt renvatten från vattenverket i Löttorp. Reningsverket söder om Böda hamn omhändertar spillvattnet från Böda-Sand i norr till Löttorp i söder. Reningsverket är nära sitt kapacitetstak vilket bl. a. hindrar bebyggelseutveckling. I en del av

Byerum finns ett spill- och renvattennät som ägs och sköts av samfälligheter. Spillvattnet används efter reningen till bevattning. Många av de avloppslösningar som finns är enskilda anläggningar.

Återvinningsstationer finns i Enerum, Byxelkrok och Böda.

Energi

I Böda finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. Söder om Böda hamn finns fem stycken vindkraftverk uppförda. Märkeffekten på dessa är 600 kW per styck och de har en totalhöjd på cirka 67 meter. I anslutning till den befintliga gruppen i Böda kan kommunen tänka sig att pröva en ytterligare utbyggnad av anläggningen.

Vid en eventuell ansökan om ytterligare vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindenergi". I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetableringar.

Kommunikationer

Väg 136 sträcker sig genom hela Böda socken upp till Nabbelund där väg 993 tar vid. Via en slingrande båge öster ut ansluter den till väg 136 söder om Byxelkrok. Väg 990 går från Vedby över till Byerum på västra sidan och upp till Böda. Pendlingsavståndet till Löttorp är cirka 1,5 mil och till Borgholm är det cirka 6 mil. Länstrafikens bussar trafikerar väg 136 Nabbelund–Borgholm–Kalmar dagligen.

I Böda socken finns tre hamnar. På östra sidan Böda hamn som är en fiske- och gästhamn samt sjöräddningsstation, i norr Grankullavik (Nabbelund) som periodvis haft färjeverksamhet mellan Öland och Gotland samt fungerar som fiske-, fritids- och gästhamn. I väster Byxelkroks hamn som också är en fiske-, fritids- och gästhamn. Hamnen i Byxelkrok har periodvis fungerat som färjehamn för trafik från och till Oskarshamn. Sommartid finns en daglig båtförbindelse med Blå Jungfrun.

Färjeförbindelser med norra Öland är en nyckel till positiv vidareutveckling för hela Öland och kommunen arbetar därför aktivt för en färjeförbindelse mellan Byxelkrok och Oskarshamn. En förbindelse med Gotland under hela eller delar av året ses också av kommunen som ett prioriterat utvecklingsmål.

I socknens norra del finns en privat mindre flygplats "Ölanda". I dagsläget är en utbyggnad inte aktuell. I den framtida planeringen är det viktigt att en eventuell utbyggnad inte blockeras.

Bebyggelseutveckling

Inom Böda socken finns detaljplanerade områden i Böda, Byxelkrok och Grankulla samt ytterligare ett par mindre detaljplaner utanför dessa orter. Det finns obebyggda tomter inom flera av detaljplanerna. Delar av Enerum, Byxelkrok, Grankulla, Nabbelund och Holmebodas utgör "samlad bebyggelse".

I Böda liksom i de nordöländska socknarna är radbyar inte lika vanligt förekommande som på södra Öland. Istället förekommer klungbyar av hävd. Dessa ofta glesa byar har ett lika stort berättigande som radbyarna och ska visas samma stora omsorg i planeringssammanhang.

Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

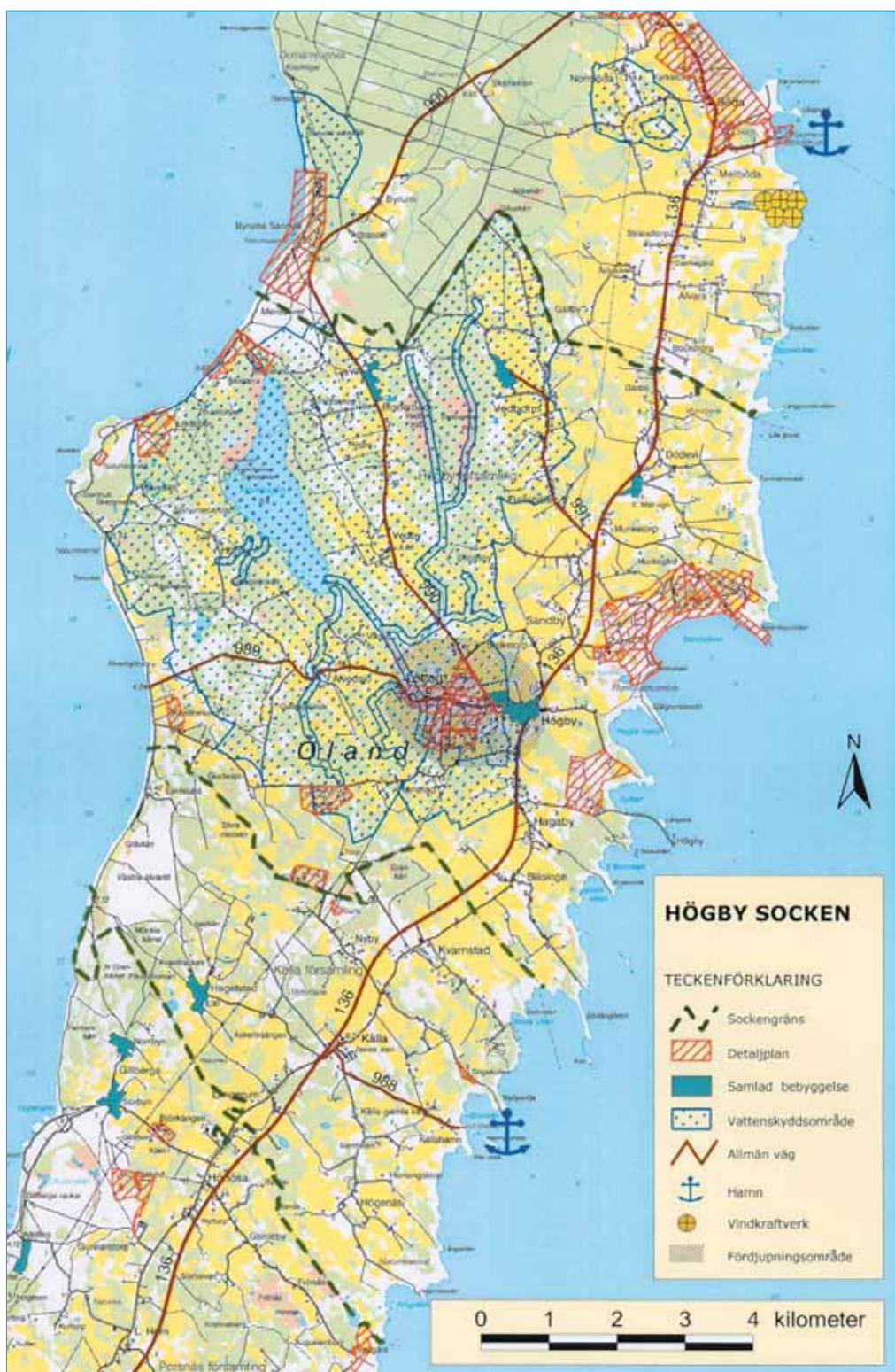
I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Böda socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra den nuvarande mark- och vattenanvändningen.
- I planeringen för framtiden är det viktigt att en utbyggnad av flygplatsen inte blockeras.
- Mark för etablering av lättare industri finns vid f.d. Bödasågen i Norrböda.
- Bostadstomter inom detaljplan finns både i Böda och i Byxelkrok.
- Färjeförbindelser med fastlandet och Gotland ses av kommunen som högt prioriterade utvecklingsmål.

En mer detaljerad redovisning av den framtida mark- och vattenanvändningen för Byxelkroks samhälle kommer att redovisas i den fortsatta översiktsplaneringen genom en fördjupad översiktsplan.

Högby socken

Kort historik

Högby socken gränsar i norr till Böda och i söder till Källa. Högby är av tradition en stor folkrik socken med ett skiftande näringsliv. Förutom jordbruk har också stenhantling varit viktig. Idag är turismen den kanske viktigaste verksamheten med bad- och campinganläggningar och en omfattande fritidsbebyggelse. Tätorten Löttorp är navet i norra Ölands service. Löttorp var tidigare administrativt centrum i f. d. Åkerbo kommun.

Högby socken har som övriga socknar på norra Öland få radbyar och istället ligger bybebyggelsen spridd. Under medeltiden fanns här hundra gårdar. Socknens byar är: Alvedsjö, Bläsinga, Bocketorp, Dödevi, Flakeböle, Gaxa, Gudesjö, Horn, Högby, Löttorp, Munkegård, Munketorp, Ranstad, Sandby, Skriketorp, Vedborm och Vedby.

Horns kungsgård är idag naturreservat där man försöker behålla det äldre odlingslandskapet. Rastplatser och strövstigar har gjort området lättillgängligt för besökare. Horn var under medeltiden en by där Roma kloster på Gotland tidvis ägde flera gårdar. Kungsgården bildas 1551 då Gustav Vasa avhyste byns sex bönder och lade ihop gårdarna till en kungsgård. Huvudbyggnaden består av en stor salsbyggnad under brutet tak. Genom en brand 1941 förstördes de flesta av ekonomibyggnaderna men många byggdes upp på samma plats.

I Alvedsjöbodarna bedrevs länge marknader och ångbåtar i kustfart hade här sin tilläggsplats. Utmed vägen finns också välbevarade sjöbodar, de flesta uppbyggda efter en brand 1992. Här finns också en mindre hamnanläggning.

Idag är det svårt att uppfatta något medeltida i den gulavfärgade kyrkans exteriör men stora delar av västtornet är bevarat och uppfört ca 1200. Under 1700- och 1800-talen genomfördes en mängd renoveringar och ombyggnader. 1825 byggdes det medeltida tornets övre del om. Norr om kyrkan går vägen som leder ned till Högby hamn. Längs med vägen finns Ölands enda bevarade kyrkstallar. Stallarna som började byggas på 1850-talet användes av de församlingsbor som kom från socknens

ytterområden. Vid sidan om stallarna ligger den gamla fattigstugan. Till miljön hör också det gamla ålderdomshemmet i rött tegel från 1911. Prästgården är en större gulmålad salsbyggnad under brutet tak. Till denna hör två ålderdomligare vitputsade flygelbyggnader. Mitt emot prästgården, på södra sidan av vägen står en ca 30 m lång trösklada. En stentavla över porten berättar att byggnaden är uppförd 1850. I nära anslutning men något söderut och på motsatta sidan av nuvarande landsvägen står den s.k. Kopparslagarkvarnen som troligen är uppförd på 1840-talet. Väderkvarnen av holländsk typ är uppförd i kalksten och är 14 m hög med imponerande murtjocklek som i den nedre våningen uppgår till 1,7 m. Någon malning har inte förekommit sedan 1920-talet.

Utmed hela västra kustvägen finns stenbrott i strandlinjen med stora mängder skrotsten. Stenindustrin har medeltida anor och dess centrum var vid Horn. Vid Horns udde anlades omkring 1560 "Dälie stenhuggarby" vårt lands första stenskola och stenhuggarverkstad med statligt beskydd. Många av lärarna som städs lades på stenhuggarverkstaden kom från Tyskland, Belgien och Frankrike. Denna verksamhet pågick till slutet av 1600-talet. Anledningar till att stenhuggeriet förlades hit, var tillgången på sten av god kvalitet och det markant ökade behovet av konstfärdigt huggen sten till Borgholms och Kalmar slott. Strax norr om de gamla stenbrotten på Horns udde fanns en utskeppningshamn för stenen. En berömd gravhäll på kyrkogården är utförd av en av ortens 1600-talsmästare.

Till den stora hantverks- och industriutställningen i Stockholm 1897 uppfördes en 23 meter hög fyr i stålkonstruktion, s.k. "Heidenstamfackverk", med öppet fyrhus nedtill. Efter utställningen plockades fyren ned och forslades till Öland där den sattes upp i Högby 1898. Intill ligger fyrvaktarbostaden som stod klar samma år som fyrtornet. Bostaden består av en tvåvånings tegelbyggnad under skiffertäckt, valmat tak. Det nedre planet är täckt med huggen granit från Blå Jungfrun, i övrigt är

huset täckt av huggen kalksten. Fyren är byggnadsminne sedan 1978 och fyrvaktarbostaden sedan 1980.

Vedby fornborg är Ölands nordligaste och tillhör en av de större. Den ligger på näset mellan två mossar, Vedby- och Vedborme träsk, som är två utdikade sjöar. Till borgen är legenden om Zechiel knuten. Längs den västra kustvägen finns talrika fornlämningar i form av husgrundsområden och gravar. Många av fornlämningsmiljöerna förekommer ofta i anslutning till de platser som i historisk tid utgjort de viktigaste hamn- och fiskelägena. Vid Hornsjöns västra kant ligger Klosterholmen. Här har det legat ett s.k. fast hus, d.v.s. en medeltida storgård med försvarsfunktion, en privat borg. Vid Horns udde finns en vårdkaseplats, knuten till ett stenrör som fortfarande är bevarat. Stenröret har även fungerat som sjömärke och är markerat på ett sjökort från 1792.

Natur- och kulturmiljöer

Sjömarkerna längs den östra kuststräckan har ett högt naturvärde. Sjömarkerna vid Högby hamn är öppna och välbetade med en artrik flora och mycket rikt fågelliv. Här finns en liten strandlagun och breda havsstrandängar. Sjömarkerna vid Dödevi-Munketorp domineras av sandiga marker där området är öppet och välhävdat. Stora delar av området utgörs av sandgräshed med inslag av sandstärpsväxter, många rödlistade. I den nordligaste delen av socknen, öster om Hornsjön finns Vedborme-träsk. Denna våtmark är den största på norra Öland. Här finns en rik flora med många arter av orkidéer. Vedbormeträsk och Vedbyträsk finns med i diskussionerna runt vattenförsörjningen på norra Öland. På den västra kuststräckan finns Horns kungsgård som är av riksintresse för både naturvård, kulturvård och friluftsliv. Kungsgården är också till stora delar skyddad som naturreservat. Området är variationsrikt och flertalet av de öländska naturtyperna finns representerade här. Följande

områden inom Högby socken är Natura 2000-område: Horns Kungsgård, Högby hamn och Högby kyrkoreservat.

Kustvägen som går från Äleklinta genom Högby och norrut mot Byerum är en unik och ålderdomlig vägmiljö med förhistoriska husgrunder och gravar samt hamnar, sjöbodplaner och lämningar efter stenbrytning. Horns Kungsgård som åter är i statlig ägo efter en period 1937–71 i privata händer, är en storgård med medeltida anor. Det var Gustav Vasa som inrättade storgården till kungsladugård. Högby fyr på den östra kustremsan är en byggnadsminnesförklarad fyrmiljö med fyrtorn, fyrvaktarbostad och hamnbassäng. Fyrtornet i fackverkskonstruktion är ett exempel på modern, innovativ svensk ingenjörskonst vid sekelskiftet 1900, medan fyrvaktarbostaden uppvisar en för Öland ovanlig stenarkitektur från samma tid. Högby sockencentrum har ett högt kulturellt värde och finns beskrivet i den korta historiken.

Befolkning

I Högby socken fanns 1 135 invånare år 2000. Under sommaren ökar antalet boende i socknen främst beroende på det stora antalet turister som har fritidshus eller campar här.

Näringsliv

Löttorp är den norra kommundelens servicecentrum med platsbank (arbetsförmedlingens serviceautomat), bank, post, systembolag m.m. Förutom den offentliga servicen finns här flera näringsidkare; livsmedelsaffär, detaljhandel, restaurang, bageri, bilverkstäder, livsmedel- och betongindustrier m.fl. Samhall har här en stor anläggning. I Företagshuset finns cirka 10 företag inhyrda. Här kan man hyra en kontorsarbetsplats med tillhörande dator och vid behov även köpa administrativa tjänster. Företagshuset har också turistinformation och konstgalleri.

Den omfattande byggnationen av främst fritidshus har medfört att det finns ett bra utbud av hantverkare och en välsorterad byggvaruhandel.

Stenbrytning har en lång tradition i Högby. Idag förekommer bara verksamhet vid det stora stenbrottet vid Horn. Även krossning av skrotsten förekommer.

I Högby finns ett 60-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 65 km² utgör 2 000 ha åker, 1 000 ha betesmark och 240 ha skogsmark. Cirka 40 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 2 900 nötkreatur och 500 får.

Det finns flera konstnärer verksamma inom socknen.

Högby kan erbjuda turisterna bland annat camping med tillhörande aktiviteter, rums- och stuguthyrning, pensionat samt restauranger.

Socknen kan även erbjuda den besökande turisten på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden i nord-sydlig riktning på Öland, har sin sträckning på mindre vägar parallellt med väg 136 fram till Munketorp då den följer väg 991 förbi Vedborm upp till Skäftekärr i Böda socken. Kustvägen mellan Äleklinta och norrut mot Byerum tillhör de stora sevärdheterna i Högby. Badmöjligheter finns främst på den östra kuststräckan. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Löttorp är norra Ölands handels- och servicecentrum. Här finns förutom bank, livsmedelsaffär, restaurang och café bl.a. också en småskalig livsmedelsindustri med försäljningsställe. I den fördjupade översiktsplanen ska bl.a. möjligheten att anlägga ett torg utredas.

FOTO: LENNART BOHLIN

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralort är Borgholm. Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt. Socknens Idrottsförening, Högby IF, har en omfattande verksamhet, inte minst för ungdomar, på en välutrustad idrottsplats. I Löttorp finns även ungdomsgården 11:an, en mötesplats för de unga i den norra kommundelen.

Service

I Åkerboskolan i Löttorp finns barnomsorg, förskoleklass samt årskurs 1–9. Närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar. I anslutning till skolan finns bibliotek, sporthall, badhus och utomhuspool. I Löttorp finns även en idrottsanläggning där det i angränsande område finns utvecklingsmöjligheter för andra idrottsverksamheter.

Högby hör till det norra hemtjänstområdet. Distriktssköterska och vårdcentral finns i Löttorp.

Åkerbohemmets service- och sjukhem har nyligen renoverats och byggts till.

Till den allmänna servicen hör också räddningstjänsten som har verksamhet i Löttorp med brandkår och ambulans. Det allmänna vattensystemet är dimensionerat så att det klarar en större utbyggnad. Avlopp är däremot svårt att lösa i flera delar av socknen. De avloppslösningar som finns idag är enskilda. En komplikation med de befintliga avloppslösningarna är att Hornsjön fungerar som en ytvattentäkt och dessutom ingår stora delar av Löttorp och dess omgivningar i skyddsområdet. En utbyggnad av avloppsledningsnätet skulle möjliggöra en utveckling av områdena runt Byerumsvägen och i Vedborm. Detta medför att reningsverket i Böda måste byggas

ut eftersom det är nära sitt kapacitetstak. Allt spillvatten från Löttorp leds till reningsverket i Böda. Läs mer om Hornsjöns vattenskyddsområde under "Allmänna intressen".

Återvinningsstation finns i Löttorp.

I Högby finns en bygdegård som ägs och sköts av en lokal förening.

Energi

I Högby finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. Vid en eventuell ansökan om vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindenergi". I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetableringar. Detta gäller även för nya vindkraftverk till lands.

Borgholms energi har planer på en fjärrvärmeanläggning inom Löttorps tätort. Tidsplanen för projektet är inte fastställd.

Kommunikationer

Väg 136 sträcker sig genom hela Högby socken. Väg 989 går genom Löttorp och Alvedsjö mot kustvägen.

I Löttorp går väg 990 norrut mot Byerum och Böda. Länstrafikens bussar trafikerar väg 136 och Löttorps centrum dagligen. Pendlingsavståndet till Borgholm är cirka 4,5 mil.

Hamnen i Alvedsjöbodarna var en gång ångbåtshamn med regelbundna förbindelser till Oskarshamn. Idag används hamnen av fritidsbåtar och några fiskebåtar.

Det finns behov av en gång- och cykelväg utmed väg 136 från Gaxa och norrut mot idrottsplatsen samt vid infarten till Löttorp och genom Löttorps samhälle. Vägverket gjorde en förstudie år 1999 och ombyggnadsplanerna finns med i deras projektplan. Det är dock ovisst när arbetena kommer till stånd. Kommunens ansvar är att påverka beslutande instanser som Regionförbundet i Kalmar Län för att projektet ska komma igång.

Bebyggelseutveckling

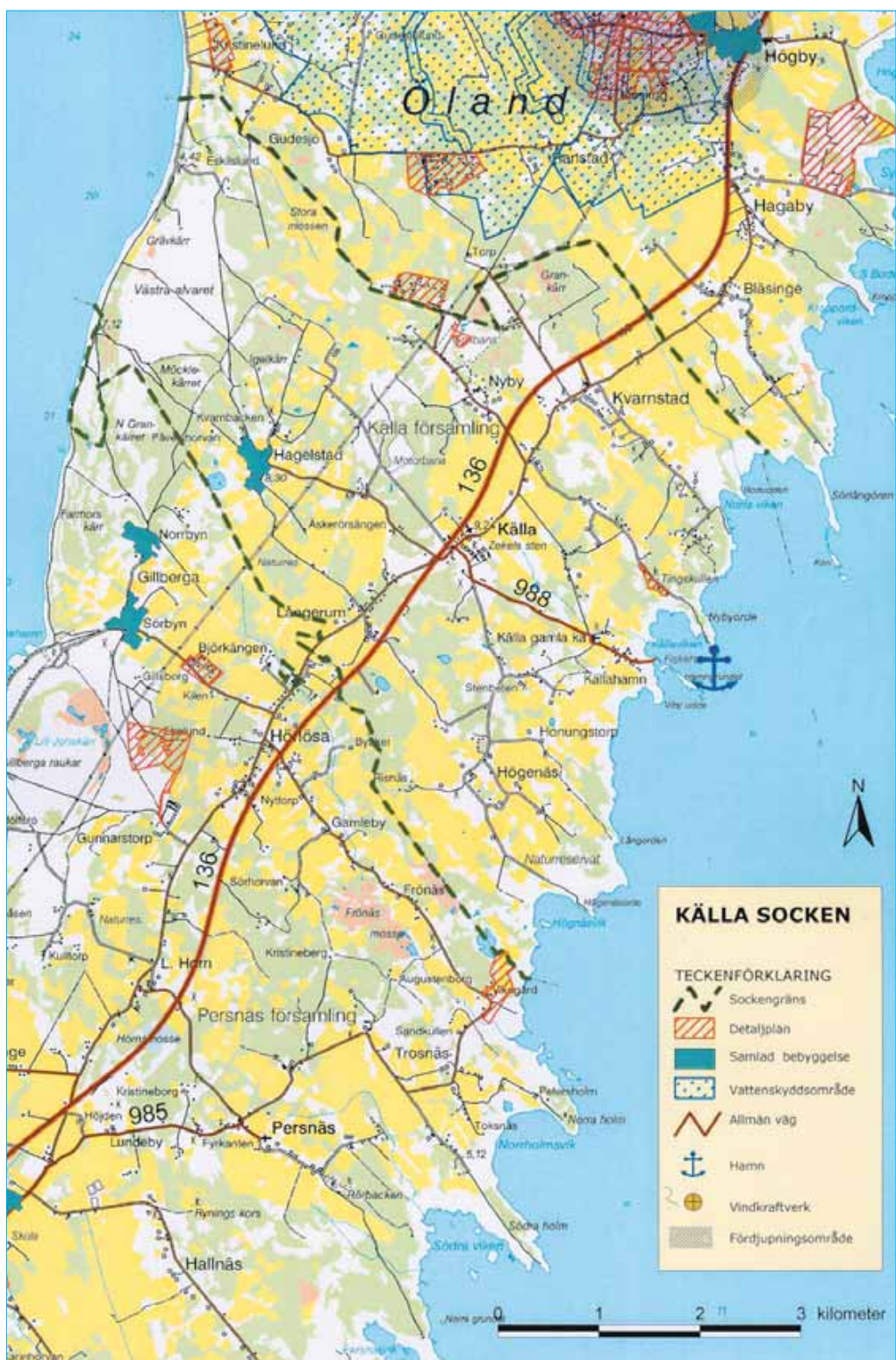
Den omfattande fritidsbebyggelsen är spridd över socknen med förtätningar närmast de båda kusterna. Turistattraktioner som lekland, bad- och campingplatser finns längs väg 136 och den östra sidan av socknen. Löttorp är till stora delar detaljplanerat. Utöver detta finns det detaljplanlagda områden i Södra Munke-
torp, Högby-Sandby och i Hagaby. Några mindre detaljplaner finns dessutom i den sydvästra delen av socknen. Delar av Binnerbäck, Vedborm, Dödevi och området runt kyrkan utgör "samlad bebyggelse".

Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får provas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar. Läs mer om bebyggelseutveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Högby socken

- Bebyggelseutvecklingen bör i första hand ske inom de områden som idag är detaljplanerade innan nya markområden tas i anspråk. Inom de detaljplanerade områdena i Löttorp finns ett tiotal obebyggda tomter varav några kommunägda. I övriga detaljplanerade områden i Högby socken finns ett mindre antal obebyggda tomter.
- I Löttorp finns industriområde i de norra delarna av samhället. Det är möjligt att utveckla detta område vidare med lättare, ej miljöstörande industrier. Området ligger inom Hornsjöns vattenskyddsområde.
- Prova möjligheten att reglera Hornsjöns vattennivå ytterligare.
- Den framtida planeringen får inte omöjliggöra ett eventuellt återskapande av Vedby- och Vedbormesträsk så att det kan bli möjligt dämna och reglera deras vattennivåer.
- Kommunen ska arbeta för att påverka regionala organ för att få till stånd en ny gång- och cykelväg enligt Vägverkets projektplan.
- I den fortsatta översiktliga planeringen är det Löttorp jämte Borgholm som i första hand kräver fördjupade översiktsplaner. En mer detaljerad redovisning av den framtida mark- och vattenanvändningen kommer.

Källa socken

Kort historik

Källa socken är belägen mellan Högby och Persnäs socknar. Socknen är liten och homogen där lantbruket dominerar. Källa gamla kyrka är det främsta exemplet på ålderdomliga inslag av hög klass som finns i socknen. Socknens byar är Hagelstad, Honungstorp, Högenäs, Kvarnstad, Långertum, Möcklehorva, Nyby och Vi.

I Kvarnstad finns en gård som är byggnadsminne sedan 1991. Vid enskifte i Kvarnstad 1813 blev hemmanet nr 2 skyldig att flytta sin gård från bytomten. Den nya gården som kom att ligga öster om byn, byggdes som en götisk gård, d.v.s. med mangård och fägård avskilda från varandra. Manbyggnaden är uppförd 1888. Särskilt karakteristisk är ladugården från 1890, uppförd i kalksten, vinklad och med dödade hörn. Ladugårdsplanen nås via ett portskjul i ladugårdslängan. Såväl lada som stall är uppförda i skiftesverk efter typisk öländsk tradition. Brygghuset tillika gårdsmuseet är förmodligen gårdens äldsta byggnad.

Honungstorp och Högenäs ligger söder om Källa gamla kyrka. Gårdarna i dessa byar är inte reglerade under medeltiden till radbyar utan bebyggelsen ligger löst grupperad, ofta i anslutning till höjdparter, i det relativt kuperade landskapet. Gårdslägena framstår som mycket ålderdomliga och det är tänkbart att vissa lägen kan vara från järnåldern. Bebyggelsen är blandad, mangårdsbyggnaderna är ofta tillbyggda och renoverade under 1900-talet medan ekonomibyggnaderna i flera fall har en mer ålderdomlig karaktär. Flera stubbkvarnar finns bevarade. Odlingslandskapet är omväxlande med äldre bevarat vägnät. Landskapet är öppet med flacka åkrar på bågige sidor av vägen. Här finns ett mycket välbevarat skifteslandskap med vällagda murar som delar åkrarna i smala skiften. Stenmurarna når ned till och genom sjömarkerna i öster. På Högenäs orde, en 10 m hög strandvall, som reser sig brant invid nuvarande stranden, finns en av Ölands få bevarade fyrbåkar. Utsikten från höjden över Östersjön och det omgivande landskapet är storslagen.

Följande områden inom Källa socken är Natura 2000-område: Högenäs orde, Jordhamn–Gillberga och Hagelstad.

Källa socken anses ha fått sitt namn efter en hednisk offerkälla som senare kom att tillägnas S:t Olof. I kyrkogårdens nordvästra hörn påträffades 1960 resterna av en brunn vilken kan ha varit den källa som var avgörande för kyrkans lokalisering. Att Källa gamla kyrka har haft en föregångare i trä vet man eftersom rester efter en nedbrunnen träkyrka påträffats under stengolvet. Träkyrkan byggdes troligen någon gång under 1000-talet. Omkring 1170 påbörjades anläggandet av stenbyggnaden som sedan byggdes på etappvis fram till mitten av 1200-talet. Att byggnaden tillfördes en profan våning med sådan storlek kan troligen förklaras av närheten till Källa hamn. Trafiken av människor och varor kan ha påkallat behov av både härbärge och varumagasin som kyrkan nu kunde erbjuda. S:t Olofs källa kan även ha dragit skaror av pilgrimer hit. Efter år av nödtorftiga reparationer beslöts att en ny kyrka skulle uppföras vid byn Vi. 1888 hölls den sista gudstjänsten i den gamla kyrkan. Under senare år har kyrkan åter tagits i bruk, främst under sommaren. I sakristian finns en utställning som med modeller visar hur kyrkan sett ut under olika perioder. Det är inte bara byggnaden som är unik för Öland utan även kyrkogården med ett stort antal gravhällar som ligger koncentrerade i kyrkogårdens sydöstra hörn. Merparten av dessa stenar är huggna under 1600- och 1700-talen, men endast ett fåtal finns kvar från medeltiden.

Några hundra meter öster om kyrkan ligger Källa hamn och fiskeläge. Man når hamnen via en smal stenmurskantad väg. På ömse sidor om denna finns en småskalig trähusbebyggelse som i första hand är uppförd kring sekelskiftet, då bebodd av framför allt fiskare och hantverkare.

Nere vid hamnen finns två koncentrationer av fiskebodar, en äldre och en nyare. De förra är uppförda i trä och kalksten och tillhör Vi. Källa hamn var räknad som en av de viktigare på Öland och är framför allt känd som utskeppningshamn för kalksten. Hamnen miste inte sin betydelse utan framstod som öns främsta under 1800-talets sista hälft, fram till omkring 1900, då Sandviks moderna hamn byggdes på den västra sidan av ön.

Alldeles väster om landsvägen och söder om Källa bygdestuga ligger Vi alvar. Namnet återgår till byn Vi (1360 i Wj) och brukar namnmässigt tolkas som "helig plats", "offerplats" och är förhistoriskt. Gravfältet är 495 x 400 m stort och innehåller ett stort antal gravar. Vi alvar var också platsen för Åkerbo härads avrättningsplats. Den sista avrättningen skedde 1768 då Karin Nilsdotter, hemmahörande i Gudesjö, halshöggs och brändes för barnamord. Till gravfältet på Vi alvar finns en legend knuten. Legendens berättar om jättinnan Zechiel som byggt borgen i Högby, där hon även bodde. Zechiel hade en syster på Småland och de beslöt att tillsammans bygga en bro över Kalmarsund. Men projektet misslyckades då en illasinnad person sköt en pil i jättinnan, som då blev både trött och ledsen. Hon satte sig att vila på en stor sten och där hon hade suttit blev det märken i stenen, som sedan kallades för Zechiels sten. Efter en stund fortsatte jättinnan med förklädet fullt av stenar. Plötsligt började Thor åka över himlen och jättinnan blev förskräckt – kastade alla stenarna omkring sig och föll död ned.

Natur- och kulturmiljöer

Sjömarkerna längs den östra kuststräckan har ett högt naturvärde. Vid Honungstorp och Högenäs orde finns intressanta geologiska former, s.k. ryggar. Ryggarna löper i nordvästlig-sydöstlig riktning vilket gett kusten dess flikiga karaktär med uddar och vikar. Sjömarkerna karaktäriseras också av mosaikartade naturbetesmarker som är mycket artrika. Västra alvaret breder ut sig runt Hagelstad och utmed den västra kuststräckan. Alvarsområdet är ett av de större alvaren på norra Öland med ett mycket välutbildat strandvallskomplex som sätter sin prägel på hela området. Till bevarandevärda kulturmiljöer i socknens östra del räknas Kvarnstad, Källa gamla kyrka och hamn samt Honungstorp och Högenäs. Källa gamla kyrka har en för öländska förhållanden ovanligt komplett medeltida kyrkomiljö. Källa hamn som var Ölands viktigaste hamn för handelssjöfarten från 1600-talet till sekelskiftet 1900 ingår i denna miljö. Hamnens standard har försämrats under senare år vilket inte är bra. Honungstorp och Högenäs är representativa exempel på den nordöländska löst grupperade bondbyn kanske med kontinuitet från järnåldern. Kustvägen från Åleklinta genom Källa och norrut mot Byrum är en unik och ålderdomlig vägmiljö med förhistoriska husgrunder och gravar samt hamnar, sjöbodplaner och lämningar efter stenbrytning. I socknens mellersta del ligger Vi alvar som är ett av norra Ölands största gravfält från järnåldern med bland annat ett stort antal domarringar.

Befolkning

I Källa socken fanns 243 invånare år 2000. Fritidsbebyggelsen är spridd över hela socknen.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen med ett 30-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 27 km² utgör 900 ha åker, 870 ha betesmark och 50 ha skogsmark. Cirka 25 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 1 700 nötkreatur och 660 svin.

En livsmedelsaffär finns söder om Källa nya kyrka. I övrigt finns i socknen många mindre verksamheter som fiskrökeri, sommarrestaurang, kroppkaksbod, motorverkstad och souvenirtillverkning.

Flera konstnärer är verksamma inom socknen. För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från söder till norr på Öland, har sin sträckning längs med mindre vägar som löper parallellt med väg 136, genom hela socknen. Att cykla på kustvägen mellan Äleklinta och norrut mot Byerum tillhör de stora sevärdheterna i Källa. Källa kan även locka med en golfbana och en crosskartbana. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Kroppkaksboden i Källa som är öppen året runt är ett bra exempel på den företagsamhet som utmärker norra Öland.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralort är Borgholm.

Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Åkerboskolan i Löttorp finns barnomsorg, förskoleklass samt årskurs 1–9. Närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar.

Källa hör till norra hemtjänstområdet. Distriktsköterska och vårdcentral finns i Löttorp.

Det allmänna renvattennätet som finns i en del av socknen är dimensionerat så att ytterligare anslutningar kan ske. Renvattnet kommer från vattentäkten i Löttorp. De flesta avloppen är lösta med enskilda anläggningar. Återvinningsstation finns i Källa.

I Källa finns en bygdegård, Källagården, som ägs och sköts av en lokal förening.

Energi

Det öppna landskapet med de goda vindförhållandena kan vara intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. Vid en eventuell ansökan om vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindenergi". I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetableringar. Detta gäller även nya vindkraftverk till lands.

Kommunikationer

Väg 136 sträcker sig genom hela Källa socken och väg 988 går från Vi till Källa hamn.

Länstrafiken trafikerar landsvägen dagligen. Pendlingsavståndet till Borgholm är cirka 3,5 mil och till Löttorp är det cirka 1/2 mil.

Källa hamn är idag privatägd.

Bebyggelseutveckling

Nordost om Källa kyrka finns ett mindre område detaljplanerat. Hagelstad utgör "samlad bebyggelse".

Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Källa socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra den nuvarande mark- och vattenanvändningen.
- Hela Källa socken har bedömts bevarandevärd ur flera olika aspekter. Detta betyder inte att all framtida utveckling förhindras utan att hänsyn ska tas så att socknens attraktionskraft inte går förlorad.

” Den sista
avrättningen
skedde 1768 då
Karin Nilsson,
hemmahörande
i Gudesjö,
halshöggs och
brändes för
barnamord.

Persnäs socken

Kort historik

Persnäs socken gränsar i norr till Källa och i söder till Föra. Socknen har sedan mer än ett århundrade tillbaka en stenhantvering i industriell skala och långt innan dess ett omfattande stenhantverk. Även jordbruk och fiske förekommer liksom viss turistverksamhet. I Persnäs socken finns sexton byar. Dessa är: Frönäs, Gel, Gillberga, Gunnarstorp, Hallnäs, Hjälmsstad, Horn, Hörlösa, Knisa, Legenäs, Lofta, Lundebý, Persnäs, Stenninge, Södvik och Trosnäs.

Persnäs sju gårdar ligger längs bygatan på den markerade åsrygg som börjar vid kyrkan i väster och avslutas med gravfältet Rörbacken i öster. Flera av gårdarna och enskilda byggnader har ålderdomlig prägel bl.a. gården längst i öster som har helt sammanbyggda ekonomilängor i kalksten. Nämnas kan också två ålderdomliga flygelbyggnader i putsad kalksten i två våningar. Bland mangårdsbyggnaderna finns en större rödmålad på hög stenfot.

Gillberga är idag uppdelad i två bydelar, Norrbyn och Sörbyn. Den senare utgörs av en radby, men i modern tid har det också tillkommit hus vid sidan av den äldre bebyggelsen. Längs bygatan, på båda sidor, ligger ekonomilängorna som i alla delar är uppförda i kalksten och ger ett ålderdomligt intryck åt byn. Bland stenladorna finns de med vass-täckta tak och dösade hörn, i flera fall också vinkelbyggda. Här finns äldre manbyggningar, uppförda vid 1800-talets början liksom en av Ölands fyra loftbodar. Söder och norr om byn finns malmstugor och ute på alvaret står ett par stubbkvarnar.

På sydspetsen av Hallnäs udde finns fem sjöbodar varav tre har resta stenflisor till väggar och två av dessa har torvtak. I anslutning till de befintliga bodarna finns fler äldre sjöbodtomter, idag omgivna av stenbundna jordvallar. Strax norr om, i de betade sjömarkerna, står ett sjömärke av kalksten, 7 meter högt med smälare rundad överdel.

Det till storleken imponerande byggnadsverket uppfördes 1868 och kallas av lokalbefolkningen för "Hallnäs-kärringen".

Av den medeltida klövsadelkyrkan återstår bl.a. det mäktiga västtornet. Vid mitten av 1200-talet byggdes långhuset på med korsarmar, uppförda av Håkan Tanna, "Gärds-lösamästaren". 1857 revs stora delar av denna del och en ny korsformig kyrka uppfördes men västtornet sparades. Utanför kyrkoportalen på den södra sidan finns den s.k. "Digerflisan", en stor sten som enligt sägnen kunde rymma hela Persnäs befolkning efter digerdöden på 1350-talet.

Vid Jordhamn finns öns enda bevarade vind-drivna skurverk. Invid den restaurerade skurkvarnen finns lämningar av gamla stenbrott och äldre kreatursdrivna skurvandringar. Här finns även stenbrott som fortfarande är i bruk genom Ölandssten AB. Idag sker stenbrytningen i huvudsak på den västra sidan om kustvägen. Hamnen miste sin betydelse helt när Sandviks stora hamnanläggning anlades på 1870-talet.

Gravfältet som är beläget på Rörbacken i Persnäs mäter 325 x 100 m. Åsen ligger betydligt högre än den omgivande flacka omgivningen. Gravfältet rymmer närmare hundra gravar. I omgivningarna finns husgrunder som visar på bebyggelse kring Persnäs under järnålder. Öster om Knisa mosse ligger ett ca 1 x 0,5 km stort fornlämningsområde som består av stensträngar och tolv husgrunder. Till järnåldersmiljön hör också flera gravfält, framför allt belägna på grusåsen i öster. Det största gravfältet är närmare 400 m långt med cirka 150 gravar. Man kan förmoda att järnåldersbyn liksom den historiska bebyggelsen i området har haft en hushållning där fiske- och sjöjakt varit betydande tillsammans med boskapsskötsel.

Natur- och kulturmiljöer

Sjömarkerna längs den östra kuststräckan har ett högt naturvärde. Det nordligaste området, sjömarkerna vid Trosnäs, är välhävda sjömarker med breda zoner av havsstrandängar som övergår i torra gräsmarker. Här finns också ett rikt fågelliv. Mot gränsen till Föra socken ligger Södviken och även här är sjömarkerna breda och välhävda havsstrandängar. Området skiljer sig från övriga kuststräckor genom en mycket stor variation vad gäller vegetationen samt ett rikt fågellivet.

I Persnäs nordöstra del ligger Frönäs mosse och Frönäs mar vilka båda är större våtmarker. Alvarmark breder ut sig längs med hela den västra kuststräckan och den norra samt den sydliga delen anses ha högsta naturvärden. I norr ligger "Västra alvaret" som ligger i Persnäs del sträcker sig in i Källa socken. Jordhamnsalvaret är ett öppet alvarområde med flera sällsynta växter och svampar. I södra delen av den västra kuststräckan ligger Knisa mosse som är en Ölands få odikade våtmarker.

Till områdena med höga naturvärden hör även Lilla Horns lövängar och slåtterängarna i Lundebys och Persnäs. Följande områden inom Persnäs socken är Natura 2000-områden: Lilla Horns löväng, Sandvik, Knisa mosse och Södviken.

Kulturhistoriska miljöer av särskilt värde i socknens östra del är Hallnäs udde, ett hamnläge med lång kontinuitet, Rynings kors, ett medeltida minneskors i kalksten samt Persnäs sockencentrum som är en representativ kyrkby från medeltiden. På den västra sidan ligger Knisa fornlämningsmiljö, kustvägen som går från Äleklinta genom Persnäs till Byerum samt Gillberga som är en välbevarad nordöländsk by.

Sandvik växte fram på 1900-talet som ett centrum för kalkstensförädlingen. Idag är Sandvik främst en attraktiv sommarort dit permanentboende är mer än välkomna att bebygga någon av de många nya tomterna.

FOTO: LEO, ERIKSSON

Befolkning

I Persnäs socken fanns 606 invånare år 2000. Fritidsbebyggelsen är spridd över hela socknen.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen med ett 40-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 52 km² utgör 1 450 ha åker, 1 280 ha betesmark och 63 ha skogsmark.

Cirka 35 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 1 800 nötkreatur, 1 500 svin och 400 får.

Mindre verksamheter av skiftande slag finns i flera av byarna. Flera stenbrott har varit verk samma inom socknen och idag finns en stenindustri kvar norr om Sandviks by. Stenindustrins huvudsakliga täktverksamhet sker i Gillbergabrottet.

Livsmedelsaffär finns i Sandvik och Södvik. I Södvik finns gästgiveri, bageri med pizzeria, bussbolag och möbelaffär. Sommartid är två restauranger öppna i Sandvik liksom en skeppshandel.

Flera konstnärer är verksamma inom socknen.

Persnäs kan förutom de fyra matställena erbjuda turisterna camping, bo på lantgård, stug- och rumsuthyrning samt ekologiskt semesterboende som är under uppbyggnad.

Vid hamnen finns fiskaffär och fiskerestaurang samt ett hamnkafé.

För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från söder till norr på Öland, har sin sträckning längs med mindre vägar som löper parallellt med väg 136, norrut genom Södvik, Lilla Horn och Hörlösa upp till Källa. Att cykla kustvägen mellan Äleklinta och norrut mot Byerum tillhör de stora sevärdheterna i Persnäs. Det finns även en slinga från Lundeby runt Trosnäs och Frönäs som kommer ut vid Hörlösa. Badmöjligheter finns både på östra och västra kusten. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralort är Borgholm.

Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt. Socknens idrottsförening har en omfattande verksamhet inte minst för ungdomar.

Service

I Södviksskolan finns förskoleklass och årskurs 1-6. I Södviksskolan finns en gymnastiksal. Högstadium finns i Löttorp och närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar.

Persnäs tillhör det norra hemtjänstområdet. Distriktsköterska och vårdcentral finns i Löttorp.

Det allmänna renvattennätet som finns i en del av socknen är dimensionerat så att ytterligare anslutningar kan ske. Problem finns med renvattennätet i Sandvik vilket bör ses över. Det s.k. renvattnet kommer från vattentäkten i Löttorp. Reningsverk finns i Sandvik. Verksamhetsområdet för det allmänna spillvattennätet omfattar i huvudsak tätorterna Sandvik och Södvik. Avloppen för övriga områden är lösta med enskilda anläggningar.

För att klara den höga belastningen i Djupvik/Lundebytorpsområdet under sommartid och av driftssäkerhetsskäl krävs en utbyggnad av ledningsnätet och det kan också finnas behov av en tryckstegringsstation.

Återvinningsstation finns i Södvik.

I Lilla Horn finns en bygdegård, Persnäsgården, som ägs och sköts av en lokal förening.

Energi

I Persnäs finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. Vid Hallnäs i sydöstra delen av Persnäs har bygglov lämnats för fem vindkraftsverk med en märkeffekt om max 2 000 kW vardera och en största navhöjd på 80 m. En miljöprövning pågår för närvarande på Länsstyrelsen.

Vid en eventuell ansökan om ytterligare vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindenergi". I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetableringar.

Kommunikationer

Väg 136 sträcker sig genom hela Persnäs socken. Väg 985 går från Södvik till Persnäs kyrka samt väg 984 och 986 från väg 136 till Sandvik. Länstrafiken trafikerar landsvägen dagligen. Pendlingsavståndet till Borgholm är 3 mil och till Löttorp är det 1,5 mil.

Sandvik har en av båtursterna uppskattad gästhamn och ett mindre flygfält för privatflyg.

Bebyggelseutveckling

Inom Persnäs socken finns flera detaljplanerade områden; två områden väster om Hörlösa, ett område i Södvik, ett område i Frönäs för campingändamål samt hela Sandvik. Delar av Jordhamn, Södvik och Gillberga utgör "samlad bebyggelse". Södvik och Sandviks byar lämpar sig för en utveckling av bebyggelsen medan det i övriga byar kan ske vissa förtätningar.

Flera detaljpaneläggningar pågår i Sandvik. På bruksområdet norr om Sandviks hamn kommer ett tjugotal stora, tomter inom kort att vara byggbara. I den södra delen av Sandvik kommer ett 10-tal attraktiva tomter till stånd på en del av den kommunalt ägda marken. Inom båda områdena är byggnadsrätterna generösa så att permanentbebyggelse möjliggörs.

Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Persnäs socken

- Inom de två detaljplanerade områdena väster om Hörlösa finns obebyggda tomter. I det södra detaljplanerade området finns inga bebyggda tomter. Även i de övriga planlagda områdena finns obebyggda tomter.
- I Sandvik håller nya detaljplaner på att färdigställas. Här föreslås stora tomter med generösa byggrätter för att möjliggöra permanentbebyggelse.
- Persnäs sockencentrum är en representativ kyrkby. Det är viktigt att bevara denna miljö och därför bör återhållsamhet råda vid eventuell komplementbebyggelse.

” Vid
Jordhamn
finns öns enda
bevarade
vinddrivna
skurverk.

Föra socken

Kort historik

Föra socken sträcker sig från kust till kust. I norr gränsar Persnäs socken och i söder Alböke. Av socknens sjutton byar är Föra, Östra Vässby, Södra Greda och Djurstad radbyar. De övriga byarna, Torp, Folberga, Uggletorp, Ingelstad, Hjälmsstad, Lofta, Östra Greda, Husvalla, Västra Vässby och Marsjö har en oregelbunden bystruktur. Gel, Grönslanda och Emmetorp har från början varit ensamgårdar.

Föra ligger i ett öppet landskap som närmast kan karakteriseras som fullåkersbygd. Byn är ett exempel på en dubbel radby där gårdarna ligger på ömse sidor om bygatan. De nuvarande bytomterna har troligen legat här sedan 1300-talet. Byns bebyggelse är väl bevarad och här finns bland annat sammanbyggda ladugårdslängor med dösade hörn, uppförda i både skiftesverk och kalksten. Grönslanda och Emmetorp ligger intill varandra på en höjdsträckning. Båda gårdarna har från början varit ensamgårdar vilket är ovanligt för Öland där byar är det vanligaste. Grönslanda består av två gårdar sedan åtminstone 1700-talet. De båda gårdarna har mycket välbevarade byggnader. Ladugårdslängorna som ligger mot bygatan är uppförda i kalksten och har dösade hörn. Här finns också ålderdomliga sidobyggnader i putsad kalksten. Emmetorp är en mycket välbevarad gård av gotisk typ. Mangårdsbyggnaden är uppförd i "Borgholmsstil" på hög stenfot och ekonomibyggnaderna i kalksten. Strax väster om gården finns en gårdssmedja i kalksten. Kring gårdarna finns stora vårdträd. Djurstad är en radby om fyra gårdar. Byn ger ett ålderdomligt intryck med stenmurskantade och slingrande, smala bygator. Sammantaget utgör Djurstad en väl sammanhållen bymiljö, med ovanligt få moderna inslag.

Föra kyrka byggdes i början av 1100-talet och kom så småningom att utvecklas till en karaktäristisk öländsk befästningskyrka av klövsadelstyp. Idag står endast det mäktiga västtornet kvar efter att övriga delar av den medeltida kyrkan rivits 1826.

Till kyrkomiljön hör också det 2 m höga stenkors som rests strax söder om kyrkan vid den s.k. "Korshorvan". Enligt den latinska inskriften är korset rest som minne åt prästen Martin som år 1431 blev dräpt på platsen. Enligt traditionen blev prästen dräpt av kungens fogde som krävde in skatt. Strax intill kyrkan finns den f.d. småskolan från 1880-talet liksom en folkskola från 1900-talets början samt en från 1920-talet. Idag används byggnaderna som bostäder och församlingshem.

I Djurstads sjömarker finns ett område med husgrunder, gravar i form av stensättning och resta stenar (kullfallna) och omfattande stensträngar, där man bl.a. kan urskilja fägator, åkrar och ängar. I Föras, Torps och Södra Gredas sjömarker finns ett omfattande husgrundsområde från järnåldern. Strax norr om Lillholm finns ett område med 13 husgrunder och tillhörande stensträngssystem. Enstaka gravar finns inom området som anknuter till en strandvall som ligger 5 meter över havet. Under andra världskriget anlades den s.k. Föralinjen, en försvarsanläggning som skulle skära av norra Öland genom att sätta markerna under vatten.

Natur- och kulturmiljöer

Sjömarkerna längs med den östra kusten har ett högt naturvärde. De nordligaste områdena, Södviken och Vässby fjärd, har mycket breda och välhävdade havsstrandängar. Östra Vässby sjömarker är naturreservat. Detta området skiljer sig mycket från övriga kuststräckor genom en stor variation vad gäller vegetationen. Södra Greda, sjömarkerna i den sydliga delen av socknen, är ett område med varierande vegetation samt har ett rikt fågelliv som sträcker sig söderut mot Kårehamn. Vid Greda vik och Sillgrund finns fågelskyddsområden. Vid den västra kuststräckan finns stora naturbetesängar vid Uggletorp samt Långkärrs-alvaret som sträcker ut sig från Alböke in i Föra socken. Lofta mosse, som även den ligger på den västra kuststräckan, är en agmyr med inslag av sumpskog och fuktäng.

Gelträsket i norra delen av Föra, är en liten sjö som omges av torra och fuktiga betesmarker. Den har inget synligt inlopp och dräneras via en diffus bäck söderut. I Föras sydöstra kant, på gränsen till Alböke, ligger naturreservatet Djurstadsträsk med intressant flora och ett rikt fågelliv. Följande områden inom Föra socken är Natura 2000-område: Södviken, Södra Greda löväng och Husvalla sjömarker.

Kustvägen som går från Äleklinta genom Föra och norrut mot Byerum är en unik och ålderdomlig vägmiljö med förhistoriska husgrunder och gravar samt hamnar, sjöbodplaner och lämningar efter stenbrytning. Knisa fornlämningsmiljö är ett exempel, här finns en väl sammanhållen järnåldersmiljö i kustläge med husgrunder, stensträngar och gravar. Ett annat exempel är Föra - Torp - Södra Greda järnåldersmiljöer i sydöstra delen av socknen. Inom detta område finns talrika lämningar i form av husgrunder och stensträngar efter en omfattande järnåldersbebyggelse i de tre byarnas sjömarker.

Befolkning

I Föra socken fanns 327 invånare år 2000. Föra är den socken i Borgholms kommun som har flest fritidshus.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen med ett 35-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 45 km² utgör 1 500 ha åker, 1 200 ha betesmark och 40 ha skogsmark. Cirka 30 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 2 100 nötkreatur och 320 får.

Mindre verksamheter av skiftande slag finns i flera av byarna. Stenbrytningen har en lång tradition men idag finns bara ett stenhuggeri kvar norr om Djupvik vid kusten. Även krossning av skrotsten förekommer i Lofta.

Livsmedelsaffärer finns i Södvik och Sandvik, Persnäs socken. Under sommarmånaderna finns en livsmedelsbutik och servering i Djupvik. I Lofta finns ett värdshus.

För den besökande turisterna kan socknen bjuda på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från söder till norr på Öland, har sin sträckning längs med

Djupvik har en av kommunens största koncentrationer av fritidshusbebyggelse. Den en gång lilla fiskeplatsen sjöder sommartid av liv och väntar vintertid på fler permanentboende.

FOTO: LEO. ERIKSSON

väg 974 norrut genom Föra och Västra Vässby där den korsar väg 136 och vidare norrut genom Hjälmstad. Kustvägen mellan Äleklinta och norrut mot Byerum tillhör de stora sevärdheterna i Föra. Badmöjligheter finns både på östra och västra kusten. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralorter är Borgholm och Kalmar.

Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Södviks skola i Persnäs socken finns förskoleklass och årskurs 1-6. Högstadium finns i Löttorp och närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar.

Föra tillhör det mellersta hemtjänstområdet. Distriktssköterska och vårdcentral finns i Löttorp.

Det allmänna renvattennätet är dimensionerat för att klara ytterligare anslutningar. För att klara den höga belastningen i Djupvik/Lundebytorpsområdet sommartid och av driftssäkerhetsskäl krävs utbyggnad av ledningsnätet och det kan finnas behov av en tryckstegringsstation. Det s.k. renvattnet kommer från vattentäkten i Köpingsvik. Allmänna anläggningar för spillvatten finns endast i två mindre områden. Vid Lundebytorp finns rening i biologiska dammar, ett andra område vid Västra Vässby med eget ledningsnät och rening i lokal infiltrationsanläggning. Avloppsfrågorna för övriga områden är lösta med enskilda anläggningar.

Närmaste återvinningsstationer finns i Föra och i Löt.

I Föra finns en bygdegård, Föragården, som ägs och drivs av en lokal förening.

Energi

I Föra finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetable-

ringar. Däremot diskuteras en stor vindkraftsetablering på Östersjösidan som kommer att beröra Föra. Vid en eventuell ansökan om vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindenergi".

Kommunikationer

Östra landsvägen, väg 974, sträcker sig i nord-sydlig riktning genom socknen och ansluter till östra vägen, väg 136, vid Västra Vässby. Läns trafikens bussar trafikerar västra landsvägen dagligen och östra landsvägen på vardagarna. Pendlingsavståndet till Kalmar är 6,5 mil, till Borgholm är det 2,5 mil och till Löttorp är det 2 mil.

Sammanfattning av planerade förändringar i Föra socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra den nuvarande mark- och vattenanvändningen.
- I Emmetorp och Djurstadtorp som är detaljplanelagda finns fortfarande obebyggda tomter. I Djupvik håller en ny detaljplan på att färdigställas. Här föreslås stora tomter med generösa byggrätter för att möjliggöra permanentboende. I Föra by finns mark lämpad för ytterligare bebyggelse.
- I Djupviksområdet är markens infiltrationsförmåga ianspråktagen varför enskilda lösningar av avlopp är uteslutna. Tillkommande bebyggelse i nya detaljplaner eller på obebyggda tomter måste därför ges gemensamma, välstuderade avloppslösningar. I kommunens avvägning för tillkommande bebyggelse finns krav på anläggningar som löser delar av de befintliga problemen.

Föra är en jordbruksbygd som bedömts bevarandevärd ur flera olika aspekter. Detta betyder inte att all framtida utveckling förhindras utan att hänsyn ska tas så att socknens attraktionskraft inte går förlorad.

Alböke socken

Kort historik

Alböke är den sydligaste socknen i Borgholms kommun som har kust mot såväl Kalmarsund som Östersjön. Socknen gränsar i söder till Köping och Löt och i norr till Föra. Alböke är en utpräglad jordbrukssocken med en begränsad fritidsbebyggelse vid Kalmarsund i anslutning till Äleklinta. Socknen har fjorton byar: Alböke, Askelunda, Ebbegärde, Gillsby, Haglunda, Lilla och Stora Istad, Knäppinge, Korntorp, Ormöga, Stacketorp, Staretorp, Unnestad och Äleklinta.

Det unika strandnära läget alldeles uppe på landborgskrönet har givit Äleklinta speciella förutsättningar som attraktiv bostads- och rekreationsmiljö. Vid Stacketorp möts fyra vägar och här fanns tidigare två lanthandlar varav den ena lever kvar som bensinstation och kiosk. I Ormöga ligger ett sedan länge nedlagt gästgiveri där de resande på väg mellan Borgholm och Gaxa bytte hästar. Carl von Linné övernattade här under sin öländska resa 1741. Korntorp är idag en liten by om två gårdar som under medeltiden kallades Koratorp. Utmarken består av ett öppet och väl betat alvar. Byns marker går ner till Kalmarsund. Alböke alvar sträcker sig från Unnestad i söder till Ormöga i norr och består som de övriga öländska alvarmarkerna av ett vidsträckt område på kalkberggrund. Jordarna är tunna och flisan går i dagen på flera ställen. Utmed kusten löper den västra landborgen och här är jordtäcket så pass tjockt att man tagit upp horvor. Flera stora våtmarker finns här liksom träddungar med planterad tall. Alböke alvar var gemensam utmark för byarna Ormöga, Alböke, Knäppinge, Haglunda, Unnestad och de båda Vannborgabyarna. Ett flertal stenmurar ligger i by- och fastighetsgränser. Vid de skiften som följde på utmarksdelningen avsattes samfällda sjöbodplaner vid kusten till byarna. Samfälligheter avsattes även för stentäkter. På byn Albökes alvarmark finns ett stort stenbrott där man fortfarande bryter kalksten. Inom området ligger fiskeläget Gullehamn.

Några sjöbodar i kalksten med garnhagar finns kvar men i övrigt består Gullehamn idag av fritidshus.

Alböke medeltida kyrka revs 1861. Den byggdes under 1100-talet som en absidkyrka med västtorn. På kyrkogården fann man 1932 en runsten som hade huggits om till gravsten under 1100-talet. I kyrkbyn ligger förutom lantbruksbebyggelsen med flera mangårdsbyggnader på hög stenfot ett antal nyare villor. Utmed västra landborgens krön ligger en serie gravfält ganska glest på rad. Sträcket är fem kilometer långt och består av sju gravfält med enstaka gravar däremellan.

Natur- och kulturmiljöer

Alböke alvar utgörs av öppet beteshävdad alvar med artrik flora. Vid Äleklinta finns en utbildad klintkust där de olika berggrundslagren syns tydligt. Kusten vid Äleklinta öppnar sig i ett större alvarområde med hög och brant klintkust. Långkärr är en långsträckt alvarsjö som däms av en låg moränrygg. Vid Ebbegärde och väg 136 finns torra och öppna betesmarker i vars södra del det ligger flera kärr och fuktiga gräsmarker. Vidare öster om väg 136 ligger Unnerstad och Gillsby mosse, två sammanhängande våtmarker. I östra delen av socknen möts Petgärde- och Djurstad träsk. I våtmarksområdena är fågellivet rikt. I Alböke socken är Gillsby mosse Natura 2000-område.

Alböke alvar är ett öppet och välbetat utmarksområde med förhistoriska gravfält, välbevarade stenmurar i gränserna efter utmarksdelningen och samfälliga sjöbodplaner, utstakade i samband med 1800-talets skiften, intill Kalmarsund. Kustvägen mellan Äleklinta och norrut mot Byerum har en ålderdomlig vägmiljö med förhistoriska husgrunder och gravar samt hamnar, sjöbodplaner och lämningar efter stenbrytning. I nordvästra delen av socknen ligger Korntorp, en liten välbevarad by med bebyggelse från 1800-talet med tydlig indelning av gårde och alvarmarker.

Befolkning

I Alböke socken fanns 257 invånare år 2000. I socknen finns det förhållandevis få fritidshus.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen med ett 30-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 40 km² utgör 1 400 ha åker, 1 300 ha betesmark och 7 ha skogsmark. Cirka 25 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 2 600 nötkreatur och 280 får.

Närmaste livsmedelsaffärer finns i Köping och i Löt. I Örmöga finns en bensinmack som sommartid även har en kiosk. Mindre verksamheter av skiftande slag finns i flera av byarna bland annat ett par kalkstensbrott. Inom socknen finns också konstnärer och konsthantverkare verksamma.

För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från söder till norr på Öland, har sin sträckning längs med väg 974 norrut till Föra. Kustvägen mellan Äleklinta och norrut mot Byerum tillhör de stora sevärdheterna i Alböke. Kustvägen passerar det ålderdomliga fiskeläget Bruddestad med byggnadsminnesförklarade sjöbodrar och en kalkugn. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralorter är Borgholm och Kalmar. Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Köpingsvik finns barnomsorg i form av förskola, skolbarnomsorg samt förskoleklass och årskurs 1–6. Högstadium finns i Borgholm och närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar.

Alböke tillhör det mellersta hemtjänstområdet. Distriktssköterska finns i Köpingsvik samt i Borgholm där det även finns vårdcentral.

Det allmänna renvattennätet är dimensionerat för att klara ytterligare anslutningar. Renvattennet kommer från vattentäkten i Köpingsvik.

Endast ett mindre område i södra delen av kyrkbyn har allmänt spillvattennät som är anslutet till en infiltrationsanläggning inom området. Övriga avloppslösningar är enskilda anläggningar.

Närmaste återvinningsstationer finns i Löt och Föra.

I Alböke finns en bygdegård, Albökegården, som ägs och sköts av en lokal förening.

Energi

I Alböke finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden.

I Stora Istad har Miljö- och Byggnadsnämnden lämnat bygglov till fem stycken vindkraftverk med en märkeffekt på max 2000 kW och en navhöjd av 80 m. Miljöprövningen, som handläggs av Länsstyrelsen, pågår. I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetableringar.

Vid en eventuell ansökan om ytterligare vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindkraft".

Kommunikationer

Både västra (väg 136) och östra landsvägen (väg 974) sträcker sig i nordsydlig riktning genom socknen. Väg 982, över Gillsby, binder samman de båda vägarna. Länsstrafikens bussar trafikerar västra landsvägen dagligen och via östra landsvägen vardagar. Pendlingsavståndet till Kalmar är 6 mil, till Borgholm är det 1,5 mil och till Löttorp är det 3 mil.

Bebyggelseutveckling

Södra delen av Äleklinta är detaljplanerad. Ett mindre område i södra delen av kyrkbyn ägs av kommunen och har allmänt VA-nät. Stora delar av Äleklinta utgör "samlad bebyggelse".

Alböke by lämpar sig för utveckling av bebyggelse, övriga byar främst för förtätningar i den befintliga bebyggelsen.

Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får provas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under ”Allmänna intressen”.

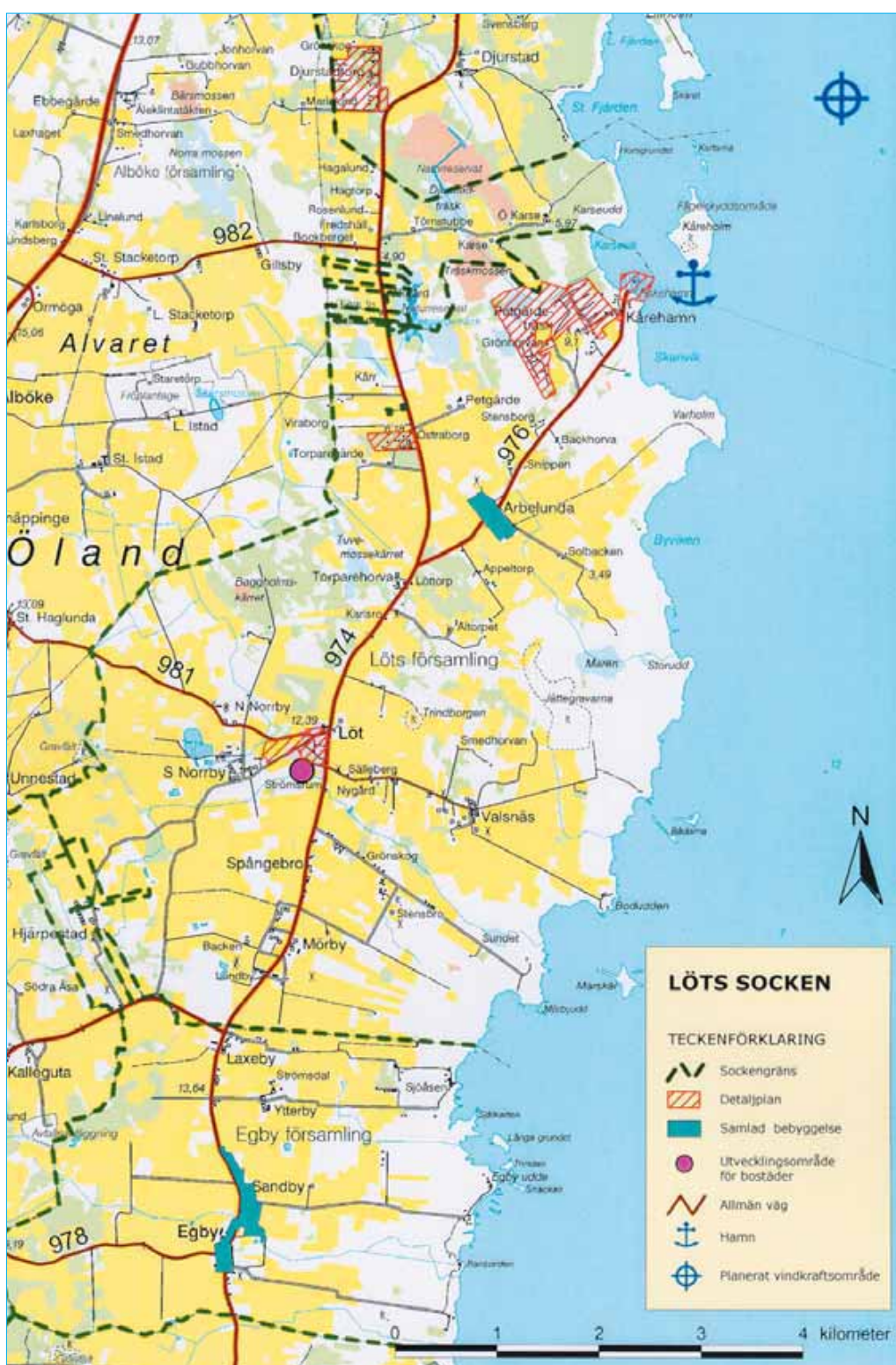
Sammanfattning av planerade förändringar i Alböke socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra den nuvarande mark- och vattenanvändningen.
- Hela Alböke socken är en jordbruksbygd som bedömts bevarandevärd ur flera olika aspekter. Detta betyder inte att all framtida utveckling förhindras utan att hänsyn ska tas så att socknens attraktionskraft inte går förlorad.
- Bebyggelseutveckling lämpar sig främst i Alböke by, där ett mindre antal kommunalägda tomtplatser finns.

Alböke är en utpräglad jordbrukssocken. Här betar ungdjuren fortfarande på alvaret.

FOTO: LENNART BOHLIN

Löts socken

Kort historik

Löt ligger på östra Öland och gränsar i norr till Alböke, i väster till Köping och i söder till Egby socken. Socknen domineras av jordbruk men inslaget av fiske är det största i kommunen. Kyrkan ligger i centrum med de fem byarna runt omkring på två till tre kilometers avstånd. Arbelunda och Hjärpestad är radbyar och Valsnäs, Norrby och Mörby-Lundby är klungbyar. Norrut i socknen ligger gårdarna Torparehorva, Torparegårde och Petgårde. Vid kusten ligger den gamla hamn- och lotsplatsen Kårehamn som omedelbart väster om sig har en omfattande fritidsbebyggelse.

Arbelunda låg förmodligen nere vid sjön under vikingatid–tidig medeltid. Byn flyttades troligen till sin nuvarande plats under 1300-talet. Flera av gårdarna är välbevarade med götiska gårdsplaner. Ladulängorna som är uppförda i trä och kalksten är delvis sammanbyggda mot bygatan. Invid bygatan som leder ned till Kårehamn finns flera små stenmursinhägnader som tidigare varit gödselstäder. Valsnäs är en radby men genom att några av gårdarna har flyttats ger den intryck av att vara en klungby. Här finns enskilda gårdar och byggnader av intresse, bl.a. en med ladulängor under halmtak. Följer man vägen som leder genom byn mot havet, öppnar sig landskapet helt. På ömse sidor av den stenmurskantade vägen finns ett välbevarat odlingslandskap med äldre brukningsvägar och en mängd stenmurar som omgärdar de olika ägorna. I Hjärpestad finns välbevarade mangårdar och en obruten lادلänga, mot bygatan ligger stenmursomgärdade kalvhagar. I byn finns en loftbod från 1600-talet. Norrby ligger en kilometer väster om kyrkan vid vägen mot Alböke. Södra delen av byn kallades tidigare Tjurlösa. I byn finns fortfarande ett par välbevarade mangårdsbyggnader från 1800-talet. Sedan gammalt har byn Mörby och gården Lundby hört ihop. I Mörby finns ett par gårdar i så kallad Borgholmsstil från 1800-talet. Petgårde som har varit både länsmans- och riksdagsmannagård är en av de största i socknen. Av den en gång stolta mangårdsbebyggelsen återstår idag en sidobyggnad från 1700-talet.

Kyrkan är huvudsakligen uppförd 1842, där den tidigaste byggnadsdelen från 1100-talet kvarstår i form av den västra gaveln som ingår i tornets östra mur. På kyrkogården har människorna blivit begravda i riktning mot den by varifrån de kommer. Bebyggelsen kring kyrkan, som kallas Palmelund efter socknens första folkskollärare, är byggd under senare hälften av 1800-talet. Palmelund har kommit att bli socknens centrum med bl.a. skola från 1850 och småskola från 1921. Här finns också ett par äldre handelsbodar. Prästgården, som ligger något avskild från övrig bebyggelse, är uppförd 1868 och har ladulängor i kalksten från början av 1800-talet.

Kårehamn är idag en modern och livaktiga fiskehamn. Det centrala läget i Östersjön, det skyddade läget med ön Kåreholm strax utanför och den muddrade rännen gör att förutsättningarna för en utveckling av hamnen är goda. I Kårehamn har det funnits både kustpostering och lots. På ön Kåreholm, strax utanför Kårehamn, finns ett par befästningsanläggningar. Enligt en sägen ägdes ön innan digerdöden av en Fru Elsa Kåre, som gett namn åt ön och tillika varit en betydande jordinnehavare samt haft del i kyrkogårdens anläggande.

Vid slutet av vägen nere i sjömarkerna, med vid utsikt längs stränderna norr och söderut, finns ett 1,5 km långt husgrunds- och stensträngsområde. De ca 15 husgrunderna som troligen bildat 5–6 gårdar är förbundna med varandra med hägnader och fägator. Strax söder om området finns ett gravfält med 20-talet anläggningar, däribland den s.k. "Beowulfs grav". Trindborgen eller Löts fornborg ligger på Valsnäs marker, endast 500 m från Löts kyrka. Borgen är relativt stor med en inre diameter på 139–155 m. Det är sannolikt att borgen nyttjats av människorna i Valsnäs men även av de övriga byarna i trakten.

Natur- och kulturmiljöer

Östra Ölands sjömarker har fått sin karaktär genom att de har använts som betesmarker under mycket lång tid. Floran inom detta område är artrik och hävdgynnad. Sjömarkerna vid Valsnäs visar stora arealer med öppen sjömark med en representativ flora med rikligt av växter som visar på en långvarig hävd. Kuststräckan har ett mycket rikt fågelliv. Petgärde träsk och Djurstad träsk omges av artrika betesmarker som har ett rikt fågelliv. Även vid Hjärpestad och Lundby och i ett område mellan Istad och Torparehorvan finns öppna naturbetesmarker med artrik och värdefull flora. I Löts socken är Petgärde träsk Natura 2000-område.

Kårehamn har kontinuitet sedan medeltiden. Här finns rester av befästningsanläggningar från kriget med Danmark 1677. Arbelunda är en mycket välbevarad radby och i Valsnäs finns husgrunder och stensträngsområden av enastående slag från äldre järnåldern. Till båda byarna finns storslagna sjömarker och sjöängar med milsvida utblickar. Trindborgen eller Löts fornborg ligger på Valsnäs marker. Löts sockencentrum, Palmelund, har kyrka, prästgård, skolor och handelsbod. Kyrkan har delvis medeltida murverk och den övriga bebyggelsen är företrädesvis från 1800-talet. I Löts socken är kyrkan inte placerad i anslutning till någon by utan istället nära socknens geografiska centrum.

Kårehamn med forskningsstation och livsmedelsindustri. Hamnen har successivt byggts ut för att möta tidens behov och ytterligare en expansion förbereds nu för att kunna möta kraven från en eventuell vindkraftsbyggnad till havs.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Befolkning

I Löt socken fanns år 2000 271 invånare. Ett stort antal fritidsboende finns i socknen.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen med ett 35-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 33 km² utgör 1 500 ha åker, 1 100 ha betesmark och 15 ha skogsmark. Cirka 30 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 2 000 nötkreatur, 1 200 svin och 250 får. En för öländska förhållanden stor satsning på livsmedelsindustri i form av fiskförädling och -försäljning har nyligen gjorts i Kårehamn. Här har också Högsolan i Kalmar anlagt en forskningsstation för marinbiologi. Hamnen, som ofta är isfri, har en utvecklingspotential.

I Löt finns en livsmedelsaffär. Mindre verksamheter av skiftande slag finns i flera av byarna. Inom socknen finns också konstnärer och konsthantverkare verksamma.

För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från söder till norr på Öland, har sin sträckning på slingrande vägar från Laxeby i Egby till Löt, sedan längs med väg 974 norrut till Föra. I Löt delar sig Ölandsleden även mot väster till Stora Haglunda där man sedan kan ta sig vidare mot väg 136. En allmän badplats finns söder om hamnen i Kårehamn. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralorter är Borgholm och Kalmar.

Många av byarna i Löt har bevarat traditionen med byordning och byordningsman. Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Köpingsvik finns barnomsorg i form av förskola, skolbarnomsorg samt förskoleklass och årskurs 1–6. Högstadium finns i Borgholm och närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar.

Löt tillhör det mellersta hemtjänstområdet. Distriktssköterska finns i Köpingsvik samt i Borgholm där det även finns vårdcentral.

Det allmänna renvattennätet som finns i en stor del av socknen är dimensionerat så att ytterligare anslutningar kan ske. Renvatten kommer från vattentäkten i Köpingsvik.

Allmänt spillvattennät finns i Palmelund som är anslutet till en biologisk damm samt för en mindre del av Kårehamn med anslutning till en mindre lokal infiltrationsanläggning. För övriga områden är avloppsfrågorna lösta med enskilda anläggningar.

Återvinningsstation finns i Palmelund.

I Palmelund finns en bygdegård, Lötgården, som ägs av kommunen.

Energi

I Löt finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden.

I Östersjön nordost om Kårehamn planeras en större havsbaserad vindkraftspark som kommunen anser vara möjlig att pröva. Det bör betonas att havsbaserad vindkraft ingalunda är konfliktfri. I sjömarken sydost om Arbelunda by har ansökan om bygglov inkommit för fem stycken vindkraftsverk med en märkeffekt på max 1 500 kW och en största navhöjd om 68 m.

Vid en eventuell ansökan om ytterligare vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindkraft".

Kommunikationer

Östra landsvägen sträcker sig i nordsydlig riktning genom socknen. Väg 981 viker västerut från Löts kyrkby till Alböke. På vardagarna trafikerar Länstrafiken östra landsvägen. Turen går på morgonen över Kalleguta mot Köpingsvik och Borgholm. På eftermiddagen är turen den omvända. Pendlingsavståndet till Kalmar är cirka 5 mil och till Borgholm är det cirka 1 mil.

Bebyggelseutveckling

Området väster om kyrkan i Löt, stora delar av Kårehamnsområdet samt ett område vid Torparegårde, väster om väg 974, är detaljplanlagda. De detaljplanerade områdena är inte helt utbyggda.

Området väster om kyrkan ägs delvis av kommunen och har allmänt VA-nät. Arbelunda utgör ”samlad bebyggelse”.

Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning.

I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande.

Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under ”Allmänna intressen”.

Sammanfattning av planerade förändringar i Löts socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra den nuvarande mark- och vattenanvändningen.
- Möjligheten till havsbaserad vindkraft bör utredas vidare.
- Detaljplanlagda bostadstomter på kommunal mark finns i Palmelund.
- Kårehamns hamn är ofta isfri och har en utvecklingspotential.

” I Kårehamn
har Högskolan
i Kalmar anlagt en
forskningsstation
för marinbiologi.

Köpings socken

Kort historik

Köpings socken gränsar i norr till Alböke, i öster till Egby och Bredsättra och i söder till Gärdslösa, Räpplinge och Borgholm. Socknen har efter hand alltmer kommit under turismens inflytande. Bad- och campingplatser, hotell, sommarbutiker och en omfattande fritidsbebyggelse har vuxit upp. Sveabolagets badplats "Sinus" var från 1930-talet en högklassig anläggning tillika god arkitektur. I Köpings socken finns byarna Dalby, Hässleby, Hörninge, Kalleguta, Klinta, Kolstad, Källingemöre, Lundegård, Pinnekulla, Ramsättra, Salomonstorp, Solberga, Törneby, Övra och Nedra Vannborga, Åsa och Öj.

Övra Vannborga är en långsträckt och tätt sammanbyggd radby på den västra sidan av den lite krokiga bygatan, som är en äldre sträckning av västra landsvägen. I byn finns välbevarade byggnader, både vad gäller manbyggnader som ekonomibyggnader. Här finns gott om skiftesverksbyggnader men också inslag av kalkstenslador. Hörninge har kvar något av sin måttliga skala medan Kolstad förlorat en del av sin charm genom en alltför omfattande och närgången exploatering. På Skedemosse påbörjas år 1825 den efter öländska förhållanden stort anlagda byggnationen med bl. a. ladugård, stall, lador, svin-, får- och hönsbushus, kvarn, bränneri och mälteri. Som kronan på verket stod den präktiga mangårdsbyggnaden klar 1845. Det är en panelklädd, timrad herrgårdsbyggnad under brutet tak. Den nyligen renoverade Södra flygeln är byggd i kalkputsad natursten och har en vacker portalomfattning. Här finns i det forna magasinet ett litet museum som sätter in utgrävningarna 1959–64 och de unika fynden från offermossen i sitt historiska sammanhang. Från gården går en ca 2 km lång, markerad vandringsled förbi offermossen.

Av den tidiga 1100-talskyrkan återstår inte mycket då kyrkan revs 1805. Den medeltida kyrkan, var den största på Öland och större än den första domkyrkan i Lund, med sina 42 meter. Kyrkan låg i omedelbar anslutning till handelsplatsen. Troligen har den första kyrkan uppförts på platsen på initiativ av en lokal

storman som varit involverad i handelsplatsens organisering. Inom kyrkoområdet har påträffats ett 70-tal av s.k. "Eskilstunakistor", d.v.s. runristade och målade kisthällar. Man brukar sätta dessa i samband med den yppersta politisk-ekonomiska eliten i en begynnande svensk stat under mitten av 1000-talet. Vid Kyrkgatan mot Kolstad finns flera, ursprungligen fritidshus, av hög klass.

Gravfältet vid Stora Dalby är ett av Ölands största gravfält och ligger i ett område som är rikt på fornminnen av olika slag. En kilometer väster om gravfältet ligger en av Ölands minsta fornborgar, Hässleby borg, som var bebodd vid tiden för Kristi födelse. Blå Rör är Ölands mest kända bronsåldersröse och samtidigt det största med en diameter på 40 meter och höjd på 3 meter. Graven finns nedanför vägen mellan Borgholm och Köpingsvik och anlades helt nära stranden i ett flackt och låglänt område.

"Köping" betyder helt enkelt handelsplats. Förutom den skyddade viken och den goda hamnen låg Köpingsvik i skärningspunkten där vägarna från söder, norr och öster löper samman. Det är sannolikt att handelsplatsens betydelse minskat och så småningom helt upphört i och med att den grunda viken inte kunnat ta emot nya och mer djupgående handelskepp. Köpingsvik är unikt för Öland och det finns ingen liknande plats längs den småländska kusten. Under högmedeltid och efter kungligt direktiv, omdirigerades handeln till nuvarande Borgholm men framför allt till Kalmar. Dessförinnan var handeln sannolikt organiserad av lokala stormän som bodde i området. Handelsplatsens närmaste by är Klinta vars 12 gårdar ägdes av kungen. Gårdsinnehavet antyder att det tidigt fanns intressen i området från centralmaktens sida, kanske redan i början av medeltiden.

Skedemosse var förr en liten insjö som under århundradena efter Kristi födelse var en av Sveriges förnämsta offermossar. I Skedemosse har offerriterna börjat redan under 200-talet e. Kr. Offerfynden består bl. a. av dyrbara gåvor som guldringar men här har man även offrat hästar och människor. Skedemosseguldet är landets största skatt av bearbetat guld. De sju stora hals- eller armringarna väger tillsammans 1,3 kilo.

Natur- och kulturmiljöer

Ovanför Köpings klint ligger öppna och torra naturbetesmarker med inslag av alvarvegetation med förekomst av sällsynta mossor och svampar. Området syns tydligt vid östra sidan om väg 136 vid infarten till Köpingsvik. Söder om Köpingsvik finns värdefulla tätortsnära naturområden. Exempelvis Solbergafältet som består av isälvsmaterial med mäktiga grusavlagringar. Tillsammans med Lindbyfältet i Gärdslösa socken utgör Solbergafältet det största sandfältet i sitt slag på Öland. Området är också ett av kommunens tre vattentäktsområden som är i bruk. Se, vidare under rubriken "Service". Öster om Köpingsvik, vid gränsen till Bredsättra, ligger Hörninge mosse. Denna mosse är stor och variationsrik där det bland annat finns djupa torvlager med intressant lagerföljd. I den nordvästra delen av socknen, strax norr om Vannborga, finns Alböke alvar. Området som är ett öppet beteshävdad alvar med artrik flora har sin största utbredning i Alböke socken. I Köpings socken är Skedemosse och Björnsbodars Natura 2000-områden.

Köpingsvik var en vikingatida hantverks- och handelsplats. De fynd som gjorts är av unik karaktär och visar på långsträckta handelskontakter. Ett flertal gravplatser finns i området men mycket av de äldre kulturlagren finns under dagens bebyggelse. Skedemosse i socknens sydostliga hörn utgör en forntida sjö. Här har Sveriges största kända offerfynd påträffats. Ett av Ölands största järnåldersgravfält samt en av de minsta fornborgarna går att finna i området mellan Stora Dalby och Hässelby i socknens norra del.

Befolkning

I Köpings socken fanns 1 349 invånare år 2000. Under sommaren ökar antalet boende i socknen markant, främst beroende på det stora antalet turister som har fritidshus eller campar här.

Näringsliv

I Köpingsvik finns bland annat livsmedelsaffär, bageri och bilverkstad med kiosk och bensinmack. Sommartid ökar handeln avsevärt beroende på den turisttillströmning som då sker. Köpingsvik är en av de stora turistorterna på Öland, mycket tack vare de barnvänliga baden i Köpingsbukten. Turisterna erbjuds förutom bad, flera högklassiga campinganläggningar med tillhörande aktiviteter, vandrarhem, rums- och stuguthyrning, pensionat samt restauranger. Näringslivet i socknen består av en del mindre verksamheter av skiftande slag.

Socknen kan även erbjuda den besökande turisten på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från söder till norr på Öland, har sin sträckning i alla fyra väderstrecken från Köpingsvik. Norrut mot Lundegård där den viker av mot Unnestad, österut mot Öj där leden delar sig, söderut mot Skedemosse där den sedan svänger österut samt mot Borgholm i västlig riktning. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Jordbruket är jämte turismen den dominerande näringen med ett 45-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om ca 49 km² utgör 2 000 ha åker, 750 ha betesmark och 340 ha skogsmark. Cirka 40 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 3 600 svin och 2 200 nötkreatur. Småskalig livsmedelsbruksproduktion liksom Bo på lantgård med gårdsmuseum finns representerade i socknen.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralort är Borgholm.

Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Köpings skola finns barnomsorg, förskoleklass samt årskurs 1–6. Årskurs 7–9 finns i Borgholm. Närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar. I anslutning till skolan finns ett bibliotek och en gymnastiksal. Enligt prognosen för elevutvecklingen på Köpings skola förväntas elevantalet minska de kommande åren.

Köping tillhör det mellersta hemtjänstområdet. Distriktssköterska finns i Köpingsvik och

vårdcentral finns i Borgholm. I Köpingsvik ligger också Soldalen, ett servicehem för äldre.

Det allmänna VA-nätet är väl utbyggt för den centrala delen av Köpingsvik. Renvattennätet når de flesta delarna i socknen och är dimensionerat så att det kan klara ytterligare anslutningar. Det s.k. renvattnet kommer från vattentäkten som finns i socknen. Spillvattennätet sträcker sig från Lundegård och Hörninge till gränsen mot Borgholm. Spillvattnet omhändertas i Borgholms reningsverk.

Återvinningsstationer finns i Köpingsvik och Kalleguta.

I Köping socken finns en bygdegård, Köpinggården, som ägs och sköts av en lokal förening.

Bilden från 1900-talets första hälft visar obebyggda, betade och odlade fält med tydlig ägoindelning. Idag är marken bebyggd och trädbevuxen. Den låglänta sjöslätten, som sommartid fylls av cam pare, är vintertid ett rogivande öppet fält som inte ska bebyggas.

Energi

I Köping finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. I Vannborga har kommunen lämnat bygglov till två vindkraftsverk. Länsstyrelsens beslut i miljöprövningen har överklagats. I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetableringar.

Vid eventuella ytterligare ansökningar om vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindenergi".

Kommunikationer

Väg 136 sträcker sig genom hela Köpings socken. Från Köpingsvik går väg 978 till Egby och väg 973 till Störlinge. Vägsträckningen genom Köpingsvik är hårt belastad under sommarmånaderna. En utredning pågår där bl.a. en rondell diskuteras i korsningen mellan väg 136 och 978/973.

Mellan Borgholm och Köpingsvik finns det en separat gång- och cykelväg. En kustnära promenadväg planeras mellan Lundegård och Borgholm.

Bebyggelseutveckling

Köpingsviks och Borgholms tätorter har i det närmaste vuxit samman. Blandningen av permanent- och fritidshus är påtaglig där en villa kan vara fritidshus och sommarstugan kan bebos permanent. Fritidsbebyggelsen finns i mindre omfattning spridd över hela socknen med förtätningar närmast kusten och i markerna tillhöriga Kolstad by. Köpingsvik är till stora delar detaljplanerat liksom hela kuststräckan, väster om väg 136, från Borgholm till Lundegård. I Törneby pågår arbete med att ändra planbestämmelserna i den befintliga

detaljplanen. Syftet är att anpassa bestämmelserna så att de speglar den utveckling som skett de senaste åren. Fler planer i det aktuella området står på tur för en liknande förändring i planbestämmelserna. Delar av Övra Vannborga och Kolstad utgör "samlad bebyggelse".

Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen. Innan nyexploatering sker bör det undersökas hur många tomter som är obebyggda inom detaljplanerade områden. Vid Nedre Vannborga kan det vara möjligt med en bebyggelseutveckling. Om frågan aktualiseras krävs utredning av den aktuella platsens förutsättningar samt en detaljplan.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar. Läs mer om bebyggelseutveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Köping socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra den nuvarande mark- och vattenanvändningen.
- Inom de detaljplanerade områdena i Köpings socken finns många obebyggda tomter varav flera ägs av kommunen.
- Bebyggelseutvecklingen bör i första hand ske inom de områden som idag är detaljplanerade innan nya markområden tas i anspråk.
- I Nedra Vannborga kan ges möjligheter att utveckla nytt bebyggelseområde om det kan anses angeläget.
- En mer detaljerad redovisning av den framtida mark- och vattenanvändningen för Köpingsviks samhälle kommer att redovisas i den fortsatta översiktsplaneringen genom en fördjupad översiktsplan.

Egby socken

Kort historik

Egby som är Ölands minsta socken ligger på östra Öland och gränsar i norr till Löt, i väster till Köping och i söder till Bredsättra. Socknens fyra byar – Egby, Sandby, Ytterby och Laxeby – är alla radbyar. Byarna är belägna längs östra landsvägen utom Ytterby som ligger något öster ut. Egby är en renodlad jordbruksbygd med ytterst få turistiska inslag.

Under 1900-talet har de båda byarna Egby och Sandby vuxit samman och har en sammanhängande bebyggelse. Egby ligger tätt intill landsvägen och har flera välbevarade mangårdsbyggnader i "Borgholmsstil". I Sandby finns välbevarade salsbyggnader liksom sammanbyggda ekonomilängor. Mellan Egby och Sandby ligger den gemensamma malmen, med delvis välbevarad bebyggelse och välskötta stenmurar. I Ytterby finns ett par bevarade mangårdsbyggnader från 1700-talet samt en av Ölands fyra loftbodar. Laxeby brann i början av 1900-talet och har inte samma ålderdomliga karaktär som de övriga byarna i socknen. Alla byar har egna sjögator ner till sjöbodplanerna. Odlingslandskapet är öppet och har ett mycket tydligt och välbevarat skifteslandskap där de långsmala ägorna delas in av stenmurar.

Egby kyrka är liten och låg, Ölands minsta, men upplevs ändå som robust på grund av sin generösa bredd och den halvrunda absiden. Den medeltida kyrkan uppfördes som en liten tornlös absidkyrka under 1100-talets förra hälft. Tornet kom till 1818 i samband med en ombyggnad men kyrkan blev aldrig lika radikalt förstörad som de övriga kyrkorna på Öland. Intill kyrkan ligger prästgård och folkskola.

I Egby ängar, längs den gamla vägsträckningen mellan Egby och Köping, finns rester av ett sammanhängande område med husgrunder och stensträngar. Även i sjömarkerna finns många lämningar av järnåldersbebyggelse.

Husgrundsområdena är ett av de många exempel på järnåldersgårdar som legat öster och väster om landborgen och där det senare skett en omflyttning mot ett gemensamt byläge i anslutning till landborgen.

Natur- och kulturmiljöer

Östra Ölands sjömarker har fått sin karaktär genom att de har använts som betesmarker under mycket lång tid. Floran och faunan är värdefull inom detta område. Örtrika, fuktiga gräsmarker, dominerar vegetationen och ett artrikt fågelliv med flera arter av häckande vadare är utmärkande för området. Egby ängar i sydvästra delen av socknen är lövrika slätterängar med en artrik och slättergynnad flora. De lövrika ängarna är några av de finaste på Öland. I Egby socken är Egby sjömarker Natura 2000-område.

Egby och Sandby är två radbyar med välbevarade mangårds- och ekonomibyggnader. Odlingslandskapet är öppet och har ett mycket tydligt och välbevarat skifteslandskap där de långsmala ägorna delas in av stenmurar.

Befolkning

I Egby, kommunens minsta socken, fanns 121 invånare år 2000. I socknen finns det förhållandevis få fritidshus.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen med ett 15-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 12 km² utgör cirka 600 ha åker, 300 ha betesmark och 35 ha skogsmark. Omkring 10 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med sammanlagt 900 nötkreatur.

För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från söder till norr på Öland, har sin sträckning på väg 974 genom Egby. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralorter är Borgholm och Kalmar. Många av byarna i Egby har bevarat traditionen med byordning och byordningsman. Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Köpingsvik finns närmaste barnomsorg i form av förskola, skolbarnomsorg samt förskoleklass och årskurs 1-6. Högstadium finns i Borgholm och närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar.

Egby tillhör det mellersta hemtjänstområdet. Distriktsköterska finns i Soldalen, Köpingsvik samt i Borgholm där det även finns vårdcentral.

Det allmänna renvattennätet som finns i en del av socknen är dimensionerat så att ytterligare anslutningar kan ske. Det s.k. renvattnet kommer från vattentäkten i Köpingsvik. Allmänt spillvattennät finns inte i socknen utan alla avloppslösningar är enskilda anläggningar.

Närmaste återvinningsstation finns i Bredsättra.

Energi

I Egby finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. Vid en eventuell ansökan om vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindkraft".

Kommunikationer

Östra landsvägen sträcker sig i nordsydlig riktning genom socknen. Väg 978 går i västlig riktning från Egby till Köpingsvik. På vardagarna trafikerar Länstrafiken östra landsvägen. Turen går på morgonen mot Bredsättra över Kalleguta, Köpingsvik till Borgholm. På eftermiddagen är turen den omvända. Pendlingsavståndet till Kalmar är cirka 5 mil och till Borgholm är det cirka 1 mil.

Den östra landsvägen löper så nära de präktiga mangårdsbyggnaderna i Egby att ett stadsmässigt gaturum uppstår. Byggnadernas höga stenfot anses inspirerad av Rosenfors huvudbyggnad. Detta byggnadsskick kallas "Borgholmsstilen".

FOTO: LEO. ERIKSSON

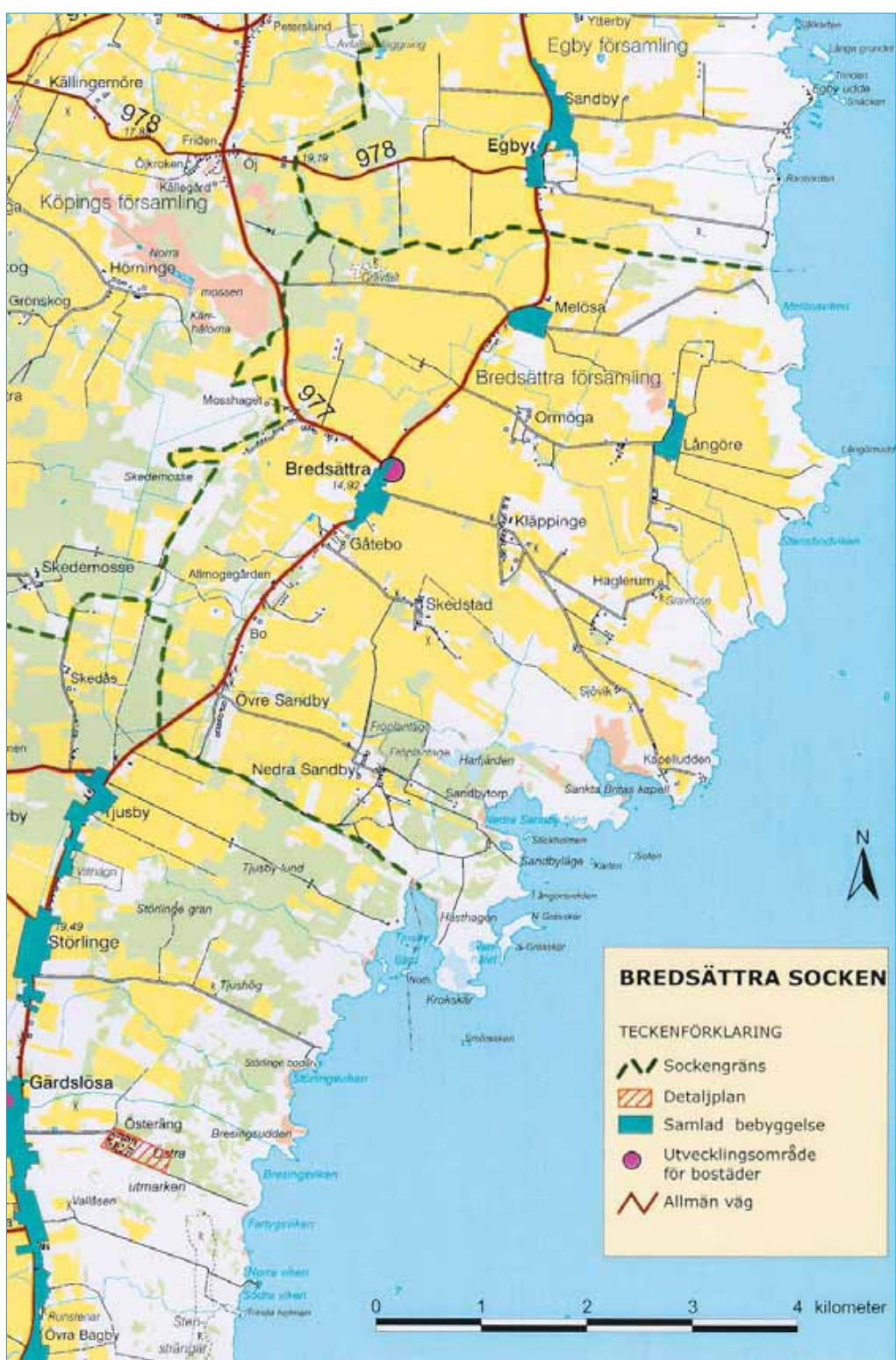
Bebyggelseutveckling

I Egby socken finns inga detaljplaner. Delar av Egby och Sandby utgör samlad bebyggelse. Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet för prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen. I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under ”Allmänna intressen”.

Sammanfattning av planerade förändringar i Egby socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra den nuvarande mark- och vattenanvändningen.

Bredsättra socken

Kort historik

Bredsättra ligger på östra Öland och gränsar i norr till Egby, i väster till Köping och i söder till Gärdslösa socknar. Bebyggelsemönstret skiljer sig från andra socknar som är belägna utmed östra landsvägen genom att huvuddelen av byarna inte ligger utefter denna utan halv- vägs ner till kusten. Bredsättra är en jord- brukssocken där fisket tidigare haft betydelse. Av socknens nio byar; Melösa, Långöre, Orm- öga, Bredsättra, Kläppinge, Skedstad, Gåtebo, Övra och Nedra Sandby, är alla radbyar. Bo gård är från förhistorisk tid medan gården Haglerum tillkom på 1700-talet.

Bredsättra by har under 1900-talet varit utsatt för brand ett par gånger varvid ekonomibyggnaderna har blivit lågornas rov. Däremot har mangårdsbyggnaderna klarat sig och här finns exempel på en mangård från 1700-talet. I byarna Långöre, Ormöga, Skedstad och Nedra Sandby finns flera välbevarade gårdar. Övra Sandby och Melösa har bevarat sina ladulängor mot bygatorna. Gåtebo och Kläppinge har idag en spridd och delvis modern bebyggelse. Bo gård utgjorde biskopens huvudgård under den katolska tiden.

En dryg kilometer öster om byn Bredsättra ligger kyrkan. Kyrkan med medeltida försvarstorn i väster är till sitt nuvarande utseende en salskyrka i putsad kalksten uppförd 1848. I kyrkans närhet finns förutom skola, lanthandel och pensionat nyare villabebyggelse.

På Kapelludden, 4 km öster om Bredsättra kyrka, ligger ruinerna efter Sankta Britas kapell. Av kapellet finns idag grundmurarna kvar och den östra gaveln, den västra gaveln rasade vid en storm 1914. Kapellet har tillhört en av de större medeltida kyrkliga byggnaderna på Öland. Stora utrymmen fanns ovan de slagna valven som har kunnat utnyttjas som magasin men även som pilgrimshärbärge. Byggnadsteknik och planlösning daterar byggnaden till första hälften av 1200-talet. Sannolikt är det Linköpingsbiskopen som stått för byggandet av kapellet. Det kyrkliga intresset för Bredsättra socken har varit betydande under medeltiden. Kapelludden har varit eko-

nomiskt intressant med hamn, marknadsplats och helgonkultplats.

Mellan kapellet och stranden finns ett stenkors, drygt 3 m högt och 1,9 m brett med klöverformade korsändar och en mjuk vulst längs kanten. Ett hål finns i korsmittens ena sida där det omtalas att en krok med en offerbössa hängt. Troligen är korset rest under 1200-talet.

Om hamnen vid Sikavarp verkligen varit en plats med stor kommersiell betydelse är höljt i dunkel. Att en gammal hamn funnits här är vederlagt och här finns lämningar efter husgrunder och skansanläggningar. Kanske är det så att platsen från början utgjort ett viktigt fiskeläge. Med tiden har platsen kanske övergått i biskopsstolen och utvecklats till biskopens egen privata hamn, strategiskt belägen med sina stora jordinnehav väster om Kapelludden.

Nordöst om kapellet står Kapelluddens fyr, uppförd 1871 efter ritningar av konstnären, poeten och arkitekten A T Gellerstedt. Fyren som är byggd i järn och fackverksteknik tillverkades i Helsingborg och fraktades i delar till platsen.

Natur- och kulturmiljöer

Östra Ölands sjömarker har fått sin karaktär genom att de har använts som betesmarker under mycket lång tid. Floran inom detta område är artrik och hävdgynnad. Området är även en viktigt sträck- och rastfågellokal för stora mängder änder, gäss och vadare under både vår och höst. Här finns också värdefulla våtmarker. Betesmarkerna vid Ormöga och Kläppinge har en artrik flora där friska och fuktiga gräsmarker dominerar. I den västra delen av socknen mot Köping till finns en välutbildad och mäktig strandvall, Ancylusvallen. Vallen är nästan helt intakt och på den ligger torra betesmarker med inslag av sandstäpp. I Bredsättra socken är Kapelludden Natura 2000-område.

Kapelludden med ruiner efter S:ta Britas kapell och ett drygt 3 meter högt stenkors från

första hälften av 1200-talet är en kulturellt värdefull miljö. Kapellet har tillhört en av de större medeltida kyrkliga byggnaderna på Öland. Kapelludden har varit ekonomiskt intressant med hamn, marknadsplats och helgonkultplats.

Befolkning

Bredsättra hade 2000 fanns 251 invånare. Sommarbostäder finns främst i trakten runt Ormöga och Långöre.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringsgrenen i socknen med ett 40-tal jordbruksföretag. Av socknens totala yta om 29 km² utgör cirka 1 400 ha åker, 750 ha betesmark och 540 ha skogsmark. Omkring 35 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 2 000 nöt, 280 svin och 80 hästar.

I kyrkbyn finns en livsmedelsaffär och ett vårdshus. Långöre har ett privat ridhus.

För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl kultur- som naturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från söder till norr på Öland, har sin sträckning på slingrande vägar från Sörby Tall i Gärdslösa till Bo, sedan längs med väg 974 till Egby. I Bredsättra sträcker sig Ölandsleden även mot väster till Öj där man sedan kan ta sig vidare till Köpingsvik eller Äleklinta. Vid Melösa finns en badplats. I Gåtebo är en mindre golfbana under uppbyggnad. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralorter är Borgholm och Kalmar. Många av byarna i Bredsättra har bevarat traditionen med byordning och byordningsman. Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Bredsättra finns barnomsorg i form av förskola, skolbarnomsorg samt förskoleklass och årskurs 1–6.

Högstadium finns i Borgholm och närmaste gymnasieskolor finns i Borgholm och Kalmar. Bredsättra tillhör det mellersta hemtjänstområdet. Distriktssköterska finns i Köpingsvik samt i Borgholm där det även finns vårdcentral.

Det allmänna renvattennätet som finns i delar av socknen är dimensionerat så att ytterligare anslutningar kan ske. Det s.k. renvattnet kommer från vattentäkten i Köpingsvik. Allmänt spillvattennät finns i området vid Bredsättra kyrka och är anslutet lokalt till biologiska dammar. I övrigt är avloppsfrågorna lösta med enskilda anläggningar.

Återvinningsstation finns i Bredsättra.

Söder om kyrkan finns en bygdegård, Allmogegården, som ägs av kommunen.

Energi

I Bredsättra finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. Vid en eventuell ansökan om vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindkraft".

Kommunikationer

Östra vägen, väg 974 sträcker sig i nordsydlig riktning genom socknen. Väg 977 viker västerut från Bredsättra till Öj och vidare mot Alböke. Från Öj kan man även ta sig till Köpingsvik på väg nr 978. På vardagarna trafikerar Länstrafiken östra landsvägen. Pendlingsavståndet till Kalmar är cirka 4,5 mil och till Borgholm är det cirka 1 mil.

Bebyggelseutveckling

I Bredsättra socken finns inga detaljplaner upprättade. Delar av Melösa, Långöre och Bredsättra utgör samlad bebyggelse. Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad gäller placering, utformning och färgsättning.

I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen. Utvecklingsområde för bebyggelse föreslås i första hand norr om kyrkan, öster om väg 974.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Bredsättra socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra den nuvarande mark- och vattenanvändningen.
- Utvecklingsområden för bebyggelse föreslås i första hand norr om kyrkan, öster om väg 974.

I anslutning till Bredsättra kyrkby kan villabebyggelsen utvecklas i främst nordlig riktning. Byns lanthandel är en av de få kvarvarande på denna del av Öland.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Räpplinge socken

Kort historik

Räpplinge socken sträcker sig idag från slottsruinen en knapp mil söderut och från Kalmar-sund cirka fem kilometer österut. Socknen består av fyra naturgeografiskt tydligt urskiljbara delar. Utmed Kalmarsund, nedanför landborgen, ligger strandskogen. Ett stort alvarområde upptar socknens mittdel. Vid alvar-kanten ligger de flesta byarna med sin odlingsbara jord. I öster ligger den stora Långbro mosse. Längs Getstadås löper en förkastning med tio meters sänkning på östra sidan, i dalstråket ligger Borgholms vattenreservoarer vid Dammen.

Det finns sex stycken medeltida radbyar i Räpplinge socken; Greby, Räpplinge, Svarteberga, Tryggestad, Åketorp och Äpplerum. Strandtorp och Borgehage är radbyar från 1700- respektive 1800-talen. Tomteby och Karås har oregelbundna byformer, och den avhysta byn Getungstad vet vi inget om. Getungstad låg mellan kungsgården och Tryggestad men avhystes av Gustav Vasa 1549 eftersom kungen ville lägga byns jord till kungsgården. Räpplinge socken har ett varierat och i många stycken ålderdomligt odlingslandskap. Byarna Tryggestad, Svarteberga, Strandtorp och Borgehage har ett mycket tydligt och välbevarat enskiftes- och lagaskifteslandskap där de långsmala ägorna delas in av stenmurar. De äldsta landskapsavsnitten finns i byarna Greby, Åketorp och Äpplerum. Här kan man finna strukturer som går tillbaka till tiden före 1800-talets skiften. Räpplinge och Tomteby har ett modernare odlingslandskap där murar och andra så kallade odlingshinder tagits bort för att ge stora och rationella ägor. Efter utmarksdelningen 1816, där byarna bland annat tilldelades utmarkerna, kom alla de stenmurar till som genomkorsar alvaret.

Vägnätet i socknen har i stor utsträckning kvar sina gamla sträckningar. Till de äldsta vägarna hör vägen utmed landborgskrönet, det som idag är väg 136, och vägen från Karås i söder norrut genom byarna Åketorp, Tomteby, Räpplinge, Svarteberga och Tryggestad. Denna väg fortsatte mot Kolstad och Köping där den vikingatida handelsplatsen låg. Idag är det bara rester kvar av vägen i Svarteberga och Trygge-

stad men i de övriga tre byarna har vägen kvar sin gamla sträckning. Troligt är att en ny väg anlades mellan Borgholms slott och Räpplinge kyrka och att vägen som gick mot den gamla handelsplatsen inte var intressant längre. Från Greby går den gamla häradsvägen i kanten av alvaret till kyrkan mot Äpplerum och sedan vidare mot Gärdslösa. En numera försvunnen runsten, som stått vid Äpplerum där Långbro mosse har sitt utlopp, visar att detta var en viktig forntida vägled som kopplade samman västra och östra Öland.

En näring som är starkt förknippad med Räpplinge socken är stenbrytning. Genom åren, troligen från medeltid, har bergsbruket omfattat väsentliga arealer, från Greby i söder till kungsgården i norr. En stor anledning till den omfattande stenbrytningen var byggandet av Borgholms slott. Eftersom borgen låg i socknen och brytbara stenen fanns att tillgå här, ålades bönderna att utföra dagsverken genom att bryta sten och forsla fram den till borgbygget. Idag förekommer stenbrytning på Greby och Åketorps alvar.

Räpplinge kyrka är byggd invid en gammal fyrvägs korsning under 1100-talets förra hälft. Kyrkan är till största delen uppförd 1802 men har en medeltida föregångare. Under 1100-talets sista del byggdes kyrkan om till en förvarings- och försvarsfästning av klövsadelstyp med två torn. Intill kyrkan finns den välbevarade prästgården från 1825. Här finns också en tiondelad i kalksten. Utanför kyrkogården finns små- och folkskolebyggnaderna från tidigt 1900-tal samt tre lärarbostäder från 1900-talets andra del alla i behåll. På ömse sidor om kyrkan har två handelsbodars legat vars byggnader är intakta.

Gustav Vasa anlade fem kungsgårdar på Öland varav Borgholm är en. Syftet med kungsgårdarna var att de dels skulle tjäna som mönster-gårdar för traktens bönder, dels drivas som avelsgårdar för hovets räkning. Den f.d. man-gården, som är uppförd i empirestil 1847–1849,

utnyttjas i dag som gästhem; Drottning Victorias Vilohem. Kungsgårdens lantbruksbyggnader ägs av kommunen och arrenderas ut. Vasahuset är ett stenhus uppfört i putsad kalksten. Mycket lite är känt om byggnadens historia och verkliga ålder.

Borgholms Slott som har ett dominerande läge på landborgskanten utgjordes under medeltiden av en kastal. Under Johan III:s (reg. 1568–1592) och Karl X Gustavs tid (reg. 1651–1660) byggdes det nuvarande slottet, som dock aldrig kom att färdigställas helt. Genom en häftig eldsvåda ödelades slottet 1806. Sedan 1975 finns en permanent utställning som bl.a. visar slottets utseende före branden. Utanför slottet finns resterna av Borgs sockenkyrka och andra medeltida lämningar.

Till Borgholms slottsmiljö hör också nuvarande kungafamiliens sommarresidens Solliden. Kronprinsessan Victoria, gift med den blivande kung Gustav V, köpte i början av 1900-talet en bit mark av kungsgårdens ägor. Till villan som var inflyttningsklar 1906 hör en park- och trädgårdsanläggning med bland annat italiensk park, engelsk park och holländsk trädgård med rosor.

Räpplinge har drygt 1 000 registrerade forn-lämningar och tillhör därmed en av de forn-lämningsstättare socknarna på Öland. De gravar man ser är framför allt knutna till landborgskanten längs väg 136. Detta stråk av gravar är närmare sex kilometer långt med en utlöpare som löper längs Getstadås mot Köping. Gravarna är främst från järnåldern men här finns även gravar från bronsåldern. Halvannen kilometer öster om Svarteberga finns resterna efter en fornborg som låg vid stranden av den nu utdikade Långbro mosse. I dag syns den endast som en svag plåtå i en åker.

Natur- och kulturmiljöer

Socknen upptas av ett stort alvarområde med öppna och välbetade naturbetesmarker. Floran är artrik med många betesgynnade växter. Getstadås är en markant höjdrygg som utgörs av en berggrundsskålla. Följande områden inom Räpplinge socken är Natura 2000-område: Slottsalvaret, Strandskogen, Borga hage och Strandtorp.

Räpplinge ligger centralt på Öland där bland annat Borgholms slott och kungsladugården vittnar om starka intressen från riksmakten. Kyrkomiljön vid en gammal fyrvägs korsning innehåller kyrka, med delvis bevarat medeltida murverk, uppförd på förhistoriskt gravfält, prästgård från 1825, tiondelada, skolor, lärar- och kyrkvaktmästarbostad. Flera byar ligger i laga läge med välbevarad äldre bebyggelse och odlingslandskapet är varierat med talrika fornlämningar.

Befolkning

Invånarantalet i socknen har minskat något under de senaste åren och år 2000 bodde här 480 personer.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen med cirka 45 lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 44 km² utgör 1 300 ha åker, 1 200 ha betesmark och 330 ha skogsmark. Cirka 40 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 1 800 nöt, 580 får och 2 200 svin.

Förutom jordbruk är stenindustrin betydande i socknen och här finns två av kommunens tre stenindustrier. Brytning av röd Ölandskalksten sker i Åketorp och Greby. Kalkstenen används till murar, fasader, stolpar, gångar, trappor, altaner, golv etc.

Under en följd av år har kommunen undersökt möjligheterna att fylla Kungsgården med ett nytt innehåll. En rondell omedelbart väster om infarten till Slottet skulle bilda "Porten till Borgholm". På detta sätt skulle bl. a. den planerade företagsbyn vid Vasahuset få en bra anslutning till väg 136. Även ett utvidgat flygfält skulle nås från denna rondell.

Stiftelsen Drottning Victorias Vilohem på Öland har sedan 1920-talet sin verksamhet i kungsgårdens gamla huvudbyggnad med omgivande park.

I Råpplinge finns två av kommunens mest besökta turistmål; Borgholms Slott och Solli-den. Båda dessa anläggningar gör omfattande investeringar för att tillgodose besökarnas behov. I socknen finns ett privat företag som arrangerar konserter i världsklass på Borgholm Slott och här finns även konsultföretag i olika branscher.

För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl natur- som kulturupplevelser. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från norr till söder på Öland, har sin sträckning från Karum i Högsrums socken via Åketorp, Tomteby, Råpplinge, Svarteberga mot Borgholm. Ölands Turist AB kan ge mer information om sock-nens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Vid olika tillfällen har områden i socknens norra del lagts till Borgholms stad.

Service

Råpplinge gränsar till Borgholm som är dess ”servicecentrum”.

Råpplinge tillhör tillsammans med Borgholm och Högsrum det södra hemtjänstområdet.

Det allmänna renvatten- och spillvattennätet som har en acceptabel standard täcker i stort sett hela Råpplinge. Det s.k. renvattnet kommer från vattentäkten i Köpingsvik. Strandtorp och Strandtorpshage har endast tillgång till det allmänna renvattennätet.

Närmaste återvinningsstation finns i Borg-holm.

Strandtorps gårde ligger liksom Mörbylångadalen nedanför landborgen. I den bördiga moränleran odlas fortfarande specialgrödor som lök och morötter. I kustavsnittet mellan Borgholm och Stor Rör är detta det enda återstående större jordbruksområdet som inte tagits i anspråk för turiständamål.

FOTO: LENNART BOHLIN

Energi

På Greby alvar, öster om väg 136, finns ett vindkraftsverk. Kommunen ställer sig positiv till att pröva en begränsad utökning av antalet verk i område. I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetableringar. En prövning enligt uppställda kriterier under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindkraft" är tänkbar i den södra delen av socknen.

Kommunikationer

Avståndet från kyrkan till Borgholm är 1/2 mil och till Kalmar är det 3,5 mil.

Västra landsvägen, väg 136, mot Borgholm och norra Öland är under sommarsäsongen hårt trafikerad vilket ställer till problem vid samtliga utfarter. Kommunen planerar att minimera antalet utfarter mot väg 136 i hela kommunen och då främst söder om Borgholm för att få en trafiksäkrare miljö. I vägavsnittet genom Råpplinge är det önskvärt att ha fyra trafiksäkra korsningar. Detta innebär bl.a. att korsningen vid flygplatsen flyttas söderut till Borgehages infart. Med denna trafiklösning försvinner även den olycksdrabbade delen av vägen över Getstadås.

En separat gång- och cykelväg (GC-väg) längs med väg 136 finns från Borgholm till infarten till Borgehage. Inom socknen passerar också Ölandsleden genom Åketorp, Tomteby, Råpplinge och Svarteberga mot Borgholm. Kommunen planerar att på den forna järnvägsbanken över Kungsgården anlägga en GC-väg som ger Ölandsleden en vacker och trafiksäker sträckning.

Länstrafikens bussar på väg 136 har en acceptabel turtäthet. Det finns även kollektivtrafik mellan Borgholm–Råpplinge–Runsten och vidare mot Kalmar. Turtätheten på denna sträcka är gles och passar därför inte personer som har oregelbundna arbetstider.

Kusten utmed Kalmarsund är inte lämplig för större hamnanläggningar.

För kommunens utveckling är det viktigt att de mindre flygfälten finns som en del i den kommunala infrastrukturen. Borglanda flygplats används mest sommartid. Flygplatsens utrustning tillåter endast trafik dagtid. De vanligaste flygplanen är mindre plan med plats för fyra personer. Även tvåmotoriga flygplan med plats för sex personer förekommer. I den tidigare översiktsplanen fanns en markreservations för en framtida flygplats i den södra sockendelen. I kommunens nuvarande planering an-gående en säker trafikmiljö finns istället ett förslag på en utvidgning av Borglanda. Väg 925 mellan Råpplinge kyrka och väg 136, planeras få en ny sträckning som innebär att den mynnar vid en rondell vid infarten till Borgehage. På detta sätt kan flygplatsens landningsbana förlängas.

Enligt Räddningstjänstens riskanalys sker 75 % av alla haverier på landningsbana eller inom 900 m från denna. För en framtida utveckling av Borglanda krävs en miljökonsekvensbeskrivning enligt Miljöbalken.

Bebyggelseutveckling

I Råpplinge socken finns en detaljplan för bostadsbebyggelse söder om kyrkan samt två äldre detaljplaner för fritidsbebyggelse. I Tryggestad, Svarteberga, Strandtorp, Borgehage och Råpplinge finns "samlad bebyggelse". Kommunen föreslår inga nya bebyggelseområden i socknen med undantag för Borgehage där en ny detaljplan kommer att ge möjlighet till permanentbostäder. Detta tillskott av nya tomter anses täcka den efterfrågan som finns i denna del av kommunen.

Socknens fritidsbebyggelse är främst lokaliserad till landborgskrönet och i slänten ner mot havet. Kommunen föreslår att inga "stugbyar" etableras mellan Borgholm och Halltorp i Högsrums socken. Enstaka nya bostadstomter kan komma till under förutsättning att tillkommande och befintliga utfarter till väg 136 samordnas. Det stora antalet utfarter från enstaka tomter är en trafikfara och dess antal måste minskas radikalt.

Utbyggnad i större omfattning kräver detaljplan. Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad det gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

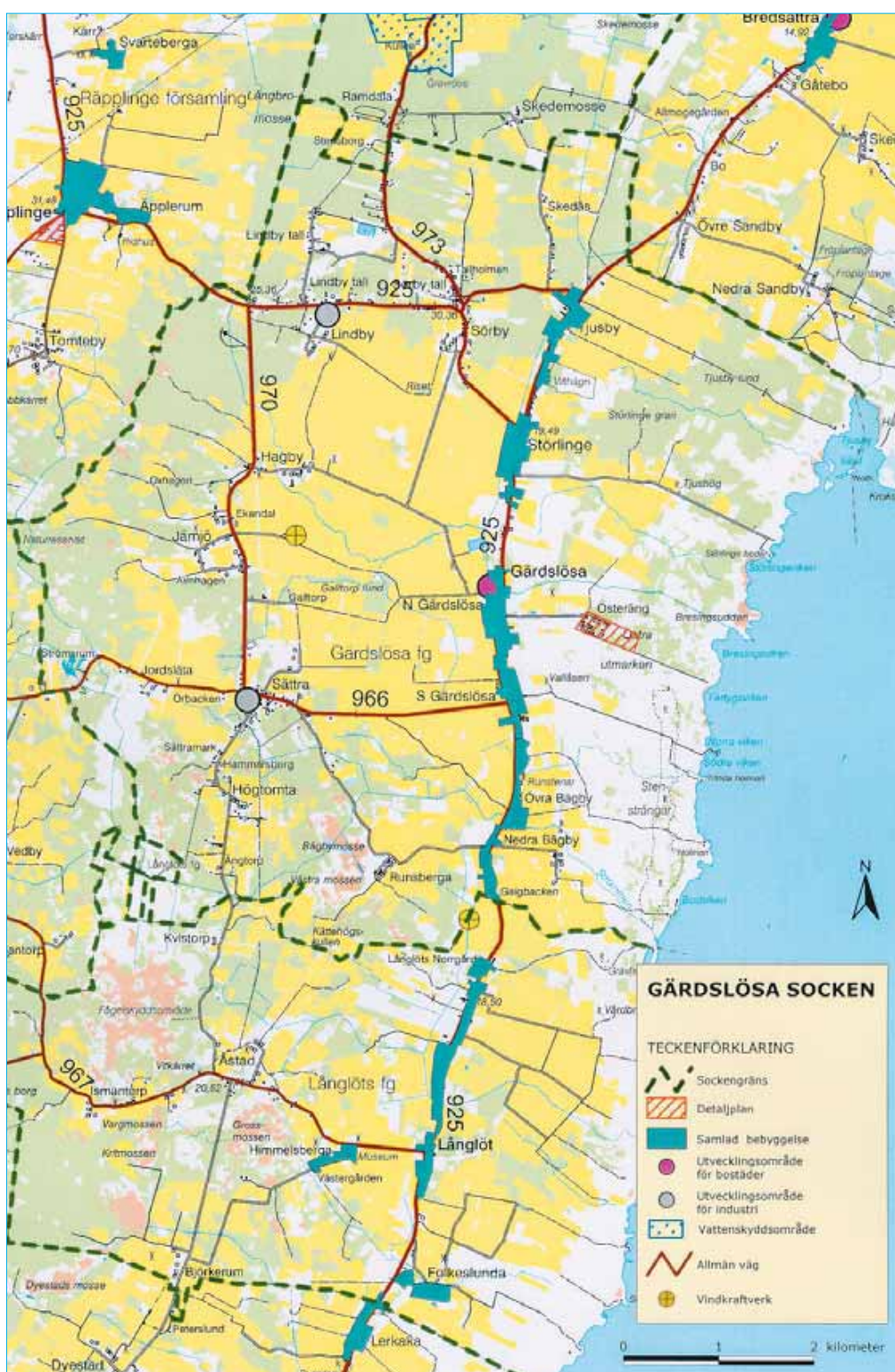
I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Ett industriområde för tyngre verksamheter planeras i den södra delen av socknen. Räddningstjänsten har framfört önskemål om att ett markområde avsätts för övningsändamål. Ett område i anslutning till ovanstående industriområde anses som möjligt för detta. Detaljplan krävs.

Läs mer om bebyggelseutveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Råpplinge socken

- Under en följd av år har kommunen undersökt möjligheterna att fylla Kungsgården med ett nytt innehåll. En rondell omedelbart väster om infarten till Slottet skulle bilda "Porten till Borgholm". På detta sätt skulle bl. a. den planerade företagsbyn vid Vasahuset få en bra anslutning till väg 136.
- Kommunen planerar att minimera antalet utfarter mot väg 136 i hela kommunen och då främst söder om Borgholm för att få en trafiksäkrare miljö.
- Borglanda flygplats, utvidgad landingsbana söderut. I kommunens nuvarande planering angående en säker trafikmiljö finns ett förslag på en utvidgning av Borglanda.
- Kommunen planerar att på den forna järnvägsbanken över Kungsgården anlägga en GC-väg som ger Ölandsleden en trafiksäker sträckning.
- Ett industriområde för tyngre verksamheter planeras i Högsrums socken men kan också komma att beröra den södra delen av Råpplinge socknen.
- Hela Råpplinge socken har bedömts som bevarandevärd ur flera olika aspekter. Detta betyder inte att all framtida utveckling förhindras utan att hänsyn ska tas så att socknens attraktionskraft inte går förlorad.

Gärdslösa socken

Kort historik

Gärdslösa socken är belägen på öns östra sida omgivet av Bredsättra och Köping i norr, Räpplinge och Högsrum i väster och Långlöt i söder. Runt ett påfallande bördigt område i socknens mitt ligger byarna utplacerade. I väster och nordväst finns barrskogar och i öster breder sjömarkerna ut sig. Förutom kyrkan är Störlinge kvarnrad socknens signum. Av socknens femton byar är Övra och Nedra Bägby, Södra Gärdslösa, Hagby, Jordsläta, Jämjö, Lindby, Runserga, Störlinge, Sättra, Sörby och Tjusby radbyar. Högtomta har en oregelbunden bystruktur medan vi inte känner till Galltorps och Norra Gärdslösas ursprungliga bystrukturer.

Tjusby är en dubbel radby med tämligen gles och heterogen bebyggelse. Bygatan kantas av stenmurar och lövträd. Störlinge är en stor by och i början av 1800-talet fanns det 30 gårdar här. Byn var den största på Öland efter Kastlösa. Gårdarna är relativt små och placerade på ömse sidor av landsvägen. Mangårdsbyggnaderna är av varierande ålder och utseende. Ekonomibyggnaderna är företrädesvis uppförda i skiftesverk men även inslag av kalksten finns. Norra Gärdslösa har tidigare varit en kungsgård. Bebyggelsen är avseende ålder och ursprunglighet blandad med enskilda gårdar och byggnader av intresse. I Södra Gärdslösa finns flera kringbyggda större gårdar med delvis sammanbyggda skiftesverkslängor längs vägen. I Nedra Bägby finns en vacker bygata. Övra Bägby är ganska löst grupperad och här finns enskild bebyggelse av intresse, bl.a. sammanbyggda ladulängor i skiftesverk. Både Övra och Nedra Bägby har omfattande sjömarker medan den mesta åkerjorden är förlagd till den västra sidan av landborgen. Runserga har en ålderdomlig karaktär med delvis sammanbyggda ekonomibyggnader mot bygatan.

Kyrkan är belägen något norr om Norra Gärdslösa och är en av Ölands få kyrkor som undgått större ombyggnader under 1800-talet och därigenom bevarat sin medeltidskaraktär. Kyrkoherden här räknades som prost över hela Öland. Strax väster om kyrkan finns ruinen efter ett medeltida gilleshus. Prästgården i Södra Gärdslösa utgörs av en större salsbygg-

nad i två våningar under sadeltak och uppförd under 1700-talet men är sedan dess tillbyggd och renoverad. Här föddes 1793 skalden Erik Johan Stagnelius, kanske en av Ölands mest berömda kulturpersonligheter.

Till socknens mer kända fornlämningar hör ”Tjus hög” inom Störlinge by. Den utgörs av en storhög, 50 m i diameter och 5 m hög. Parallell till denna är bl.a. Mysinge och Gyngeshög på Ölands västra sida. Dessa monumentalgravar brukar dateras till bronsålder. Cirka en halv kilometer rakt västerut från Störlinge, på gränsen mellan Störlinge och Sörby finns ett undersökt gravfält. På 1890-talet fann man bl.a. romerska importföremål i en grav. Längs landborgen finns relativt få synliga fornlämningar men genom äldre uppteckningar vet vi att Ancyclusvallen varit krönt av en mängd gravar. I socknens sjömarker finns husgrunder och omfattande system av stensträngar. I Övra Bägby, i anslutning till en moderniserad stenvalvbro från 1700-talet, står två runstenar. Från Bägby finns flera fynd av den s.k. ”Ölandskrukan” med rötter i folkvandringstid. ”Ölandskrukan” nyproduceras och är idag en vanlig souvenir.

Stationen vid Sättra fick namnet Gärdslösa station. Här anlades mejeri, och dessutom tillkom bl.a. post- och telegrafstation, två affärer, motorkvarn och mekanisk verkstad, skolhus och lärarbostad och frikyrkolokal samt ett tjugofemtal villor och mindre lägenheter. Av de många byggnaderna har de flesta bevarats och funnit nya användningar. Sålunda inrymmer numera mejeriet en bilverkstad, på den gatstensbelagda stationsplanen finns en buss- och taxirörelse, handelsboden är keramikverkstad och skolhuset auktionskammare. En villa i nationalromantisk stil är de bästa hållna exemplet på hur det en gång stolta stationssamhället har sett ut. Stationen i Lindby består av förutom själva stationshuset även av järnvägens vattenstation och en liten magasinsbyggnad. Stationsbyggnaden är en för järnvägen vanlig hustyp med drag av sekelskiftesvilla. I och med järnvägsstationens tillkomst byggdes

här även mejeri, nu Lindbytvätten, och lanthandel. Vattenstationen används idag som pumphus för byarna Hagbys och Jämjös vattenförsörjning.

Natur och kulturmiljöer

Östra Ölands sjömarker har fått sin karaktär genom att de har används som betesmarker under mycket lång tid. Floran inom dessa områden är mycket artrik och mängder med flyttfåglar använder markerna som rastlokal under vår och höst. Här finns också ett flertal häckande vadarfåglar. Mittlandskogen, som anses vara Nordeuropas störst sammanhängande ädellövskog, breder ut sig i den västra delen av socknen. Även Mittlandskogen har ett mycket högt naturvärde. Naturreservatet Västra

äng, cirka 2 km väster om Jämjö, är ett mosaikartat lövskogsområde med förekomst av flera sällsynta lavar och svampar. Lindbyfältet är ett stort sandfält med mäktiga gruslager.

Bägby mosse i Gärdslösa södra del, väster om väg 925 ingår i den våtmarksinventering som länsstyrelsen har gjort. Mossen ingår delvis i riksintresseområde för kulturmiljö. Det förs flera diskussioner om hur övergödningen av Östersjön ska minskas. Bägby mosse är tänkbar som en "kvävefälla", vilket innebär att omgivande avrinningsvatten leds genom mossen innan det når havet. Frågan måste utredas vidare. Följande områden inom Gärdslösa socken är Natura 2000-område: Störlinge sjömarker, Tjusby sjömarker och Västra äng.

Gärdslösa medeltidskyrka är en av Ölands minst förvanskade. Detta tillsammans med kungliga bröllop och konfirmationer har gjort kyrkan till ett betydande kulturturistmål.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Hela östra delen av Gärdslösa socken är en kulturhistorisk värdefull miljö. Området är en gammal centralbygd på östra Öland med varierande bebyggelse, bördig odlingsjord och delvis välbevarade sjömarker. En av Ölands längsta kvarnrader finns vid Störlinge samt flera intressanta fornlämningar. Stora delar av Gärdslösa väster om väg 925/974 omfattas av Mittlandets järnåldersmiljöer. Det är ett unikt område med helhetsmiljöer från den äldre järn-ålderns bondemiljöer. Här finns rester av husgrunder, löst grupperade byar, hägnadssystem, fägor och forntida gravar.

Befolkning

Gärdslösa har haft en positiv befolkningsutveckling de senaste åren, 2000 fanns här 676 invånare. Sommarbostäder finns främst i trakten runt Sörby, längs med väg 925/974 samt en renodlad fritidsby öster om Gärdslösa.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen i socknen med ett 40-tal lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 54 km² utgör 2 000 ha åker, 840 ha betesmark och 540 ha skogsmark. Det finns cirka 2 600 nötk, 2 600 svin och 1 300 får.

I Lindby finns sedan länge ett tvätteri som expanderar. Mindre verksamheter av skiftande slag finns i flera av byarna. Inom socknen finns också ett par konstnärer och konsthantverkare verksamma. Närmaste livsmedelsbutiker finns i Bredsättra och Köpingsvik. Bygglov för livsmedelsbutik i Runsten har lämnats under våren 2002.

För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl natur- som kulturupplevelser. Kvarnraden i Störlinge, den medeltida kyrkan och prästgården som är skalden Stagnelius födelsehem är socknens främsta attraktioner. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från norr till söder på Öland, har sin sträckning från Åstad i

Långlöts socken, upp genom Sättra och Sörby mot Skedemosse. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralorter är Borgholm och Kalmar.

Många av byarna i Gärdslösa har bevarat traditionen med byordning och byordningsman. Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Gärdslösa finns barnomsorg i form av förskola och skolbarnomsorg samt förskoleklass och årskurs 1–6. Högstadium finns i Borgholm, gymnasieskolor i Borgholm och Kalmar.

Gärdslösa tillhör det mellersta hemtjänstområdet. Närmaste vårdcentral finns i Borgholm.

Det allmänna renvattennätet försörjer stora delar av socknen och är dimensionerat så att ytterligare anslutningar kan ske. Renvattnet hämtas från vattentäkten i Köpingsvik. Den gamla vattentäkten och reservoaren vid Lindby station används för vattenförsörjning till byarna Hagby och Jämjö. Allmänt spillvattennät finns endast för ett mindre område söder om Gärdslösa kyrka samt för området i nordvästra delen av socknen. Det lokala spillvattennätet är anslutet till en lokal infiltrationsanläggning.

Vattenskyddsområdet för täkten i Köpingsvik kommer troligen att utvidgas och omfatta Lindbyområdet. Undersökningar och provpumpningar pågår för att erhålla underlag till ansökan om vattendom och skyddsområde.

Den närmaste återvinningsstationen finns i Bredsättra.

Energi

I Gärdslösa finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. Vid en eventuell ansökan om vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken ”Allmänna intressen, Energi, Vindkraft”.

Kommunikationer

Östra landsvägen sträcker sig i nordsydlig riktning genom hela socknen. Från Störlinge viker vägen av västerut mot Sörby och vidare mot Borgholm eller Köpingsvik. På vardagarna trafikerar Länstrafiken väg 925 till och från Borgholm och Kalmar. Pendlingsavståndet till Kalmar är cirka 3,7 mil och till Borgholm cirka 1,3 mil.

I Störlinge finns en mindre hamn som främst används av lokalbefolkningen.

Bebyggelseutveckling

Delar av Tjusby, Störlinge, Gärdslösa och Övra Bägby är samlad bebyggelse. Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad det gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under ”Allmänna intressen”.

Sammanfattning av planerade förändringar i Gärdslösa socken

- Kommunen har inte för avsikt att påtagligt ändra på den nuvarande markanvändningen. Vad gäller grundvattenanvändningen planeras en eventuell utvidgning av täkten i Köping som berör Gärdslösa socken.
- Hela Gärdslösas socken är en jordbruksbygd som bedömts bevarandevärd ur flera olika aspekter. Detta betyder inte att all framtida utveckling förhindras utan att hänsyn ska tas så att socknens attraktionskraft inte går förlorad.
- Sättra och Lindby har bra förutsättningar för etablering av lättare industriverksamhet.
- Ett mindre antal bostadstomter bör kunna komma till på kommunägd mark, söder om Gärdslösa kyrka.

” I prästgården
i Södra
Gärdslösa föddes
1793 skalden Erik
Johan Stagnelius,
kanske en av Ölands
mest berömda
kulturpersonligheter.

Högsrums socken

Kort historik

Högsrum socken gränsar i norr till Råpplinge, i öster till Gärdslösa och i söder till Glömminge i Mörbylånga kommun. Både ytan, 38 km², och folkmängden, cirka 950 invånare, motsvarar medeltalet för Ölands socknar. Högsrum har blivit kommunens golfdistrikt med två stora anläggningar. Även bad- och campingturismen är väl tillgodosedd. Rälla och Stora Rör tätorter på pendlingsavstånd till Kalmar. I socknen finns tio byar; Abbantorp, Ekerum, Halltorp, Högsrum, Karum, Rälla, Rönnerum, Sörby, Vedby och Vipetorp.

Det vanliga på västra Öland är att terrängen från landborgskrönet långsamt sänker sig mot öster. I Högsrum däremot befinner sig de högsta punkterna ett gott stycke inåt mittlandet. Från det högt belägna gravfältet vid Odens flisor och Noaks ark har man en fri sikt över det karga enbevuxna alvarmarkerna. Landskapet sänker sig åt norr och öster och övergår sedan i mittlandets snåriga lövskog, kärrstråk och spridda odlingsområden kring Karum, Vedby och Abbantorp. Mossberga torvmosse omgärdas av Karums och Högsrums alvaråsar. Kring kyrkan och söderut mot Rönnerum är landskapet mjukare och mer uppodlat. Kyrkbyn markerar tydligt socknens gamla huvudbygd. Odlingsbygden fortsätter nordväst ut från Högsrumsbyn mot Ekerum. Längst i norr ligger Halltorp på landborgskanten med utsikt över kustbältets åkrar och ek- och avenbokslundar ner mot Kalmarsund. Ett par kilometer innanför Halltorp ligger Västra Sörby i en småbruten, stenbunden mittlandsterräng. Från Rälla gård till sockengränsen vid Stora Rör i söder utbreder sig ett barrskogsområde. Dess västra del har sedan gammalt tillhört Rälla gård medan Rälla Tall, öster om landsvägen, fram till 1800-talets början var kronoallmänning. I sin södra del är Rälla Tall fortfarande ren skogsmark. Högsrum är en av de få skogrika socknarna på Öland, och än skogigare tedde sig trakten i äldre tider, innan nyodlingarna alltifrån 1700-talets senare del trängde in i skogsmarkerna. Från 1700-talets senare del minskas andelen skog tack vare de betydan-

nyodlingar som företogs i bl. a. de gamla ängsområdena nedanför landborgen vid Halltorp, Ekerum och Rälla. På utmarkerna etablerades en rad nyhemman som Mossberga, Nyttorp, Pettersholm och Rørsberg. De skogrika socknarna på Ölands västsida från Högsrum till Torslunda drog under 1700- och 1800-talen till sig inhysefolk i långt större utsträckning än de kala bygderna på östsidan. Efter öländska förhållanden företer 1800-talets Högsrum en ovanligt starkt differentierad social struktur. I väster fanns inte mindre än fyra av Ölands fåtaliga herrgårdar, Mossberga, Halltorp, Ekerum och Rälla. Innanför dessa finns en relativt liten bondebygd med ett drygt fyrtiotal gårdar, vidare en mängd små jordlägenheter och ett än större antal inhysesstugor. Intill gränsen mot Glömminge socken ligger Stora Rör, en gammal hamn- och färjeplats. I början av 1800-talet fördes posten via denna färjeled och under 1800-talet trafikerade Kalmarsundsbolagets ångbåtar Stora Rör. Vid sidan av gästgivaregården och den stora holländska väderkvarnen, byggdes vid det nya seklets början två för sin tid ansehlige affärshus vid hamnen. I de östra delarna av Karum planeras ett naturreservat med syfte att återskapa 1800-talets odlingslandskap.

Liksom den förhistoriska bygden kom också den tidigt medeltida odlingen att få sin tyngdpunkt i mittlandet. Invid den största byn byggdes 1100-talets stenkyrka som medelpunkt i den kyrksocken som efter byn fick namnet Högsrum.

Högsrums socken har cirka 340 registrerade fornlämningar. Den största koncentrationen av forngravar finns på alvaråsarna mellan Högsrum och Karum, kring vilka en rik järnåldersbygd varit samlad. En av öns stora fornborgar, Vipetorps borg, ligger också inom socknen liksom de ansehlige komplexen av husgrunder och stensträngar (rester av murar) från äldre järnåldern öster om Rönnerums by.

Natur- och kulturmiljöer

Mittlandskogen, som anses vara Nordeuropas största sammanhängande ädellövskog, breder ut sig i den västra delen av socknen. Vid Rönnerum finns bl.a. ett stort lövskogsområde med ädla lövträd som avenbok, ek, ask och alm. Här förekommer även sällsynta lavar och mossor. Mittlandskogen har ett mycket högt naturvärde. Sydost om Mossberga ligger en våtmark som är geologiskt intressant. Följande områden inom Högsrums socken är Natura 2000-område: Karås, Halltorp, Karum och Rönnerum-Abbantorp.

Stora delar av socknen öster om väg 136 omfattas av Mittlandets järnåldersmiljöer. Det är ett unikt område med helhetsmiljöer från den äldre järnålderns bondemiljöer. Här finns rester av husgrunder, löst grupperade byar, hägnadssystem, fägor och forntida gravar. Ett av de bästa exemplen på övergivna järnåldersbyar i mittlandsområdet finns i Rönnerum. I Karum utgör bebyggelselägena och odlingslandskapets struktur en relik miljö med få motsvarigheter på Öland. Karums alvar ett av de få alvarerna på mellersta Öland. Husgrunder, stensträngar och gravar från äldre järnålderns bondesamhälle visar på en lång kontinuitet i markutnyttjandet. Vid Mossberga finns en fornborg med den närbelägna hamnen i Ekerum. Odens flisor är två mäktiga resta kalkstensflisor med en tradition om asaguden Oden.

Befolkning

Folkmängden på cirka 950 personer har varit relativt stabil under de senaste åren. Pendlingsavståndet är relativt kort till Kalmar och Borgholm vilket är positivt för en framtida befolkningsutveckling.

Näringsliv

I Högsrum finns cirka 20 jordbruksföretag. Av socknens totala yta om 38 km² utgör 900 ha åker, 500 ha betesmark och 450 ha skogsmark. Ett 10-tal av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 950 nötkreatur, 570 får.

Inom socknen finns många privata företag av olika storlekar. Öster om väg 136, vid Halltorps gästgiveri, finns ett industriområde som är detaljplanlagt. Här pågår för närvarande byggandet av en modern företagsby. Se även det i Råplinge socken föreslagna utvecklingsområdet strax norr om ovanstående område. Ett annat område väster om väg 136, vid Rönnerumsvägen, föreslås som industriområde för lättare verksamheter.

I Rålla finns en livsmedelsbutik och en lågprisbutik. Västra Sörby och Stora Rör har båda "bykrogar" som är öppna mer än enbart under turistsäsong.

Det finns flera turistmål som lockar många besökare. Till dessa hör bl.a. Halltorps hage, Rönnerums fornby, skeppssättningen Noaks ark och Mossberga fornborg. Turistanläggningarna finner vi väster om väg 136. Här finns småbåtshamnen i Stora Rör, Ekerums golfanläggning, Ekerums bad- och campinganläggning, Halltorps golfbana, Halltorps gästgiveri, VIDA konsthall och ett fjärrilshus. Några ytterligare turistanläggningar längs kusten planeras inte med tanke på de stora natur- och kulturvärden som finns. Kommunen ser däremot positivt på att existerande anläggningar kan utvecklas.

Vid Ekerum och Halltorp finns två större konsthallar och i Rälla och i Västra Sörby konsgallerier. Inom socknen finns också flera konstnärer och konsthantverkare verksamma.

Tätort och landsbygd

Mycket av den service som finns i Högsrum är koncentrerad till Rälla. Närmast större tätorter är Borgholm och Kalmar.

Service

Rälla skola inrymmer barnomsorg, förskoleklass, årskurs 1–6 och en sporthall. Årskurs 7–9 pendlar till Borgholm medan de flesta gymnasieeleverna pendlar till Kalmar. I Rälla finns ett av kommunens fyra folkbibliotek som även fungerar som skolbibliotek.

Högsrum tillhör det södra hemtjänstområdet tillsammans med Borgholm och Råpplinge

socknar. I Rälla finns en gruppbostad för psykiskt utvecklingsstörda.

I Högsrum finns Rälla vattentäkt som används under sommarhalvåret när efterfrågan på dricksvatten är som störst. Under vinterhalvåret fungerar den som reservvattentäkt.

Det allmänna renvatten- och spillvattennätet är väl utbyggt i Högsrums sockens västra del. Renvattnet hämtas från tåkten i Köpingsvik. Spillvattnet omhändertas av reningsverket i Färjestaden, Möbylånga kommun. För byarna belägna längre från kusten föreligger stora svårigheter att åstadkomma bra avloppsanläggningar.

Återvinningsstation finns vid Gullvivevägen i Rälla.

Välg 136 är den viktiga pulsådern för trafiken mot norra Öland. Vid bl. a. Rälla finns en mängd farliga utfarter som dessutom stör trafikrytmen.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Energi

Ölands elförsörjning från fastlandet överförs via ledningar mellan Revsudden och Stora Rör. Havsbaserad vindkraft längs Högsrums kust anses inte lämpligt med tanke på den trånga farleden där dessutom många flyttfåglar passerar. Längs kuststräckan på land finns höga naturvärden som skulle skadas vid en etablering av vindkraft. I Kalmarsund, utanför västra kustremsan, avser kommunen att inte tillåta vindkraftsetableringar.

En provning enligt uppställda kriterier under rubriken ”Allmänna intressen, Energi, Vindkraft” är tänkbar i den södra sockendelen.

Kommunikationer

Pendlingsavståndet till Kalmar är cirka 2,4 mil och till Borgholm 1,5 mil. Länstrafikens bussar passerar Högsrum kontinuerligt under dagen vilket möjliggör och underlättar pendling till de närliggande centralorterna.

Länsväg 136 går genom Högsrum från söder till norr. Till väg 136 ansluter väg 965 till Stora Rör och väg 966 till Gärdslösa.

Enligt Vägverkets mätningar ökar trafiken sommartid med cirka 8 000 fordon per dygn. Det är viktigt för tillgängligheten till norra Öland att trafiken flyter smidigt genom den södra delen av kommunen. Vid alla planeringsfrågor är det därför av största vikt att minska antalet utfarter till väg 136 och göra de större anslutningarna mer trafiksäkra. För fotgängare och cyklisterna finns en kort gång- och cykelväg (GC-väg) mellan livsmedelsaffären och busshållplatsen samt utmed väg 966 från livsmedelsaffären till skolan.

Trafiksäkerheten för de oskyddade trafikanterna måste förbättras längs väg 136. Vägverket ansvarar för trafiksäkerheten längs med de allmänna vägarna. Kommunen har däremot ansvaret att i planeringen framföra önskemål till regionala organ samt att se till att hänsyn tas i den detaljplanering som sker.

Ölands Turist AB har framfört önskemål om en separat GC-väg mellan Färjestaden och Borgholm.

Mindre enskilda och allmänna vägar fungerar utmärkt som gång- och cykelstråk även idag och lämpar sig utmärkt som förbindelselänkar i det planerade GC-nätet. För en utbyggnad längs med väg 136 krävs ett omfattande utredningsarbete.

Den kortaste sträckan mellan Öland och fastlandet är vid Stora Rör. Dess hamn var innan brons tillkomst 1972 färjeläge. Historiskt har hamnen utgjort en viktig knutpunkt för transporterna till och från fastlandet. Idag används hamnen till största delen av fritidsbåtar och som gästhamn. Även för framtiden är det väsentligt att hamnen sköts och underhålls då hamnen har ett strategiskt läge. En utökning av serviceutbudet i anslutning till hamnen skulle ytterligare öka dess betydelse. Vid Ekerums camping finns en gästhamn med cirka 25 båtplatser.

Bebyggelseutveckling

Med tanke på socknens goda förutsättningar, inte minst vad det gäller det gäller korta pendlingsavstånd, måste befolkningen i Högsrum förväntas öka. I socknen finns tomter inom detaljplanlagda områden som ännu inte är bebyggda. En beredskap för att ytterligare tomter kan komma att efterfrågas fordras. Ett nytt område med åtta exklusiva tomter finns söder om Pettersholm intill Halltorps gästgiveri.

I Rälla bör bebyggelseutvecklingen ske mellan väg 966 (Rällavägen) och Rönnerumsvägen på östra sidan av väg 136. De konfliktpunkter som finns här är närheten till väg 136 och den 50 KV-ledning som går parallellt med vägen cirka 200 m öster om denna. Vid en framtida exploatering krävs en konsekvensanalys.

Västra Sörby är den by som utvecklats mest de senaste åren och här har vuxit fram mindre verksamheter. Önskan från ytterligare privatpersoner att få möjlighet att bosätta sig här har framförts. Kommunen har tvingats att säga nej på grund av de dåliga förutsättningarna för enskilda avlopp. Kommunen är positiv till en bebyggelseutveckling i Västra Sörby. Det allmänna va-nätet är numera utbyggt till Halltorp och det finns kapacitet att ansluta Västra Sörby.

I Stora Rör och i Ekerums fritidsby finns de flesta fritidshusen samlade. Den övriga fritidsbebyggelsen är spridd. Ett nytt område för uthyrda fritidshus planeras norr om vägen till Ekerums bad- och campinganläggning. Detaljplaner anpassade till fritidsbebyggelse finns och har ännu inte utnyttjats fullt ut.

Många av de övriga byarna i Högsrums socken har stora kultur och naturvärden. Även här finns problem med att lösa avloppsfrågorna. Den bebyggelseutveckling som ska tillåtas i övriga byar ska vara väl anpassad till den äldre befintliga bebyggelsen vad det gäller placering, utformning och färgsättning.

Utbyggnad i större omfattning kräver detaljplan. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Högsrum socken

- Ett område väster om väg 136, vid Rönnerumsvägen, föreslås som industriområde för lättare verksamheter.
- Ett industriområde för tyngre verksamheter planeras i norra delen av Högsrums socken men det kan också komma att beröra den södra delen av Råpplinge socknen.
- I Rälla bör bebyggelseutvecklingen ske mellan väg 966 (Rällavägen) och Rönnerumsvägen på östra sidan av väg 136.
- Kommunen är positiv till en bebyggelseutveckling i Västra Sörby.
- Trafiksäkerhet och trafikflöde måste förbättras längs väg 136.
- Bostadstomter inom detaljplan som är kommunägda finns.
- En mer detaljerad redovisning av den framtida mark- och vattenanvändningen för Rälla tätort kommer att redovisas i den fortsatta översiktsplaneringen genom en fördjupad översiktsplan.

Långlöts socken

Kort historik

Långlöts socken gränsar i norr till Gärdslösa, i väster till Högsrum och i söder till Runsten. Socknens östra del består av två praktfulla radbyar med bördig odlingsjord och vidsträckta sjömarker. Väster om Ancylusvallen är landskapet småbrutet och byarna är små. Byarna Åstad, Kvistorp, Ismanstorp, Himmelsberga och Björkerum ligger väster om Ancylusvallen. Här är landskapet varierat med stora inslag av skog och mossar. Byarna är relativt små och exempel på ensamgårdar finns. Andelen fritidshus är låg. Långlöts socken förknippas främst med Himmelsberga friluftsmuseum och Ismanstors fornborg.

Långlöt är Ölands största radby. Byn, som verk-ligen är lång, har tidigare sträckt ut sig längs landsvägens östra sida. I början av 1900-talet anges att landsvägens östra sida kantades av en 900 m lång sammanhängande länga av skiftesverksbyggnader. I byns norra ände, utanför radbytomten ligger Norrgården, en storgård av herrgårdskaraktär. Manbyggningen utgörs av större gulmålad byggnad i empirstil och avgränsas mot bygatan av en imponerande kalkstenmur. I övrigt finns bland gårdarna inslag av äldre välbevarade mangårdar och skiftesverkslängor. Långlöts malm låg söder om byn vid Långlöts mosse. Här har det också funnits handelsbod, mejeri och missionshus. Folkeslunda är en av mycket få byar vid östra landborgen som är orienterad i öst–västlig riktning, d.v.s. tvärt emot landborgens sträckning. Folkeslunda som helhet är en mycket välbevarad by. I den östra delen är gårdarna kringbyggda med äldre skiftesverkslador, vissa med portskjul in till fägård. En av längorna har vass-tak. Mot bygatan finns små stenmursomgärdade lahagar. Flera mangårdsbyggnader är breda byggnader varav en på hög stenfot. En stenmurskantad smal grusväg leder ned till sjöbodplanen med ett 10-tal bodar varav en äldre i skiftesverk.

Åstad är en ganska löst grupperad klungby i två delar. Bebyggelsen är blandad med enskilda byggnader av intresse. Vägen genom byn mot Himmelsberga har en ålderdomlig sträckning. På byns ägor söderut finns Långlöts f.d. järnvägsstation liksom ett f.d. lanthandel. Kvistorp

är ett exempel på en ensamgård som under 1700-talet kluvits i två delar. Den södra gården har större en manbyggnad uppförd 1816 i ”Borgholmsstil”. Flera av gårdarna i östra Himmelsberga ägs av Ölands hembygdsförbund och är ett friluftsmuseum där konstmu-seet är ett av Ölands mest kända turistmål. I ett par byggnader har man historiska interiörer från 1800-talet. Byn är en av Ölands bäst bevarade dubbla radbyar med långa sammanbyggda ladugårdslängor på båda sidor av bygatan. Vissa av byggnaderna har flyttats hit, andra delar av bebyggelsen är nyuppförd. Björkerum är en radby men på grund av hemmansklyvningar ligger gårdarna något skilda från varandra. Bebyggelsen är delvis välbevarad med enskilda gårdar och byggnader av intresse, bl.a. ett par mangårdsbyggnader av salstyp från 1880-talet.

Långlöts kyrka har varit en klövsadelskyrka där västtornet och södra långhusväggen finns kvar idag. Tornet har kolonnettförsedda gavelrösten, ljusgluggar, som är uppförda av ”Gärdslösamästaren” Håkan Tanna ca 1240. I kyrkan har påträffats fragment av en Eskilstunakista, vilket är en typ av grav som anses ha tillhört personer av hög rang som var den första generation i samhället som kristnats. Mittemot kyrkan finns en skola från 1880-talet. Prästgården ligger omedelbart söder om kyrkan. Den är en stor och bred, rödmålad salsbyggnad under brutet tak som började byggas 1839. Flygelbyggnaden, uppförd 1844, är också under brutet tak och byggd på hög stenfot. Båda byggnaderna är mycket välbevarade. På tomten finns stora vårdträd. Prästgården drogs i samband med reformationen in till kronan samtidigt som kyrkan blev annex till Runsten.

I Långlöts och Folkeslundas sjömarkerna finns stora sammanhängande områden med stensträngar. I en torrlagd mosse på Norrgårdens ägor gjordes 1891 ett fynd av två bronslurar från ca 1 500 f. Kr. Längs landborgskanten och mellan byn och nya landsvägen finns det kända gravfältet med den sägenomspunna ”Wälfälssten” eller ”Kroppkakestenen”. I sjömarken, ca en kilometer öster om byn ligger ”Vålerör”, ett röse som är 25 m i diameter och 2 meter

högt. Ismanstorps fornborg ligger mitt på Öland och är omgiven av våtmarker och lövskog. Borgen mäter 125 m. Inom borgen finns 88 husgrunder.

Natur- och kulturmiljöer

Östra Ölands sjömarker har fått sin karaktär genom att de har använts som betesmarker under mycket lång tid. Sjömarkerna vid Folkeslunda utmärker sig med ett mycket öppet beteslandskap. Floran inom dessa områden är mycket artrik och mängder med flyttfåglar använder markerna som rastlokal under vår och höst. Här finns också ett flertal häckande vadarfåglar. Mittlandskogen, som anses vara Nordeuropas störst sammanhängande ädellövskog, breder ut sig i den västra delen av socknen. Även Mittlandskogen har ett mycket högt naturvärde. I stora delar av Mittlandskogen som berör Långlöt, sträcker ett par stora våtmarksområden ut sig med öppna fuktiga gräsmarker och starrkärr som omges av lövskogar. Amunds mosse, Kritmossen och Grossmossen hänger samman hydrologiskt och är opåverkade av dikning. I de tre mossarna finns en artrik och skyddsvärd svampflora. Vid Amunds mosse finns ett fågelskyddsområde. I Långlöts socken är Ismanstorp Natura 2000-område.

Hela Långlöts socken är en kulturhistorisk värdefull miljö. I socknen finns två stycken praktfulla radbyar, Långlöt och Folkeslunda med bördig odlingsjord och vidsträckta sjömarker. Himmelsberga är Ölands bäst bevarade dubbla radby. I Långlöt socken finns också ett flertal fornlämningar. Stora delar av socknen väster om väg 925 omfattas av Mittlandets järnåldersmiljöer. Det är ett unikt område med helhetsmiljöer från den äldre järnålderns bonde- miljöer. Här finns rester av husgrunder, löst grupperade byar, hägnadssystem, fågator och forntida gravar.

Befolkning

Långlöt har haft sjunkande befolkningsantal de sista åren, 2000 fanns här 197 invånare. I socknen finns ett mindre antal fritidsboende framför allt i återanvända mangårdar.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen i socknen med cirka 25 lantbruksföretag. Av

socknens totala yta om 28 km² utgör 1 000 ha åker, 550 ha betesmark och 320 ha skogsmark. Cirka 20 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 1 500 nöt, 600 får och 150 svin.

I Långlöts by finns en bilverkstad, ett galleri med kiosk och sommartid en restaurang.

För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl natur- som kulturupplevelser. Himmelsberga konst- och friluftsmuseum som är en stor turistattraktion med många besökare ägs och drivs av Ölands hembygdsförbund. Även Ismantorps fornborg är ett stort besöksmål. Ölandsleden, cykel- och vandringsleden från norr till söder på Öland, har sin sträckning från Dyestad i Runstens socken till Åstad. I Åstad delar cykelleden sig, vägen mot väster går till Vedby och Karum och vidare mot Borgholm medan den andra vägen sträcker sig norrut mot Högtomta. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Det närmaste samhället med offentlig och kommunal service finns i grannsocknen Runsten. Närmaste större centralorter är Borgholm och Kalmar.

Service

I grannsocknen Runsten finns barnomsorg i form av förskola och skolbarnomsorg samt förskoleklass och årskurs 1–6. I Runsten finns även ett föräldrakooperativt daghem, Näktergalen. Högstadium finns i Borgholm, gymnasieskolor i Borgholm och Kalmar.

Långlöt tillhör det mellersta hemtjänstområdet. Distriktssköterska finns i Långlöts f.d. skola medan vårdcentral finns i Borgholm.

Det allmänna renvattennätet som finns i delar av socknen är dimensionerat så att ytterligare anslutningar kan ske. Renvattnet kommer från vattentäkten i Köpingsvik. Ingen del av socknen har tillgång till allmänt spillvattennät, utan alla avloppslösningar är enskilda anläggningar.

Närmaste återvinningsstation finns i Runsten.

Energi

I Långlöt finns ett vindkraftverk med en märkeffekt på 850 kW. Detta vindkraftverk har uppförts under vintern 2001/2002 och är placerat väster om väg 925 i norra delen av socknen. Vid eventuellt ytterligare ansökningar av vindkraftsetableringar kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivet under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindkraft".

Kommunikationer

Östra vägen, väg 925, sträcker sig i nordsydlig riktning genom socknen. Från Långlöt går väg 967 i västlig riktning mot Högsrum. På vardagarna trafikerar Länstrafikens bussar väg 925 till och från Borgholm och Kalmar. Pendlingsavståndet till Kalmar är cirka 4 mil och till Borgholm cirka 2 mil.

Bebyggelseutveckling

I Långlöts socken finns ingen detaljplan. Delar av Långlöt, Himmelsberga och Folkeslunda utgör samlad bebyggelse. Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad det gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande.

Etablering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under "Allmänna intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Långlöts socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra på den nuvarande mark- och vattenanvändningen.
- Hela Långlöts socken är en jordbruksbygd som bedömts bevarandevärd ur flera olika aspekter. Detta betyder inte att all framtida utveckling förhindras utan att hänsyn ska tas så att socknens attraktionskraft inte går förlorad.

De välskötta, högklassiga sjömarkerna vid Folkeslunda avslutas med en sjöbodplan närmast Östersjön vars bodar också vittnar om omsorgsfull vård.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Runstens socken

Kort historik

Runstens socken gränsar i norr till Långlöt och är i övrigt omgiven av Glömminge och Norra Möckleby, båda i Mörbylånga kommun. Socknen är känd som en stolt, välbyggd jordbruksbygd med mäktiga sjömarker i öster och åkerbruk i mittområdet. Alla socknens elva byar – Bärby, Dyestad, Lerkaka, Lopperstad, Norra och Södra Runsten, Spjutterum, Norra och Södra Bäck samt Åkerby – är medeltida radbyar.

Lerkaka är den nordligaste byn i Runstens socken som omfattar nio gårdar upprättade som en dubbel radby med bebyggelse på båda sidor av landsvägen. Bebyggelsen är nästan genomgående välbevarad och gäller både mangårdsbyggnaderna och ekonomihusen. Här finns kringbyggda gårdar med i allmänhet salsbyggnader och ålderdomliga och sammanbyggda ladugårdar, påfallande många i kalksten vid sidan av skiftesverksbyggnader.

Lerkaka kvarnrad har anlagts på ett förhistoriskt gravfält där det idag endast återstår fem gravar. Tidigare grustäkter har också påverkat fornlämnningarna i byn. Att döma av två undersökta gravar i den sydligaste delen av byn syns båda dessa individer begravts i sen vikingatid. Till vikingatidens slutskede hör också den 2 meter höga runstenen på motsatta sidan av kvarnraden.

Bjärby omfattar idag nio gårdar, de flesta belägna på den västra sidan av landsvägen. Ekonomibyggnaderna består av delvis sammanbyggda ladugårdslängor i skiftesverk längs med vägen. Mangårdsbyggnaderna varierar mer i utseende och ålder. Inne i byn står en runsten liksom ett par resta stenar, som troligen utgör resten av ett större sammanhängande gravfält. I byn har tidigare legat ett kapell, helgat åt S:t Margareta. Runsten är kyrkbyn och även namnet på ett av Ölands tidigare härader. Namnet anses inte syfta på substantivet runsten utan troligen till ordet "runi" eller "roni" som syftar på "lopp, rinnande vatten". Förmodligen är det bäcken strax söder om kyrkan som avses. Runsten, och särskilt Södra Runsten, är sedan 1800-talet känt för sina stora bondgårdar med präktiga mangårdsbyggnader under brutna tak. Flera av dessa manbyggningar finns kvar tillsammans med de delvis

sammanbyggda ekonomilängorna i skiftesverk och kalksten. Lopperstad är belägen alldeles öster om gamla landsvägen som nu flyttats något västerut. I den norra delen av byn finns exempel på en kringbyggd gård med ålderdomliga skiftesverkslängor och portskjul ut mot vägen. Mangårdsbyggnaden utgörs av en längre salsbyggnad under brutet tak. Även i övrigt är bebyggelse av intresse och med sammanbyggda ekonomibyggnader längs bygatan. Åkerby är en långsträckt radby med den äldre bebyggelsen längs landsvägens östra sida. Idag är Åkerby Runstens sockens största by om elva gårdar. Mangårdsbyggnaderna utgörs företrädesvis av salsbyggnader och har i allmänhet renoverats under modern tid. Ekonomilängorna på den östra sidan av vägen inger ett ålderdomligt intryck och är företrädesvis uppförda i skiftesverk som rödfärgats men här finns även ekonomibyggnader av kalksten. Under 1900-talet har flera ladugårdar uppförts på den västra sidan av vägen varigenom byns struktur förändrats något. Till stor del har detta att göra med en omfattande brand 1954 då stora delar av byns ekonomibyggnader förstördes. Vid byns södra gräns som också utgör kommungräns finns en stor stenvalvbro, den s.k. Pelnabro, uppförd i kalksten med två valv. Till platsen har knutits många historier med övernaturliga inslag. Norra Bäck består idag av sju gårdar vilka ligger i en radby. De flesta av gårdarna har den götiska gårdsformen med ekonomibyggnaderna mot bygatan. Här finns flera gårdar som är välbevarade i sin helhet och med enskilda byggnader av intresse. I Norra Bäck ligger också "Jöns-Lasses" gård som är synnerligen välbevarad.

Södra Bäck ligger ca två kilometer väster om östra landborgen och landsvägen. Byn har fem gårdar grupperade på ömse sidor om bygatan. Ekonomibyggnaderna är till största delen moderna och det är endast en gård som fortfarande är kringbyggd med bebyggelse från 1800-talet. Landskapet är öppet och svagt kuperat. Mellan Norra Bäck och Vanserum i norr, ligger en koncentrerad malmbebyggelse, som framför allt tillhör Vanserum. Bebyggelsen består av stugor och småskaliga ekonomibyggnader vilka uppförts kring sekelskiftet.

Runstens kyrka är uppförd 1835–36, samtidigt som man rev den medeltida kyrkobyggnaden som låg bredvid. Den gamla kyrkan uppfördes troligen under 1100-talet. Dagens kyrka har imponerande mått vilket förstärks av den stora åttkantiga lanterninen som dessutom är Ölands enda kyrka med tornur. Omedelbart norr om kyrkan, som ligger vid vägkorset mellan nämnda häradsväg och landsvägen finns prästgården. Denna är uppförd 1828 efter 1700-talsmodell under brutet tak och den rödmålade byggnadens exteriör är mycket välbevarad. Som flygelbyggnader finns en vitputsad och ålderdomlig länga i kalksten liksom en rödmålad länga i liggande timmer. Till kyrkomiljön hör även folkskolan från 1872 som numera fungerar som församlingshem.

Natur och kulturmiljöer

Östra Ölands sjömarker har fått sin karaktär genom att de har använts som betesmarker under mycket lång tid. Floran inom dessa områden är mycket artrik och mängder med flyttfåglar använder markerna som rastlokal under vår och höst. Här finns också ett flertal häckande vadarfåglar. Mittlandskogen, som anses vara Nordeuropas störst sammanhängande ädellövskog, breder ut sig i den västra delen av socknen. Även Mittlandskogen har ett mycket högt naturvärde. I stora delar av Mittlandskogen, som berör Runsten, sträcker sig ett par stora våtmarksområden ut sig med öppna fuktiga gräsmarker och starrkärr som omges av lövskogar.

Väg 962 mellan Runsten och Glömminge är viktig för bl.a. de allt fler pendlarna till fastlandet. Den låga vägstandarden är viktig att åtgärda för att göra Runstensområdet än mer attraktivt.

FOTO: LEO. ERIKSSON

Följande områden inom Runstens socken är Natura 2000-område: Vanserum-Bäck-Övertorp, Åkerby-Runstens sjömarker och Dyestad.

Hela östra delen av Runstens socken är en kulturhistorisk värdefull miljö. Här finns flera välbevarade bebyggelsemiljöer med radbyar, malmbebyggelse och en av Ölands längsta kvarnrad. Husgrundsområden i sjömarkerna samt gravar och runstenar på östra landborgen är intressanta fornlämningarna som finns i socknen. Stora delar av socknen väster om väg 925 omfattas av Mittlandets järnåldersmiljöer. Det är ett unikt område med helhetsmiljöer från den äldre järnålderns bondemiljöer. Här finns rester av husgrunder, löst grupperade byar, hägnadssystem, fägor och forntida gravar.

Befolkning

Runsten har haft en positiv befolkningsutveckling de senaste åren, 2000 fanns här 480 invånare. I socknen finns ett mindre antal fritidsboende framför allt i återanvända mangårdar.

Näringsliv

Jordbruket är den dominerande näringen i socknen med cirka 40 lantbruksföretag. Av socknens totala yta om 49 km² utgör 2 000 ha åker, 900 ha betesmark och 550 ha skogsmark. Cirka 35 stycken av lantbruksföretagen har djurhållning med cirka 2 400 nöt, 1 200 får och 900 svin.

I socknen finns ett av Ölands större hönsrier.

Runsten fungerar som ett centrum för de omkringliggande socknarna med bl.a. bensinstation, frisör, restaurang och kommunal service.

För den besökande turisten kan socknen bjuda på såväl natur- som kulturupplevelser. Ölands-

leden, cykel- och vandringsleden från norr till söder på Öland, har sin sträckning från Jordtorp i den södra kommungränsen och från Gunnarstorp i Södra Möckleby, norrut genom Södra Bäck, Vanserum och Dyestad. Ölands Turist AB kan ge mer information om socknens sevärdheter.

Tätort och landsbygd

Närmaste större centralorter är Borgholm och Kalmar. Runstens relativa närhet till Kalmar, 3 mil, har under de senaste åren medfört att många unga familjer har flyttat hit. Det lokala engagemanget för bygden är starkt och föreningslivet är aktivt.

Service

I Runsten finns barnomsorg i form av förskola och skolbarnomsorg samt förskoleklass och årskurs 1–6. Det föräldrakooperativa daghemmet Näktergalen har nyligen byggts ut för att tillgodose den ökande tillströmningen av barn. Högstadium finns i Borgholm, gymnasieskolor i Borgholm och Kalmar. Läsåret 2001–2002 finns det 50 elever i Runstens skola. Enligt prognoserna för elevutvecklingen kommer den siffran att gälla även 2007.

Ett av kommunens fyra folkbibliotek finns i

Runsten. Biblioteket fungerar även som skolbibliotek. I anslutning till skolan finns en gymnastiksal som kan hyras genom Kultur- och Fritidsförvaltningen.

Runsten tillhör det mellersta hemtjänstområdet. Närmaste vårdcentral finns i Borgholm.

Det allmänna renvattennätet som finns i delar av kommunen är dimensionerat så att ytterligare anslutningar kan ske. Renvattnet hämtas från vattentäkten i Köpingsvik. Allmänt spillvattennät finns i området kring kyrkan och är kopplat till lokal biologisk damm. Övriga avloppslösningar är enskilda anläggningar.

Återvinningsstation finns i Spjutterum.

Till den allmänna servicen hör också räddningstjänsten som har lokaler i Spjutterum. Brandkår ingår i verksamheten här.

Läs mer om Räddningstjänsten under rubriken "Allmänna intressen, Miljö och riskfaktorer".

Energi

I Runsten finns områden som är intressanta för vindkraftsetablering. Dessa områden har emellertid höga natur- och kulturvärden. Vid en eventuell ansökan om vindkraftsetablering kommer kommunen att pröva den efter de lagar och kriterier som finns beskrivna under rubriken "Allmänna intressen, Energi, Vindkraft".

Kommunikationer

Östra landsvägen sträcker sig i nordsydlig riktning genom socknen. Från Runsten och Lopperstad går väg nr 962 i västlig riktning mot Glömminge. Standarden på denna väg är oacceptabel och kommunen bör med kraft påverka Regionförbundet och Vägverket för att få en snar förbättring tillstånd.

Pendlingsavståndet till Kalmar och Borgholm är lika, cirka 3 mil. På vardagarna trafikerar Länstrafikens bussar väg 925 till och från Borgholm och Kalmar.

Bebyggelseutveckling

I Runsten finns en detaljplan som innefattar de centrala delarna av Spjutterum. Delar av Lerkaka, Bjärby, Runsten, Spjutterum, Vanse- rum malm, Lopperstad och Åkerby utgör sam- lad bebyggelse. Ny bebyggelseutveckling bör kunna ske i södra delen av Spjutterum längs

med vägen mot Lopperstad. Även Dyestad, Södra Bäck och Lopperstad har utvecklings- möjligheter. Utbyggnad i större omfattning kräver detaljplan. Ny bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad det gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Eta- blering av annan verksamhet får prövas efter de förutsättningar som finns på den aktuella platsen.

I dagens lantbruk uppstår både positiva och negativa effekter för omgivningen. Den som söker sig till denna levande miljö för att bosätta sig permanent eller på sin fritid måste vara medveten om dessa effekter och se dem som givna förutsättningar.

Läs mer om bebyggelseutveckling under "All- männa intressen".

Sammanfattning av planerade förändringar i Runstens socken

- Kommunen har inte för avsikt att ändra på den nuvarande mark- och vattenanvänd- ningen.
- Hela Runstens socken är en jordbruksbygd som bedömts bevarandevärd ur flera olika aspekter. Detta betyder inte att all framtida utveckling förhindras utan att hänsyn ska tas så att socknens attraktionskraft inte går förlorad.
- En snar standardhöjning av väg 962 krävs.

” Till Pelnabro
i Åkerby har
knutits många
historier med
övernaturliga
inslag.

Borgholms stad

Kort historik

Borgholm omnämns för första gången år 1285. Det var fästningen, föregångaren till Borgholms Slott, som då avsågs. I den skyddade viken under borgen låg dess hamn, Borgehamn. De köpingsrättigheter som kom 1610 förmådde ej blåsa mycket liv i det lilla fiskeläget. Inte heller de stadsrättigheter som Borgholm erhöll 1816 gav till en början den blomstrande köpen-
skap som avsikten naturligtvis var.

Borgholms första stadsplan och dess tidiga bebyggelse kom till under den stilepok som kallas empire i Napoleons Europa eller som den kom att heta hos oss, Karl-Johanstil. Eftersom få svenska städer anlades under 1800-talets början är stadsbilden med sina rätvinkliga och breda gator och rymliga torg ovanlig i Sverige. I Finland och Baltikum är stadstypen däremot oftare förekommande. 1860-talets Borgholm bedömdes av arkitekturhistorikerna som "det fullödigaste exempel på stadsbyggnadskonst i Karl-Johanstil som vårt land haft att uppvisa". Därtill hade Borgholms bebyggelse en "sällsynt enhetlig och smakfull prägel". Av denna tidiga bebyggelse återstår flera köpmansgårdar samt ett antal väl underhållna gathus, flera med sin karaktäristiska fritrappa i behåll. Borgholm idag har en mer oenhetlig, spretande charm.

Av 1800-talets hamnanläggningar återstår Vedkajen och det inre av hamnen. Kronomagasinet och Tullhuset är bevarade byggnader med hamnanknytning. Kronomagasinet syfte var att fungera som ett beredskapslager för spannmål vid nödår.

Borgholm blev huvudstationen för järnvägs-
trafiken på norra Öland. Den i Västra Kyrkogatans förlängning belägna stationsbyggnaden i tegel används idag som "Resecentrum". I delar av lokstallarna, beklädda med kalksten, ligger idag postkontoret.

Marken där Societetsparken ligger var ursprungligen delvis avsedd som kvartersmark. Här fanns Societetshus och bevarad musikpaviljong. Intill parken låg Badrestaurangen som på 1980-talet ersatts med en byggnad med dess anda. Vid Tullgatan sträcker sig en idag marginaliserad park som under badhusepoken hade stor betydelse.

En exklusiv villabebyggelse för fritidsbruk växte fram främst i Borgholms hamn. Villagatan byggnader karaktäriseras av oregelbundna planlösningar, stora verandor, panelbeklädna i varierande riktningar och tunna utskjutande tak. Färgsättningen var ursprungligen i bjärta sinsemellan avvikande färger. Idag är nästan samtliga badortsvillor helt vitmålade varför epoken oriktigt tros ha varit färglös. Vid torget ligger stadshuset och f.d. posten från 1940-talet som båda är av hög arkitektonisk klass.

Sin främsta namnkunnighet har Borgholm i sin egenskap av turist- och sommarstad. Den särpräglade naturen och närheten till öns två mest lysande sevärdheter, Borgholms Slott och Solliden, har skapat betingelserna för detta. Borgholms badort grundades redan på 1860-talet, utvecklades starkt under 80- och 90 talen och kulminerade när H. M. Kronprinsessan Victoria anlade sitt sommarslott Solliden vid 1900-talets början. Av badortsepokens tid återstår idag societetspark med musikpaviljong, kallbadhus och strandpromenader samt ett antal stora badortsvillor som är i privat ägo. Det nyrenoverade byggnadsminnet Borgholms Bio från 1919 hade som ursprunglig affärsidé att roa badgästerna.

Natur- och kulturmiljöer

Borgholm är en till ytan ca 3,5 km² stor, ganska gles bebyggd tätort där de flesta större bevarandevärda naturmiljöer enligt Miljöbalkens klassificeringar redan är tagna i anspråk.

Däremot finns det gröna områden i tätorten som det är viktiga att bevara som exempelvis Societetsparken, Beckmanska parken, Kapelludden och Sjöbergs udde (Sjöstugeudden). Dessa områden är populära strövområden både för de boende i Borgholm och för turisterna. Samtidigt är det viktigt för djur och växter att de har en möjlighet att förflytta/sprida sig mellan de gröna områdena för sin överlevnad.

Ur kulturell synpunkt har Borgholm flera värden att bevara för framtida generationer. I öster, i gränsen mot Köpingsvik, finns Blå Rör, Ölands största bronsåldersröse. Att från den första stadsplanen kunna följa bebyggelsens utveckling, badortsperioden och de olika arkitektoniska uttrycken genom 1900-talet fram till våra dagar är betydelsefullt. Mycket karaktäristiskt från den första stadsplanen är gatorna som ligger som ett rutnät och en del av dessa gator som slutar med en fri sikt över havet. Det som främst ger karaktär åt Borgholm är dess empirestadsplan med rymligt torg och breda gator i rutnät. De återstående utblickarna från gatumynningarna över sundet är viktiga att slå vakt om.

Befolkning

Borgholms tätort har en positiv befolkningsutveckling. Här bodde 3 200 personer år 2000, en ökning med 18 personer från år 1999.

Näringsliv

Handeln är den dominerande näringen tillsammans med verksamheter som har anknytning till turistnäringen. En rad välsorterade butiker, livsmedelshallar och bensinmackar utgör ryggraden i Borgholms vardagsliv. I staden finns också "tjänste- och serviceföretag" som banker, bokföringsbyråer och konsultföretag.

Verksamheter med anknytning till turismen har stor betydelse för Borgholms näringsliv. Sysselsättningsgraden ökar markant inom denna näring under sommarsäsongen. Handel, nöjesställen, restauranger, camping, hotell, vandrarhem och rumsuthyrning är några av de verksamheter som "blomstrar" under sommarsäsongen.

Inom industrin dominerar livsmedelsförädlingen. ARLA Ost är det företag som sysselsätter flest antal personer i kommunen. I början av 2002 kom besked om att ARLA Ost kommer att lägga ner sin verksamhet i Borgholm. Mindre företag har svampkonserver, pannkakor och kroppkakor på sina program. Inom Borgholms tätort finns också flera småföretag med skiftande inriktning.

Flera konstnärer är verksamma i staden och det finns flera privata konstgallerier. Kronomagasinet är ett exempel på utställningsverksamhet i förenings regi.

Tätort och landsbygd

Borgholm har genom åren vuxit ur sin rutnätsplan och har vid olika tillfällen byggts ut varvid områden tillhöriga Köping och Räpplinge socknar lagts till Borgholms stad.

Service

Borgholm är ett av kommunens två "service-centrum". Borgholm för den södra delen och Löttorp för den norra delen.

Inom tätorten finns barnomsorg i form av förskola, skolbarnomsorg, förskoleklass samt en Montessoriförskola. I anslutning till skolorna finns gymnastiksal och sporthall. Viktoriaskolan inrymmer förskola och årskurs 1–6 och Slottsskolan inrymmer årskurs 7–9. Hösten 2001 startade Ölands gymnasium i Borgholm. Utbyggnaden kommer att ske successivt och till höstterminens början 2003 finns förhoppningar om att en ny skolbyggnad kan invigas. Skolbyggnaden skall då inrymma och samordna gymnasieskolans och Komvux verksamheter.

Biblioteksverksamheten bedrivs med huvudbibliotek i Borgholm samt ett skolbibliotek i anslutning till Viktoriaskolan. Inom Kultur- och fritidsförvaltningen ansvarar man även för fritidsgårdsverksamheten på Krongården.

Borgholm tillhör tillsammans med Räpplinge och Högsrum det södra hemtjänstområdet. I Borgholm finns särskilt boende för äldre och funktionshindrade på Strömgården, Borgholms sjukhem och på Ekbacken.

Inom tätorten finns också andra verksamheter som har sitt stöd i Socialtjänstlagen. För mer information, kontakta Socialförvaltningen inom Borgholms kommun.

Landstinget som ansvarar för allmänsjukvården har läkarmottagning och distriktsköterska i Borgholm. Läkarmottagningen fungerar även som jourcentral för Öland på kvällar och helger. Landstinget har också ambulansverksamhet stationerad vid vårdcentralen.

Det allmänna vatten- och avloppsnätet som har en acceptabel standard täcker hela tätorten. Inom det norra hamnområdet finns ett av kommunens reningsverk.

Återvinningsstation finns i Borgholm.

Energi

Borgholm Energi har en fliseldad fjärrvärmeanläggning inom Borgholms tätort. Detta ger fler privata fastighetsägare möjligheten att ansluta sig till nätet.

Kommunikationer

Västra landsvägen, väg 136 mot norra Öland, passerar Borgholms östra delar. Vägen har de senaste åren gjorts säkrare med separat gång- och cykelväg samt med en gångtunnel. En ökad efterfrågan av tätortsnära bebyggelsebar mark och en nyexploatering vid "Karlshöjd" på östra sidan om väg 136 aktualiserar trafik-säkerhetsfrågorna. På sikt kan det även krävas en separerad gång- och cykelvägskorsning med väg 136 i den norra delen av tätorten.

Inom tätorten finns ett gång- och cykelnät som delvis är separerat från den allmänna trafiken.

Länstrafikens bussar passerar genom Borgholm där det finns ett flertal hållplatser. Trafiken har en acceptabel turtäthet.

Hamnen i Borgholm nyttjas eller har nyttjats som gästhamn, fiskehamn, färjhamn och handelshamn. Den är en viktig tillgång för Borgholm som inte utnyttjas till sin fulla kapacitet. Gästhamnen som ligger strax intill Strand Hotell har ökat sin beläggning de senaste åren och hade ca 6 500 gästbåtar år 2000. Inom hamnområdet finns också en fritidshamn som den lokala båtklubben ansvarar för. Ett mindre antal fiskebåtar lägger till i hamnen. Färjetrafiken mellan Borgholm och Mönsterås/Timmernabben saknar kontinuitet och har fungerat från och till de senaste åren. Funktionen som handelshamn finns inte längre men ur beredskapssynpunkt bör den bevaras.

I samband med fjärrvärmeutbyggnaden sker också en utbyggnad av bredbandsnätet inom tätorten. Förhoppningen är att de boende inom tätorten skall ha möjlighet till en snabbare datakommunikation inom en snar framtid.

Bebyggelseutveckling

I stort sett hela Borgholms tätort är detaljplanerad. I en tätort som ständigt utvecklas är det också viktigt att detaljplanläggningen följer utvecklingen. I Borgholm pågår detaljplanearbete i flera lägen för att möjliggöra ny bostads- och fritidsbebyggelse i tätortsnära lägen.

Vid Kapelludden pågår detaljplanering för den nya gymnasieskolan. Det finns flera områden med äldre detaljplaner som är i behov av en översyn. Främst gäller detta det yttre hamnområdet där en särskilt tillsatt grupp utreder frågan.

Inom tätorten finns fritidsbebyggelse som främst är lokaliserad till nordöstra delen, områdena närmast Köpingsvik. **Blå Rör**, ett område med uthyrningsstugor från 1950-talet i nordost, ingår i kommunens planerade utvecklingsområden för bostadsbebyggelse. Uthyrningsverksamheten är under avveckling. **Sjöstugeområdet** är ett mindre, kommunägt skogsområde väster om Blå Rör. Mark inom området har upplåtits till ett 20-tal stugor genom bostadsarrende. Kommunens intentioner med området är att befintliga fritidshus på sikt skall avlägsnas så att området blir tillgängligt för turismen och det rörliga friluftslivet. **Kapelludden** väster därom används som campingområde. Inom campingen finns uthyrningsstugor och badhus och ytterligare verksamhetsutveckling pågår. Området är föremål för detaljplanläggning. Kungsgårdsområdet som till större delen ligger i Råpplinge socken är föremål för detaljplanläggning och i första hand är det området vid Vasahuset som avses bli företagsby. Kommunen anser att det är av högsta vikt att bevara de kustnära områdena tillgängliga för det rörliga friluftslivet. Utvecklingsområden för bebyggelse är Blå Rørsområdet samt i sydöstra delen vid Nydala/Kolstad.

En mer detaljerad redovisning av den framtida mark- och vattenanvändningen för Borgholms tätort kommer att redovisas i den fortsatta översiktsplaneringen genom en fördjupad översiktsplan.

Ny exploatering inom tätorten fordrar detaljplan. Tillkommande bebyggelse bör så långt som möjligt anpassas till den befintliga miljön på platsen vad det gäller placering, utformning och färgsättning. I befintlig bebyggelse ska det även vara möjligt att komplettera med mindre verksamheter som inte är miljöstörande. Annan verksamhetsutövning prövas i de enskilda fallen och lokaliseras till lämpligt område inom eller utom tätorten.

Läs mer om bebyggelseutveckling under ”Allmänna intressen”.

Sammanfattning av planerade förändringar i Borgholm

- På sikt kan det även krävas en separerad gång- och cykelvägskorsning på väg 136 i den norra delen av tätorten.
- Det finns flera områden med äldre detaljplaner som är i behov av en översyn. Främst gäller detta det yttre hamnområdet, som är en inte rätt utnyttjad resurs.
- Utvecklingsområden för bebyggelse är Blå Rör-området samt i sydöstra delen vid Nydala/Kolstad.
- En mer detaljerad redovisning av den framtida mark- och vattenanvändningen för Borgholms tätort kommer att redovisas i den fortsatta översiktsplaneringen genom en fördjupad översiktsplan.

Infarten till det ”Nya Blå Rör” håller på att byggas. Här får Borgholm ett väsentligt tillskott av stora, strandnära villatomter på gångavstånd från centrum.

FOTO: LEO. ERIKSSON

5. LAGAR m.m.

Nedan följer en sammanställning av de lagar som berör mark- och vattenanvändningen i Borgholms kommun.

PBL	Plan- och Bygglagen	
4 kap		Översiktsplan (ÖP). ÖP är ej formellt styrande utan fungerar som en vägledning, ett underlag för beslut.
5 kap		Detaljplan (DP). I DP är det formellt bestämt vad man får göra. Kommunen beslutar.
5 kap		Områdesbestämmelser. Processen är densamma som i DP och grundar sig på vad som sägs i ÖP. Områdesbestämmelser används för att säkerställa att syftet med ÖP uppnås. Man kan höja bygglovplikten, reservera ett område för ett visst ändamål, exempelvis förbjuda fritidshus i ett vindkraftsområde.
MB	Miljöbalken	
3 kap	4 §	Jord- och skogsbruk är inte av riksintresse men anges vara av nationell betydelse.
3 kap	5 §	Särskilt angivna delområden är av riksintresse för yrkesfisket.
3 kap	6 §	Särskilt angivna delområden är av riksintresse för kulturmiljövård, naturvård respektive friluftsliv.
3 kap	7 §	Särskilt angivna delområden är av riksintresse för fyndigheter av ämnen och material.
4 kap	1-2 §§	Hela Öland är riksintresse med hänsyn till natur- och kulturvården.
4 kap	3 §	Förbud mot stora miljöstörande anläggningar.
5 kap		Miljökvalitetsnormer
7 kap	4 §	Naturreservat
7 kap	9 §	Kulturresevat
7 kap		Landskapsbildsskydd (tillkomst före 1975). Tillståndsplikt för ny bebyggelse m.m. (Gröna områden på beslutskarta.) Gäller ej jordbrukets ekonomibyggnader.
7 kap	11 §	Biotopskydd
7 kap	12 §	Djur- och växtskyddsområde
7 kap	14 §	Strandskydd gäller 300 meter. Gäller hela Öland. Undantag: område detaljplanelagt före 1975 och fastigheter under 3000 m ² byggda med bostadshus.
7 kap	21 §	Vattenskyddsområde
7 kap	28 §	Särskilt skydds- eller bevarandeområde/Natura 2000

8 kap	1-3 §§	Fridlysningsbestämmelser för växter och djur
11 kap	9 §	Tillståndsplikt för vattenverksamhet, däribland markavvattning vilket kräver tillstånd enligt särskild §, MB 11:13.
11 kap	14 §	Markavvattningsförbud gäller i hela Kalmar län.
12 kap	1 §	Tillståndsplikt för täkter. Undantag husbehovstäkt, som dock skall samrådas enl. MB 12:6.
12 kap	6 §	Allmän samrådsskyldighet (MB 12:6). Verksamheter och åtgärder som kan skada naturen skall samrådas. Länsstyrelsen kan säga nej men även ge råd. Ersättning kan krävas.
KML	Kulturminneslagen	
1 kap	1 §	
2 kap	1 §	Fasta fornminnen
	2 §	Område till fasta fornminnen
3 kap	1 §	Byggnadsminnen
4 kap		Kyrkor m.m.
LGS	Lagen med särskilda bestämmelser om gaturenhållning och skyltar	
	6 §	Skyltförbud. Tillstånd krävs från Vägverket (50 m från väg) eller länsstyrelsen i övriga fall.
TKL	Terrängkörningslagen	
		Körning i terräng med motordrivet fordon för annat ändamål än jord- och skogsbruk är med vissa undantag förbjudet.
SVL	Skogsvårdslagen	
		Anläggning, avverkning av skog, ädellövskog, skogsskydd samt natur- och kulturmiljövård.

Plan- och Bygglagen (PBL)

Översiktsplan

Plan- och Bygglagen (PBL) styr översiktsplanens handläggning och innehåll. I de inledande bestämmelserna (1 kap 3 §) står ”att varje kommun skall ha en aktuell översiktsplan, som omfattar hela kommunen” samt att ”översiktsplanen skall ge vägledning för beslut om användning av mark- och vattenområden samt om hur den byggda miljön skall utvecklas och bevaras”. Översiktsplanen är inte bindande för myndigheter och enskilda. I 4 kap. finns de paragrafer som reglerar vad som skall framgå av översiktsplanen, vilka som ingår i samrådsprocessen, länsstyrelsens roll, utställningsskedet, planens innehåll, etc. Översiktsplanens innehåll är i lagen inte reglerat i detalj utom att ”i översiktsplanen skall redovisas de allmänna intressen enligt 2 kap. och de miljö- och riskfaktorer som bör beaktas vid beslut om användningen av mark- och vattenområden”. Vid redovisningen av de allmänna intressena skall riksintressen enligt miljöbalken anges särskilt. Vidare ska av planen framgå grunddragen i fråga om den avsedda användningen av mark- och vattenområden, kommunens syn på hur den byggda miljön skall utvecklas och bevaras samt hur kommunen avser att tillgodose de redovisade riksintressena och iaktta gällande miljö kvalitetsnormer.

I planbeskrivningen ska redovisas planeringsförutsättningarna, skälen till planens utformning och de åtgärder som kommunen avser att vidta för att fullfölja planen. Vidare skall redogöras för planens konsekvenser. Översiktsplanens innebörd och konsekvenser skall kunna utläsas utan svårighet.

Detaljplan

Genom detaljplan (DP) regleras närmare bl.a. ny sammanhållen bebyggelse och nya enstaka byggnader som kan få betydande inverkan på omgivningen. Bebyggelse som skall förändras eller bevaras kan om så erfordras också regleras i detaljplan, t.ex. för kulturhistoriska miljöer.

Områdesbestämmelser

För begränsade områden som inte omfattas av detaljplan kan områdesbestämmelser antas för att säkerställa att syftet med ÖPL uppnås eller att ett riksintresse om hushållning med naturresurser m.m. tillgodoses.

Samråd

Genom samråd med kommunen i samband med utarbetande av översiktsplanen och granskning av planen har länsstyrelsen ansvar för att bevaka att planen tillgodoser bl. a. riksintressen enligt miljöbalken (MB). På samma sätt bevakar länsstyrelsen vid utarbetande av detaljplaner genom i plan- och bygglagen (PBL) föreskrivet samråd bl.a. att natur- och kulturintressen beaktas.

Miljöbalken (MB)

Miljöbalken trädde i kraft 1999-01-01 och ersätter 15 lagar, bl. a. naturvårdslagen, miljöskyddslagen och vattenlagen. Miljöbalkens mål är att främja en hållbar utveckling och på så sätt tillförsäkra nu levande och kommande generationer en god livsmiljö. Av målet framgår att naturen inte bara är en livsmiljö för människor, utan dessutom har ett eget skyddsvärde.

De fem grundstenarna i balken är:

- människans hälsa och miljö skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,
- värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
- den biologiska mångfalden bevaras,
- mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas, och
- återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås.

Kapitel 3 och 4. Bestämmelser för hushållning med mark och vatten

Hela Öland har sådana natur- och kulturvärden att riksdagen har beslutat att det är av riksintresse och ska skyddas mot påtaglig skada enligt lag (4:e kapitlet).

Utöver detta är särskilda delområden på Öland utsedda som riksintresse för natur- och kulturvärden eller för friluftslivet (3:e kapitlet, 6 §). Dessa delområden ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön.

Kapitel 5. Miljökvalitetsnormer

Miljökvalitetsnormer är ett styrmedel som regleras i Miljöbalkens 5 kapitel. Normer meddelas normalt av regeringen för att miljömål ska uppnås, för att åtgärda miljöproblem i Sverige eller för att vissa EG-direktiv ska kunna genomföras. Idag finns miljökvalitetsnormer antagna för kvävedioxid, svaveldioxid, bly och partiklar i utomhusluft. Det finns även regler rörande hur kommunerna ska kontrollera att normerna uppfylls. I Miljöbalken finns också andra bestämmelser som rör miljökvalitetsnormer. Exempelvis innehåller de s.k. hänsynsreglerna i 2 kap. en typ av stoppregel kopplad till miljökvalitetsnormer. I 16 och 24 kap. miljöbalken finns ytterligare regler av betydelse. Till dessa kommer bestämmelser i Plan- och Bygglagen.

Mer om miljökvalitetsnormer kan läsas på Naturvårdsverkets hemsida.

Kapitel 7. Skydd av områden

Naturresevat avsätts av länsstyrelsen eller kommunen och har till syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet (4 §). Ett område som behövs för att skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter får också förklaras som naturresevat. I ett beslut om att bilda naturresevat finns vissa inskränkningar i rätten att använda området. Sådana inskränkningar kan t ex vara förbud mot bebyggelse, plantering, jakt och användning av bekämpningsmedel.

Ett mark- eller vattenområde får förklaras som kulturresevat i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. Att det inom ett område finns en byggnad eller anläggning som är skyddad som byggnadsminne, kyrkligt kulturminne eller fast fornlämning enligt lagen om kulturminnen m.m. hindrar inte att området förklaras som kulturresevat.

Ett särpräglat naturföremål kan förklaras som naturminne om det behöver särskilt skydd eller vård (10 §). Även för naturminnen gäller vissa inskränkningar.

Mindre mark- eller vattenområden som är särskilt viktiga för hotade arter eller skyddsvärda i övrigt kan avsättas som biotopskyddsområde (11 §). I ett sådant område får ingen verksamhet som skadar naturmiljön bedrivas. Vissa biotoper i jordbruksmark som t. ex. alléer, åker-holmar, stenmurar och småvatten (inklusive öppna diken), är sedan 1994 generellt skyddade i hela landet.

Om det behövs särskilt skydd för en djur- eller växtart inom ett visst område kan länsstyrelse eller kommun avsätta djur- eller växtskyddsområden (12 §). I dessa områden meddelas föreskrifter som inskränker rätten till jakt, fiske eller allmänhetens eller markägarens rätt att uppehålla sig i området.

Strandskydd råder vid havet och vid insjöar och vattendrag. På Öland omfattar strandskyddet land- och vattenområden intill 300 meter från strandlinjen vid normalt medelvattenstånd. Syftet med strandskyddet är att trygga förutsättningarna för allmänhetens friluftsliv och att bevara goda livsvillkor på land och i vatten för djur- och växtlivet. Inom ett strandskyddsområde får inga nya byggnader uppföras eller ändras till annat ändamål, grävningsarbeten får ej ske, anordningar eller åtgärder som försämrar livsvillkoren för växter och djur får ej utföras.

Ett mark- eller vattenområde kan förklaras som vattenskyddsområde för att skydda en grund- eller ytvattentillgång (21–22 §§).

Habitat och fågeldirektiven är EU-ländernas gemensamma lagstiftning inom naturvårdsområdet. Direktiven skapar en gemensam ram för skyddet av djur, växter och naturtyper och föreskriver att det inrättas ett nätverk av skyddade områden, kallat Natura 2000. Områdena ska bevaras med syfte att ”upprätthålla eller restaurera en gynnsam bevarandestatus hos naturtyper och vilda växt- och djurarter av gemenskapsintresse”. Sveriges regering kan förklara ett område som särskilt skyddsområde enligt fågeldirektivet (28–29 §§).

På samma sätt kan särskilda bevarandeområden pekats ut enligt habitatdirektivet. EU-kommissionen fastställer vilka dessa områden ska vara utifrån en lista med kandidater som Sveriges regering upprättar.

Kapitel 8. Särskilda bestämmelser om skydd för djur- och växtarter

Ett antal djur- och växtarter är fridlysta (1–3 §§). Dessa djur får inte skadas, fångas eller dödas och för växterna gäller att de inte får skadas eller tas bort och inga delar från växten får samlas in. Exempel på fridlysta djur som finns på Öland är hasselsnok, långbensgroda och större ekbock. Fridlysta växter är t. ex. våradonis, gulkronill och samtliga orkidéarter.

Kapitel 11. Vattenverksamhet

Exempel på vattenverksamhet är markavvattning, uppförande eller ändringar av fördämningar och att leda bort grundvatten och utföra anordningar för detta. För all vattenverksamhet krävs tillstånd enligt miljöbalken (9 §). Inget arbete får påbörjas innan tillstånd har meddelats. Inom hela Kalmar län råder markavvattningsförbud för att våtmarkerna ska kunna bevaras (14 §).

Kapitel 12. Täkter, jordbruk och annan verksamhet

För att få bedriva täkt av berg, sten, grus, sand eller andra jordarter krävs tillstånd från Länsstyrelsen (1 §). Med tillståndsansökan måste man bifoga en miljökonsekvensbeskrivning. Tillstånd ges inte om livsbetingelserna för någon hotad växt- eller djurart försämras vid täktverksamhet.

Om en verksamhet som inte är tillståndspliktig kan komma att väsentligt ändra naturmiljön ska den anmälas för samråd (6 §). Samrådet sker med länsstyrelsen eller skogsvårdsstyrelsen. Exempel på samrådspliktiga verksamheter är större schaktningar och dräneringar, anläggning av dammar och skyddsdikning.

Regeringen har med hänvisning till fågeldirektivet beslutat utpeka 36 områden att ingå i nätverket Natura 2000. Enligt miljöbalken betecknas dessa områden som "Särskilt skyddsområde" enligt 7 kap, § 28, och de har särskilt markerats på kartan.

Ytterligare områden har av regeringen godkänts att ingå i Natura 2000 enligt habitatdirektivet. Beslut enligt detta direktiv kräver också godkännande av EU-kommissionen, där ärendet nu ligger för avgörande.

Kulturminneslagen (KML)

Lagen om kulturminnen m. m. (SFS 1988:950) är kulturmiljövårdens speciallag. I lagens inledning slås fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och att ansvaret för detta delas av alla. Kulturminneslagen anger grundläggande bestämmelser till skydd för viktiga delar av kulturarvet. Lagen innehåller bl. a. bestämmelser om skydd av värdefulla byggnader liksom för fornlämningar, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål. Vidare anges att länsstyrelsen har tillsyn över kulturminnesvården i länet och att Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturminnesvården i landet.

För fornlämningar gäller lagens skydd inte endast själva fornlämningen utan även ett så stort område som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse.

Byggnadsminne är ett skydd som länsstyrelsen kan använda för att skydda en byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt märkligt bebyggelseområde.

Agenda 21

1992 antog FN handlingsprogrammet för det 21:a århundradet – **Agenda 21**. Det innehåller riktlinjer för hur miljö- och utvecklingsproblemen i världen ska lösas och kan ses som ett redskap för att börja styra mot ett hållbart samhälle.

I Sverige har regeringen rekommenderat kommunerna att vara samordnare och drivkraft för arbetet med Agenda 21.

Kommunfullmäktige fastställde 2000-01-27 "Avstamp för Agenda 21". Syftet med dokumentet är:

- att vara bas för det fortsatta arbetet med Agenda 21 i kommunen
- att väcka tankar kring riktningen för utvecklingen av kommunen
- att erbjuda kunskapsunderlag och ge en helhetssyn

Allemansrätten

Allemansrätten är inte en lag utan en hävdvunnen rätt som innebär att envar har rätt att fritt färdas över annans mark och vatten. Var och en som utnyttjar allemansrätten skall visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med naturen.

Miljökvalitetsmål

I april 1999 antog riksdagen femton nationella *miljökvalitetsmål*. Målen beskriver de egenskaper som vår natur- och kulturmiljö måste ha för att samhällsutvecklingen ska vara ekologiskt hållbar. I november 2001 antog riksdagen också *delmål* – som förtydligar miljökvalitetsmålen – samt riktlinjer för hur dessa delmål ska nås.

Till nästa generation ska vi kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. De 15 miljökvalitetsmålen ska leda vägen

för vår strävan att åstadkomma en ekologiskt hållbar samhällsutveckling. De har blivit riktmärken för allt svenskt miljöarbete, oavsett var och av vem det bedrivs.

Med utgångspunkt från det nationella miljömålsarbetet har riksdagen godkänt 15 miljökvalitetsmål som tillsammans skall täcka in hela vår miljö och samtidigt vara ledstjärna för myndigheter, företag, markägare och medborgare när de fattar beslut, använder eller vistas i vår gemensamma miljö.

De 15 miljökvalitetsmålen är:

- Frisk luft
- Grundvatten av god kvalitet
- Levande sjöar och vattendrag
- Myllrande våtmarker
- Hav i balans, levande kust och skärgård
- Ingen övergödning
- Bara naturlig försurning
- Levande skogar
- Ett rikt odlingslandskap
- Storslagen fjällmiljö
- God bebyggd miljö
- Giftfri miljö
- Säker strålmiljö
- Skyddande ozonskikt
- Begränsad klimatpåverkan

REFERENSER

Litteratur

- Adolfsson, G. Nilsson, Hj. & Lantz, S. 1987. *Ölands järnvägar*. Helsingborg
- Ahlqvist, A. 1822–27. *Ölands historia och beskrifning I-II*. Kalmar
- Alexandersson, H. et al. 1991. *Temperaturen och nederbörden i Sverige 1961–90. Referensnormaler*. SMHI
- Almqvist, C. & Lindegård, P. 1999. *Vägen som kulturarv. Värdefulla vägar och vägmiljöer i Kalmar län*. Länsstyrelsen i Kalmar län/Vägverket
- Arene, E. 1924. *Borgholm. Stadens och badortens historia*. Acta Oelandica II. Stockholm
- Arene, E. 1924. *Den kungliga djurgårdsinrättningen på Öland*. Acta Oelandica I. Stockholm
- Avstamp för Agenda 21, fastställd av kommunfullmäktige 2000-01-27. Borgholm
- Axelsson, R. Janzon, K. & Rahmqvist, S. 1996. *Öland*. Det medeltida Sverige 4:3. Stockholm
- Barchaeus, A. G. 1959. *Resa i Kalmar län (1775)*. Ur: Kalmar län 1959. Kalmar
- Bertilsson, G. 1985. *Öländsk mejerihantering 100 år 1885–1985*. Borgholm
- Bevarandeprogram för odlingslandskapet, Borgholms kommun. 1995. Länsstyrelsen i Kalmar län
- Boken om detaljplan och områdesbestämmelser. Allmänna råd 1996:1 ändrad genom 2002:1, Boverket. Karlskrona
- Boken om översiktsplan del 11. Boverket
- Bruch, H., J-Å. Ledel. 1996. *Ölands vattenförsörjning. En översiktlig sammanställning av Ölands samlade vattenproduktion i kommunala anläggningar samt beräkning av framtida möjlig grundvattenproduktion vid utnyttjande av konstgjord infiltration och magasinering*. Mark & Vatten Ingenjörerna AB. Växjö
- Bättre plats för arbete. Allmänna råd 1995:5, Boverket. Karlskrona
- Carlsson, L. (red). 1995. *Öländska fåglar*. Ölands ornitologiska förening. Calidris.
- Carlsson, L. (red). 1997. *Fågellokalerna på Öland*. Ölands ornitologiska förening. Calidris.
- Eriksson, L., Folenius, B, Reis, von, R. 1985. *Återanvändning av jordbrukets ekonomibyggnader*. Sveriges lantbruksuniversitet. Uppsala
- Eriksson, E., Moreau, A. 2002. *Öländska radbyar*. Tradition i trä. Byggförlaget. Stockholm
- Fallgren, J-H. 1997. *Hus och gård på Öland*. Ur Bebyggelsehistorisk tidskrift. Nr 33. Stockholm/Uppsala
- Föra hembygdsförening. 1987. *Föra från kust till kust*. Borgholm
- Grusinventering i Kalmar län. Ur: Öland. Länsstyrelsen i Kalmar län
- Gärdslösa hembygdsförening. 1989. *Gärdslösa, en sockenbeskrivning*. Kalmar
- Hagberg, U. E. 1980. *Öland*. Ur: Med arkeologen Sverige runt. Stockholm
- Hallberg, G. 1985. *Ortnamn på Öland*. Stockholm
- Hammar skiöld, B-M. 1985. *Ett läns utveckling*. Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Länsstyrelsen i Kalmar. Meddelande 1985:18. Kalmar
- Hofrén, M. Henriksson, G. & Johansson, A. 1995. *Husen på Öland*. Kalmar
- Högby hembygdsförening. 1996. *Högby socken på Öland*. Borgholm
- Högsrums hembygdsförening. 1979. *Högsrum – en sockenbeskrivning I-II*. Karlshamn
- Johansson, O. 1990. *Mittlandsskogens vegetation*. Calidris 1990: 59-68
- Katalog H 2000. Regionalt planeringsunderlag i Kalmar län. Länsstyrelsen i Kalmar. Meddelande 2000:10
- Källa hembygdsförening. 1988. *Källa, en sockenbeskrivning*. Lötörp
- Köping-Egby hembygdsförening, 1986. *Boken om Köping och Egby*. Köpingsvik/ Borgholm

- Leonardsson, L. 1994. *Våtmarker som kvävefällor*. Naturvårdsverket. Stockholm
- Linnaeus, C. 1745. *Carl Linnaei Öländska och Gothländska resa*. Stockholm och Uppsala
- Lundh, K. (red). 1992. *Borgholms kungsgård. Om naturen och människor på en öländsk kungsgård*. Ölands kulturminnesförening
- Lundkvist, E. 1951. *Alböke socken*. Bygdebeskrivning. Kalmar
- Långlöts hembygdsförening. 1970. *Långlöt, ur en ölandssockens kulturhistoria*. Långlöt
- Länsstyrelsen i Kalmar. 1981. *100 fornminnesmiljöer på Öland*. Kalmar
- Löts hembygdsförening. 1991. *Löt, en ölandssocken och dess människor*. Borgholm
- Mikaelsson, J. & Persson, O. 1986. *Öland från grunden*. Liber, Stockholm
- Myrdal, J. 1999. *Jordbruket under feodalismen 1000–1700. Det svenska jordbrukets historia*. Borås
- Natur och kultur på Öland. 2001. Natur- och kulturmiljöprogram för Öland. Länsstyrelsen i Kalmar län
- Nelson, H. 1909. *Öland, Emigrationsutredningens bygdeundersökningar*. Stockholm
- Nilsson, R. 1995. *Badortstidens Borgholm*
- Palm, B. (red). 1948–1950. *Öland I-III*. Lund
- Persnäs hembygdsförening. 1997. *Persnäs socken i stenriket*. Persnäs hembygdsförening. Lundeby
- Riksantikvarieämbetet. 1990. *Köpingsvik. Medeltidsstaden 77*. Stockholm
- Runstens hembygdsförening. 1988. *Runsten, en öländsk sockenbok*. Borgholm
- Räpplinge hembygdsförening. 1990. *En bok om Räpplinge*. Borgholm
- Saltzman, K. 1999. *Det var en gång en sjö; Historien om Vedbormeträsk*. Öländsk Bygd 50: 14-27
- Saltzman, K. 2001. *Inget landskap är en ö*. Lund
- Statistik från SCB
- Sterner, R. 1926. *Ölands växtvärld*. Kalmar
- Thoms, C. & Joelsson, A. 1982. *Nitrat i grundvattentäkter i Sverige*. Naturvårdsverket
- Vindkraftplanering i en kustkommun. Exemplet Tanum. Nationellt pilotprojekt för kunskapsuppbyggnad och metodutveckling. Energimyndigheten m.fl. 2001
- von Konow, J. 1996. *Öland*. Ur: Nationalencyklopedin 20:441. Bra Böcker AB, Höganäs
- von Reis, J. 1979. *Kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer på landsbygden inom Borgholms kommun på Öland*. Riksantikvarieämbetet, Kalmar
- Vägen som kulturarv. Värdefulla vägar och vägmiljöer i Kalmar län. 1999. Länsstyrelsen i Kalmar
- Åhstrand, P. 1768. *Beskrifning öfver Öland*. Brombergs faksimilserie 1979. Uppsala
- Åkerbo hembygdsrets. 1950-1999. *Öländsk bygd. Åkerbo hembygdsrets årsbok*. Åkerbo härad. Borgholm

Adresser

Borgholms kommun

Box 52
387 21 BORGHOLM
Tel. 0485-880 00
Hemsida: www.borgholm.se
E-post: kommun@borgholm.se

Boverket

Box 534
371 25 KARLSKRONA
Tel. 0455-530 00
Hemsida: www.boverket.se

Statens Energimyndighet

Malgomajvägen 12
120 60 ÅRSTA
Tel. 08-447 63 48
Hemsida: www.energimyndigheten.se

Lantmäterimyndigheten

Östra Kyrkogatan 29
387 32 BORGHOLM
Tel. 0485-152 40
Hemsida: www.lm.se

Länsstyrelsen i Kalmar

391 86 KALMAR
Tel. 0480-820 00
Hemsida: www.h.lst.se

Naturvårdsverket

106 48 STOCKHOLM
Tel. 08-698 10 00
Hemsida: www.environ.se

Riksantikvarieämbetet

Box 5405
114 84 STOCKHOLM
Tel. 08-51 91 80 00
Hemsida: www.raa.se

Statens strålningsinstitut

171 16 Stockholm.
Tel. 08-729 71 00.
Hemsida: www.ssi.se

Träffpunkt Öland

Box 74
386 21 FÄRJESTADEN
Tel. 0485-56 06 00
Hemsida: www.olandsturist.se

Turist- & Resecentrum. Mittpunkten

Stationshuset
Box 115
387 22 BORGHOLM
Tel. 0485-890 00
Hemsida: www.olandsturist.se

Vägverket i Kalmar

Malmbrogatan 7
392 35 KALMAR
Tel. 0480-44 70 00
Hemsida: www.vagverket.se